

1 november

Debatter m. m.

Tisdagen den 1 november

Sid.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition	3
--	---

Tisdagen den 1 november förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.30.

Justerades protokollet för den 25 nästlidne oktober.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Möller* för tiden den 2 november—den 15 december för att såsom delegat bevista Förenta Nationernas generalförsamling.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 134, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 13 § förordningen den 4 oktober 1929 (nr 307) angående tullrestitution, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 135, angående domartjänster vid vissa underrätter.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 39—41, statsutskottets utlåtanden nr 126—129, bevillningsutskottets betänkande nr 49, andra lagutskottets utlåtanden nr 51—56 och tredje lagutskottets utlåtanden nr 49—51.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 137 med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 och 5 §§ lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning, m. m.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Den gångna sommaren och hösten har bjudit på åtskilliga förändringar på det utrikespolitiska fältet men också på uteblivna scenskiften, där sådana hade varit högeligen önskvärda. I stort sett har dock dessa problem inte direkt berört Sverige, låt vara att de indirekta verkningarna med sannolikhet kommer att visa sig bli betydelsefulla även för oss. Jag skulle därför förmoda att vi flera gånger senare under riksdagarna kommer att få dryfta hithörande problem. Jag inskränker mig alltså vid detta tillfälle till några korta kommentarer om ett par internationella situationer samt några för oss i tiden närliggande viktiga frågor, som berör den internationella handeln.

Att Förenta Nationernas generalförsamling nu har fattat ett viktigt beslut om Sydafrikas mandat över Sydvästafrika — ett mandat som Sydafrika på ett synnerligen märkligt sätt förvaltat under en lång tid — måste hälsas med tillfredsställelse. Från folkpartiets sida har vi tidigare påyrkat att regeringen skulle verka för ett sådant ställningstagande som innebar att Förenta Nationerna klart sade ifrån att Sydafrika inte längre skulle förvalta mandatet. Det mest betydelsefulla som nu skett är väl att beslutet i Förenta Nationerna kunnat biträdas av både Förenta staterna och Sovjetunionen. Man måste emellertid var klart medveten om att från beslut till realiserande är vägen mycket lång och svår, och det kommer vi säkert att märka när vi i framtiden får dryfta detta spörsmål.

Däremot står tydligen Rhodesiafrågan och stammar på samma fläck som tidigare. Frågan om tvingande sanktioner som ersättning för den konsumentbojkott, som man tidigare har beslutat

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

om i Förenta Nationerna, kan bli hög-aktuell. För Sveriges vidkommande har inte den frågan så stor betydelse, eftersom vi redan helt har anslutit oss till den frivilliga bojkotten och avbrutit våra handelsförbindelser med Rhodesia.

EFTA har utvecklats väl i fråga om sin första uppgift. Om ett par månader förverkligas alltså den målsättning som uppsatts vid bildandet, d. v. s. ett fri-handelsområde för industrivaror som kommer att omfatta nästan 100 miljoner människor. England har som bekant förbundet sig att den sista november avskaffa den kvarstående extra importavgiften på 10 procent. Handeln mellan EFTA-länderna har under organisationens tillvaro, alltså sedan 1959, fördubblats, och mellan de fyra nordiska länderna har den ökat med 150 procent.

Men EFTA:s handel med EEC har också ökat och i stort sett bibehållit samma tillväxttakt som innan EFTA bildades. Handelsutvecklingen har som bekant varit starkt skiftande för de olika EEC-länderna, men jag talar här alltså om EEC som helhet. De senaste årens stigande tullmurar kring den s. k. gemensamma marknaden har dock satt spår och kommer att göra detta ännu mer sedan tullharmoniseringen inom EEC ytterligare byggts upp och fullt genomförts. Därtill kommer att vissa av EEC-länderna har tillgripit mycket kraftiga åtgärder för att få bukt med inflationen, vilket gjort dessa våra exportmarknader mer tungarbetade än tidigare. Det är alltså ur alla synpunkter viktigt att EFTA:s andra stora uppgift, nämligen att vara ett instrument för att nå en enad västeuropeisk marknad, starkt aktualiserats.

Den danska tanken på en gemensam nordisk framstöt för att komma närmare detta mål är kanske i och för sig intressant, om den spelas ut på rätt sätt och vid rätt tidpunkt, men den kan vara skadlig om den sker felaktigt. Norden är ju EEC:s stora handelspartner. Under år 1965 sålde de sex EEC-länderna för 4 448 miljoner dollar till de fyra

nordiska staterna men för bara 3 900 miljoner dollar till USA och Kanada tillsammans. Den mäktiga gemensamma marknaden kan därför inte vara oberörd av hur en enig nordisk marknad reagerar.

En förutsättning för varje enskilt lands eller landgrupps propåer i EEC måste dock — när det gäller medlemmar i EFTA — vara att alla EFTA-länderna inte bara hålls underrättade om vad som sker utan också att Londonöverenskommelsen om alla EFTA-länders gemensamma inträde i EEC vidhålls.

Vi har i Sverige med rätta kritiserat England för dess brott mot Stockholmskonventionen när den extra importavgiften infördes. Det vore orimligt att vi i vår tur skulle svara med att bryta en annan överenskommelse. Det kan naturligtvis tänkas att Englands ekonomiska besvärligheter kan skapa komplikationer för dess medlemskap i EEC, men i så fall bör förhandlingar ske om hur de problemen skall lösas.

Vid de nordiska överläggningar som ägt rum i denna fråga har den danska regeringen intagit en ståndpunkt, som närmast tycks innebära att Norden skulle kunna — obekymrat om Londonöverenskommelsen — separat söka sig in i den gemensamma marknaden. Bortsett från det faktum att tidpunkten för dylika ansökningar just nu tycks vara illa vald — EEC är tills vidare inte öppet för sådana diskussioner — är det beklagligt att förslaget har framförts. Det verkar som om Danmark vid det tillfället var okunnigt om den spontana reaktion mot förslaget som både den svenska och den norska regeringen senare givit uttryck för. Jag kan inte förstå annat än att det borde ha varit möjligt för den svenska regeringen, som väl ändå inte varit okunnig om den danska inställningen, att försöka förhindra det utspel som Danmark gjort. Jag tror nämligen att detta redan nu avsevärt har skadat det nordiska samarbetet i förhållande till EFTA som helhet. I varje fall tycks man nu i

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

England ha fått klart för sig att Londonöverenskommelsen här inte spelar någon roll. Enligt min mening är det alldeles nödvändigt att den alltjämt vidmakthålles. Det kan komma att gälla också oss.

Med hänsyn till EFTA-gruppens konkurrenskraft har EFTA:s ekonomiska utskott ansett det nödvändigt att följa prisutvecklingen inom medlemsländerna. Utskottet skall också ge, som det heter, sekretä råd till aktuella länder om hur dessa skall bära sig åt för att motverka inflationstrycket. Uppslaget har framförts av statssekreterare Kris-ter Wickman. Dennes erfarenheter av den svenska konkurrenskraftens förhållande till kostnadsstegringarna är säkerligen betydande. Eftersom det av tidningsredogörelserna framgår att även handelsministern har varit inne och diskuterat frågan i Schweiz, har upp- slaget tydligen den svenska regeringen som sponsor. Detta kan väl bara innebära att regeringen ansett sig i behov av internationella expertråd, gärna hemliga. Att den skulle kunna tjänst- göra som framgångsrik rådgivare åt andra förefaller mindre troligt med hänsyn till den svenska inflationsut- vecklingen under de senaste tjugo åren.

Med tillfredsställelse noteras att de nordiska länderna vid Kennedyrundan kommer att uppträda som en enhetlig part med en gemensam representant, i sin tur biträdd av en rådgivare från varje land. Det är det mest betydelse- fulla beslut om gemensamt nordiskt uppträdande på den handelspolitiska fronten utåt som hittills har fattats. Vi har anledning att knyta betydande för- hoppningar till detta. Att Norden i Kennedyrundan kan som en enhet upp- träda med betydande styrka är klart. Men därutöver bör man få hoppas att den påbörjade samordningen även kan sträcka sig längre och medföra en vi- dare utveckling av det ekonomiska samarbetet inom Norden, sedan frå- gan vid Nordiska rådets Köpenhamns-

session i vintras närmast gett intryck av att gå i baklås.

När finansministern i våras framlade sin kompletteringsproposition notera- des från flera talare att den framtidsvy han målade hade en något mörkare ton- färg än vanligt. Med hänsyn till de be- gränsande åtgärder i olika avseenden som han ansåg sig kunna ta hänsyn till trodde han sig dock kunna räkna med en förbättring i den ekonomiska ut- vecklingen i landet, en stark begräns- ning av prisstegringarna, en reell minskning av gapet i utrikeshandeln, ett bostadsbyggande i stort sett efter den uppdragna ramen och industriella rationaliseringsinvesteringar som skul- le motverka kostnadsstegringar. Den fråga man naturligt nog ställer efter de sex månader som har gått sedan dess gäller utvecklingen i berörda avseen- den.

Jag måste tyvärr konstatera att situa- tionen är en smula oklar. Det är svårt att avläsa den reella innebörden i sked- da förändringar. En del optimistiska deklamationer har under sommaren, och framför allt under valrörelsen, gjorts från socialdemokratiskt håll. Verkligheten är ju nu inte lika lätt att manövrera. Huruvida de små tecken till avmattning i högkonjunkturen som man på sina håll trott sig spåra ger ut- tryck för någon tillförlitlig trend är så- lunda tveksamt. Näringslivets egen be- dömning ger därvidlag ingen klar led- tråd. Beträffande utvecklingen hade det ställts i utsikt såvitt jag förstår att före dagens remissdebatt konjunkturinsti- tutets höstrapport skulle vara tillgäng- lig, men jag har inte sett den och kan därför inte yttra mig om vilka slutsat- ser man där drar av utvecklingen.

Om prisutvecklingen kommer att visa någon avböjande kurva är väl också tvekelaktigt, i varje fall lär den inte bli stor. Konsumentprisindex steg 1965 med cirka 6 procent. Finansministern beräknade i kompletteringspropositio- nen stegringen 1966 till 3,5 procent. Den

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

siffran är ju redan nådd. Under årets nio första månader var stegringen 3,6 procent. Finansministern har sedan i ett föredrag höjt budet från aprilbudgeten till 4,5 procent. Men man har anledning att se skeptiskt även på den siffran. Det skall nämligen observeras att löneutflödet från tidigare under året avslutade löneförhandlingar har börjat relativt sent och att årets förhandlingar ännu i dag, den 1 november, inte är helt avslutade. Effekten av lönetillskotten började på allvar visa sig först under sensommaren och hösten. Därpå tyder bl. a. den markanta köpkraftsökning som har framträtt i september med bl. a. en ökning av bilregistreringarna. Sannolikt kommer därför årets sista månader att visa en fortsatt prisstegring, vartill en forcering av igångsättningarna inom bostadsbyggandet säkerligen bidrar.

Den förstärkta priskontroll som skulle tjäna allmänheten till ledning har därtill visat sig så ofullständig, att ett fortsättande på samma sätt snarare kommer att komplicera än förklara och mer undergräva än stärka den köpande allmänhetens förtroende till uppgifternas reella värde.

Bostadsbyggandet väntas under årets sista kvartal komma att uppvisa en rekordartad igångsättningsnivå. Det blir emellertid en helt konstlad historia. Anhopningen till sista kvartalet är inte huvudsakligen föranledd av den hårda vintern utan har helt andra skäl, framför allt kapitalbristen, men det finns också andra orsaker. Det lär vara regeringens ambition att gapet mellan ram och verklighet inte skall bli så stort och därför skulle igångsättningen komma att forceras. Även med en häftig rusch under de återstående månaderna på året kan man nog inte fylla den ram som regeringen i våras betraktade som realistisk. Kreditsituationen har verkat förödande inte bara på det sättet att bostadsbyggandets omfattning blivit starkt beskuren. Härtill kommer att en hel rad fallissemang har inträff-

fat även för byggnadsföretag som ansetts ha en god ställning men som på grund av kreditkärpningarna har kommit i akuta ekonomiska svårigheter.

Den största eftersläpningen när det gäller igångsättningen föreligger i stockholmsregionen, där bostadsbristen är störst. I vissa fall hade avsevärt mindre än hälften av planerade bostadsbyggen kommit i gång när endast tre månader återstod av byggåret.

Som ett litet men märkligt kuriosum kan noteras att ehuru situationen relativt tidigt varit bekant och stått klart för regeringen, ansåg sig socialdemokraterna ändå tydligen böra förbättra sin situation inför valet genom att ställa ljusa löften om ett bostadsbyggande på 1 000 000 nya lägenheter inom tio år. I och för sig är inte detta löfte särskilt märkvärdigt. Det borde vara det minsta man kan åstadkomma på tio år, men att den hittills förda politiken skulle kunna leda till ett infriande av löftet trodde tydligen inte en växande del av väljarkåren. Erfarenheterna av regeringens ryckiga planering av bostadspolitiken avspeglade sig ganska klart i valet.

Fjölårets dystra resultat av utrikeshandeln skall avsevärt förbättras hoppas finansministern. Så till vida tror jag att han har rätt att handelsbalansen kan något förbättras. Däremot är det tveksamt om inte det s. k. tjänstetot kommer att undergå en väsentlig nedgång så att finansministerns senaste kalkyl om en nedgång i det reella underskottet med omkring en tredjedel verkar rätt löst grundat. Om löneförhöjningarna skulle leda till ökad bilimport i slutet av året kan detta starkt påverka utrikeshandeln totala resultat.

De ökade möjligheter till industriella investeringar som givits har utnyttjats väl. Eftersom industrien numera till stor del inte kan själv finansiera investeringarna så har det nuvarande läget medfört väldiga räntebördor. Vid Industriförbundets höstmöte betecknade en känd bankman förräntningsbör-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

dan som grotesk. En summering av kapitalkostnaderna vid en av den senaste tidens största nyemissioner visar exempelvis att räntan blir omkring 26 procent. I den mån sådana pengar skall stå till förfogande för rationaliseringsinvesteringar, frågar man sig verkligen om investeringarna kommer att kunna neutralisera kostnadsstegringarna i nämnvärd omfattning. De problem som kreditläget har skapat — och det gäller inte bara industrien — har regeringen inte angripit alls eller angripit med kortsiktiga improvisationer, där man har minskat de kreditmöjligheter som bostadsbyggandet skulle kunna tillgodoräkna sig. Halvt i panik har regeringen sedan vid något tillfälle släppt ut pengar så att säga vid sidan av de normala kreditvägarna för att tillfälligtvis skapa en viss lättnad. Men de mer långsiktiga åtgärder som länge har förordats från oppositionen och för den delen även från andra håll om nya stimulanser för sparande, för kapitalbildning på olika fält och för en friare kapitalmarknad har regeringen avvisat. Jag vill erinra om att det bl. a. här från oppositionen förelegat klara krav på en stimulering av målsparandet för bostäder, vilket ju i detta sammanhang hade varit av ett visst intresse. Socialdemokraterna har inte ansett sig ha anledning att biträda ett sådant förslag. Jag tror att det har varit till skada att så inte har skett.

Den ökade övergång till en friare bostadsmarknad som regeringen nu har varskott om är en eftergift åt oppositionen, som i flera år har krävt att någonting skulle ske utöver de principbeslut som tidigare har fattats och den frisläppning som tidigare har skett. Vi har dock ständigt betonat att övergången måste ske på ett sådant sätt att väsentliga negativa verkningar förebygges.

Vad ett näringslivsdepartement kan komma att utträta återstår att se. Med en klok uppläggning kan det måhända få ett positivt värde; med en socialis-

tisk uppläggning kan det bli till skada. Med intresse och inte alldeles utan farhågor motses närmare riktlinjer för ett sådant departements verksamhet.

Dessa kortfattade reflexioner kring utvecklingen sedan i våras har jag i huvudsak ägnat avsnitt som utgjort väsentliga debattfrågor i årets valrörelse.

Den förskjutning i väljaropinionen som skedde vid detta val är den mest markanta som har förekommit i vårt land på en mansålder. Visst har partier tidigare haft både stora valframgångar och mycket kännbara valnederlag, men dessa har i regel varit förbundna med konkreta ställningstaganden i en aktuell fråga, och framför allt har det inte i sådan omfattning som nu gällt ett parti i ensam regeringsställning. Tidigare förluster för sådana partier har varit av måttlig omfattning. Att man vid detta tillfälle ägnar speciell uppmärksamhet åt valutgången är av dessa skäl motiverat, låt vara att den livliga eftervalsdebatten i tal och press redan grundligt har analyserat och dragit slutsatser.

Skillnaden mellan tidigare valbakslag för olika partier och det som socialdemokraterna nu har fått röna markeras framför allt av att väljaropinionen denna gång tydligt och klart underkänt en hel regeringspolitik. Ingen isolerad fråga har utkristaliserats såsom avgörande för valutgången; däremot väl ett flertal förstarangsspörsmål som har utgjort väsentliga delar av den socialdemokratiska regeringens politik. Dit hör stabiliseringspolitiken, som till den grad misslyckats under årens lopp att kostnadsnivån år efter år har skjutit i höjden och skapat allvarliga problem för vår export. Dit hör oförmågan hos regeringen att komma till rätta med bostadsbristen — särskilt accentuerad i år — liksom med köproblemen på vårdområdena. Dit hör förmyndarattityden sådan den har tagit sig uttryck i hållningen under avtalsförhandlingarna med tjänstemännen. Dit hör ensynt-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

heten och taktiken i jordbruksfrågan, njuggheten i u-landshjälpen, partiegoismen i författningsfrågan och åtskilligt annat. Det ena har efter hand fogats till det andra. Den missnöjda väljaropinionen har varit delad om vad som bör göras, men tydligen har den varit alldeles enig om en sak: det kan inte få fortsätta så här!

Hur skall det då fortsätta? Det är en fråga som säkerligen hela svenska folket ställer sig efter valet. Något svar har regeringen inte givit, om man inte dit skall räkna påståendet att ett näringsdepartement skall inrättas. Några konstitutionella följder av valutgången har regeringen inte ansett sig behöva dra — och formellt har den varit i sin fulla rätt att låta bli — men underlåtenheten att utlysa nyval av andra kammaren eller ställa sina taburetter till förfogande skall för alltid moraliskt belasta den regering vars måhända märkligaste skapelse är det monstruösa kommunala valsambandet. I ett ögonblick när denna teori kunde ha omsatts i praktisk verklighet försvann den likt en hägring som bleknar för dagsljuset. Efter en valrörelse som praktiskt taget uteslutande gällt livsviktiga rikspolitiska problem blev och förblev valet för regeringens vidkommande — kan man tänka sig! — något som inte hade med riksdagens sammansättning att göra.

En ömkligare attityd än denna lär sällan få skådas från en regering som sakligt och moraliskt vill stå för sina åsikter. Det rejälaste sättet att komma bort från dessa halvhetens val som ett kommunalt valsamband innebär är att kommunalval får vara val om kommunala frågor och riksdagsval får vara val om rikspolitik. Om något har vad som konstitutionellt hänt — eller rättare: inte hänt — efter den 18 september visat betydelsen av att val som rör rikspolitik också får en direkt och snabb återverkan på regering och riksdag — i samma riktning som valutslaget, inte tvärt emot. Nu har, som alla

vet, resultatet blivit att det socialdemokratiska partiet, som förlorat nära 9 procent av väljaropinionen i förhållande till 1962 och 5 procent i förhållande till 1964 års val, återkommer till riksdagen med en förstärkning av ett mandat från den 1 januari nästa år. Historien verkar som ett spex, iscensatt av någon van stjärnspexare.

När nu regeringen bestämt sig för att ingenting särskilt skall behöva ske i fråga om riksdag eller regering, väntar svenska folket säkerligen — inom alla grupper — med desto större spänning på en regeringsdeklaration som man trodde skulle komma vid höstsessionens öppnande men som då uteblev. Alldeles har väl ändå inte den starka opinionsvägningen hunnit rinna av regeringen på denna korta tid? På valnatten och strax därefter var statsministern, såvitt jag förstod, villig att ta itu med större kraft mot prisstegringarna, se till att bostadsbyggandet gavs bättre resurser — även planeringsmässigt, hoppas jag — bereda större utrymme för u-landshjälpen och åtskilligt annat, men allteftersom dagarna runnit undan verkar det som om beslutsamhetens friska hy gått i eftertankens kranka blekhet över även hos herr Erlander. Mot tidigare deklARATIONER om nya friska takter i bostadsbyggandet har finansministern för en tid sedan deklarerat att vi får nöja oss med ett nytt år utan någon ökning av byggkvoten. Är det — liksom i Wennerströmmaffären — även nu bristande information mellan statsråden som förorsakat missförstånd, eller lider regeringen av inre oenighet i bostadsfrågan, eller är arbetsfördelningen sådan att en del statsråd skall ställa saker och ting i utsikt, medan finansministern, som har hand om penningpungen, skall komma efteråt och förklara att det enda han kan lova är att alla skall bli missnöjda när statsverkspropositionen presenteras? Sällan torde en regerings handlingslinje ha verkat så obefintlig.

Därför tillåter jag mig, herr talman,

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

att ställa en direkt fråga till regeringen: Vilka politiska slutsatser drar regeringen av valutgången, d. v. s. i vilka hänseenden är regeringen besluten att bättre tillgodose väljarnas krav? Jag har tidigare nämnt några av dessa krav. Regeringen känner dem säkert; jag behöver inte upprepa dem. Att en ny och verkningsfullare politik i dessa avseenden måste till, har en övervägande del av väljarna klart sagt ifrån, men regeringen har hittills varit stum eller mångtydig, vilket man vill. Här är nu vid höstremissen det lämpliga tillfället att lägga fram regeringens politiska program efter valet. Att det inte sker vid en presskonferens bör inte störa. Tidningsmän finns här gott om, och radio och TV är också påkopplade, om den förutsättningen skulle anses nödvändig för politiska regeringsdeklarationer. Dessutom finns här ju riksdagsmän, vilket rimligen borde ha någon betydelse!

De samlingssträvanden för vilka mitensamverkan har varit den främsta förebilden har i valrörelsen visat sig motsvara en stor väljaropinions önsningar. KDS gjorde vad den kunde för att försvaga mittenpartiernas valresultat men lyckades obetydligt. Den överströmning av väljare från socialdemokratien till mittenpartierna och den ökning, som därigenom kommit hela den icke-socialistiska oppositionen till del, innebär inte bara en misstroendeförklaring mot den socialdemokratiska politiken utan därtill en ökad uppslutning kring den linje som mittenpartierna presenterat. Nu har ju herr Erlander vid skilda tillfällen förklarat att oppositionen saknar alternativ; senast sade han det i en debatt här i kammarerna i våras. Tydligt har stora delar av väljarkåren inte den uppfattningen. Och om nu herr Erlander efterlyser alternativ tillåter jag mig upprepa en fråga som jag en gång tidigare ställt i en remissdebatt: alternativ till vad? Någon samlad socialdemokratisk regeringslinje har inte presenterats, och

den praktiska regeringspolitiken ger i många fall sådana intryck av planlöshet och improvisationer att det sannerligen inte är lätt att uppfatta någon linje där heller.

Folkpartiet och centerpartiet har däremot före valet utförligt presenterat den politik som de gemensamt vill arbeta för. Det har skett punkt för punkt och med all konkretion i detaljer där så varit möjligt. I utskottsreservationer och särskilda yttranden vid vårriksdagen har dessa två partier ytterligare angivit sina strävanden, såväl när det gäller bostadspolitiken, dess planering, rationalisering och finansiering, som i fråga om den ekonomiska politiken. I sju punkter preciserade mittenpartierna i våras olika åtgärder för den ekonomiska politiken.

Även i medvetandet om att det kan vara ett Sisyfosarbete att åstadkomma reda i den ekonomiska situationen, dit det långa socialdemokratiska maktinnehavet fört oss, skall vi verka för att en sådan upprepning verkligen kommer till stånd. Under den tid som återstår till 1968 års val skall vår strävan vara att befästa och söka ytterligare öka den röstmässiga förstärkning som 1966 års val givit oppositionen. Målsättningen är att genom 1968 års val äntligen åstadkomma det skifte vid makten, som en starkt växande andel av Sveriges folk begär.

Herr **HOLMBERG** (h):

Herr talman! Utgången av 1966 års kommunalval borde ha möjligheter att bli inledningen till en ny period i svensk politik. Redan valets siffermässiga resultat ger underlag för en sådan bedömning. Majoriteten av väljarna sade i valet klart nej till den alltmer vänsterorienterade politik som regeringen Erlander slagit in på de senaste åren. Socialdemokraterna har också drabbats av en förlust, som tillsammans med valmotgången 1964 förde partiet tillbaka till en ställning i

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

valmanskåren som det inte haft sedan början av 1930-talet.

Motgången kompenseras emellertid inte av kommunisternas framryckning. Deras högt ställda förväntningar sveks. Herr Hermansson och vissa andra kommunister har visserligen i flera val försökt ta avstånd från partiets doktrinärt lästa vänsterpolitik. Herr Hermansson har sökt skapa en behagligare bild av det kommunistiska partiet, men han har inte lyckats. Kommunisterna förblir dess bättre ett litet parti och redovisar efter årets val fortfarande endast drygt hälften av den valmanskår som partiet hade omedelbart efter andra världskriget.

Socialdemokraterna är självfallet skadade av valutgången, men man märkte en känsla av osäkerhet hos regeringspartiets funktionärer, medarbetare och företrädare redan under valet. Det fanns naturliga politiska förklaringar till detta. Det var enligt vår bestämda uppfattning bristerna i den förda regeringspolitiken, splittringen inom partiet och oförmågan att samlas kring lösningar på en rad frågor som valmanskåren med all rätt ställde under valet. Framför allt tycks den yngre generationen — de närmare 400 000 nya väljarna — ha ansett att de socialistiska lösningarna inte hör hemma i det moderna samhället. De följde dess bättre den socialdemokratiska devisen »Tänk framåt» och röstade på de borgerliga partierna. Det har säkerligen också ha berott på att de borgerliga partiernas politik i det här fallet ingav större förtroende för framtiden.

Med andra ord: Valet kan inte tolkas annat än som ett klart nej av väljarna till fortsatta socialistiska missgrepp och experiment av det slag som kännetecknar exempelvis den socialdemokratiska högskattepolitiken, jordbruksutspelet, den misslyckade bostadspolitik och varför inte förslaget om kommunal förköpsrätt.

I eftervalsdebatten har nu socialdemokraterna på olika sätt försökt ba-

gatellisera den förändring som inträtt bland väljaropinionen. Det är som om man inte ville erkänna att majoriteten av människorna här i landet uttalat sig för en annan politik.

I stället har man skyltat på andra saker; på misslyckade TV-framträdanden, på svårigheter att få fram de aktivt arbetande krafterna, på den borgerliga pressdominansen och inte minst på de borgerliga partiernas manifesterade borgfred, förmågan att under valrörelsen helt igenom hålla ihop mot den gemensamma motståndaren. Visst betydde den borgerliga sammanhållningen mycket för valutgången. Det var ett nytt livgivande inslag som ingav ökat förtroende för de borgerliga. Men den borgerliga samverkan, borgfreden, är alls inte hela förklaringen. Avgörande var väljarnas bedömning av politiken och dess innehåll. Väljarna sade nej till fortsatta prisstegringar, till en fortsatt högskattepolitik som ju tar mer och mer av de ökade arbetsinkomsterna. Man nöjde sig inte med statsministerns besked att tåligt vänta i bostadskön. Allt fler människor gav alltså genom valet uttryck för sin vilja till en politisk förnyelse. Det är därför som regeringen inte kan och inte får gå förbi valet 1966 utan att ta hänsyn till folkflertalets uttalade önskemål.

De borgerliga partierna har tillsammans erövat 49,5 procent av rösterna här i landet och det socialistiska blocket, socialdemokrater och kommunister, tillhoppa 48,7 procent. Regeringens beslut att inte gå till nyval är mot den bakgrunden svärbegriplig. Under författningsdiskussionerna har ju socialdemokraterna så starkt understrukit sambandet mellan riksdagsmannaval och kommunalval att till och med möjligheterna att lösa författningsproblemet över huvud taget äventyrats. I praktiken har också årets kommunalval långt mer än tidigare val präglats av rikspolitik. Den logiska konsekvensen av valutgången borde därför ha varit att regeringen genom att ställa sin plats

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

till förfogande framtvingat ett nyval. Men det är den socialdemokratiska regeringen som beslutar i den frågan och inte oppositionen. När nu regeringen bestämt sig för att sitta kvar under de två år som återstår till det ordinarie andrakammarvalet bör vi hålla i minnet att regeringen inte har folkmajoriteten bakom sig. Den är endast formellt en majoritetsregering, eftersom den stöder sig på en majoritet i riksdagen som inte har motsvarighet i folkopinionen som den tog sig uttryck i det senaste valet.

Det är i politiskt hänseende en minoritetsregering som på ett helt annat sätt än tidigare måste ta hänsyn till vad oppositionen säger. Tar inte regeringen eller socialdemokraterna denna hänsyn, då kan det inte tolkas på annat sätt än att regeringen visar en brist på känsla för vad demokratien kräver. I det fallet är det alltså makten och maktutövandet som till varje pris driver socialdemokratien, inte folkviljan. Den fortgående radikaliseringspolitiken, förflyttningen av positionerna vänsterut, måste nu hejdas och en förskjutning ske till en mer tidsenlig politik, en sådan som väljarna uttalat sig för.

Men, herr talman, vad gör regeringen och vad har regeringen hitintills gjort sedan september? Jo, den anser tydligen att den kommunistiska valframgången i högre grad än den borgerliga skall bli utslagsgivande för hur regeringspolitiken här i landet skall läggas upp under de närmaste två åren. Det mest påtagliga exemplet på denna undfallenhet för vänstergrupperna är socialdemokraternas försvarsutspel. Med mer än 1,2 miljard kronor vill man av allt att döma under de närmaste två åren dra ned försvarsutgifterna. Inte ens kommunisterna har vågat gå så långt.

När vi i våras i denna kammare diskuterade den tillfälliga begränsningen av försvarets utgifter med 350 miljoner kronor var vi alla överens om att re-

duktionen endast skulle vara temporär. Alla demokratiska partier var då — liksom nu — väl medvetna om att den målsättning vi satt upp för vårt försvar eljest skulle äventyras. Kompromissen mellan de fyra demokratiska partierna innebar att nedskärningen av försvarsutgifterna skulle inhämtas under de närmast följande budgetåren för att målsättningen för försvaret skulle kunna tryggas. Vi sade vidare ifrån att summan 350 miljoner endast skulle vara en riktpunkt, och regeringen uppmanades att ta vara på alla möjligheter att begränsa den kraftiga reduktionen och dess verkningar.

Även om detaljerna i det överraskande försvarsutspelet ännu är svåröverskådliga, står det efter herr Fritjofssons uttalande i torsdags klart att regeringen är beredd att skära ned försvarsutgifterna med helt andra belopp än vi tidigare diskuterade eller med 1,2 miljard för den närmaste tvåårsperioden. För alla som känner till principerna för försvarets långsiktiga planering och vet hur mycket miljonerna i toppen av försvarsanslaget betyder, framstår den föreslagna nedskärningen som ett klart brott mot tidigare gjorda överenskommelser och som ett illavarslande hot mot en långvarig svensk försvarsenighet.

Enskilda företrädare för det socialdemokratiska partiet och den socialdemokratiska pressen har hävdats att en nedskärning av försvaret är nödvändig av ekonomiska skäl. Man har sagt att försvarsutgifterna är så stora och har vuxit så snabbt att vi inte ekonomiskt orkar med ett försvar av den storlek vi tidigare varit eniga om för att landets säkerhet skall kunna tryggas. Det är klart att även försvarsutgifterna måste granskas mot bakgrunden av vår hårt trängda finansiella situation. Men försvaret får inte ensidigt bära regeringens ekonomiska misslyckanden.

Herr talman! Det allmänna talet om att försvarskostnaderna ökat snabbare än andra utgifter är felaktigt. Går man

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

igenom utgiftsökningarna för olika huvudtitlar sedan budgetåret 1958/59 finner man nämligen att försvaret inte tillnärmelsevis ökat i den takt som andra statsutgifter. Låt mig peka på några huvudtitlar som nu ligger på mer än 2 000 miljoner kronor — två miljarder kronor. Vi har försvaret som 1958/59 kostade 2,7 miljarder och 1966/67 är upptaget till 4,4 miljarder. Det är en ansevärd ökning, något över 63 procent. Men vi har kommunikationsdepartementet som låg på nära en miljard 1958/59 och nu är uppe i 2,4 — en ökning på 152 procent. Vi har inrikesdepartementet som tidigare låg på något över 600 miljoner och som nu är uppe i över två miljarder kronor — en ökning på över 230 procent.

Detta visar att försvarsutgifterna inte har ökat mer än andra utgifter under den senaste tiden.

Genomdrivs det socialdemokratiska kravet i oförändrat skick, innebär det att man medvetet undergräver försvarets styrka, och man gör det också — och det kanske är medvetet — omöjligt för en kommande regering att snabbt reparera de skador som kan åsamkas försvaret.

Herr talman! Högerpartiet kan inte godta det spel med landets säkerhet som den socialdemokratiska regeringen nu tycks vara på väg att inlåta sig i. Självfallet vore det bäst om den mångåriga enigheten i försvarsfrågan även denna gång kunde bestå. De försvarsuppgörelser som träffats under en lång följd av år har i utlandet väckt respekt för vår försvars- och utrikespolitik och över huvud taget möjliggjort för oss att föra den alliansfria utrikespolitiken. Samtidigt har de också möjliggjort för våra militära myndigheter att planera försvarets uppbyggnad så att man får ut största effekt för lägsta kostnad.

Det har under många år varit vanligt att inte offentligt diskutera försvarspolitiken. Diskussionen har i första hand förts och ibland begrävs i för-

svarsutredningarna. Tiden är emellertid nu inne att vi får en bredare offentlig diskussion om försvarspolitiken. Den svenska opinionen får inte undanhållas fakta på detta område. Den måste själv få möjlighet att ta ställning. Regeringen bör därför redan nu försöka ge besked om bakgrunden till sina överväganden. Jag vill därför, herr talman, ställa vissa frågor till regeringen i avsikt att få bakgrunden till regeringens handlande klarare belyst.

1) Har regeringen i sina försvarsekonomiska överväganden efter valet funnit att vi sedan 1958, då den nuvarande försvarsplaneringen började tillämpas, arbetat med felaktiga utgångspunkter och att vi haft en för ambitiös försvarspolitisk målsättning?

2) Anser regeringen i så fall att vi sedan 1958 haft för höga försvarsutgifter?

3) Anser regeringen att försvarets betydelse för våra möjligheter att upprätthålla en alliansfri utrikespolitik med sikte på neutralitet i krig minskat? Och slutligen:

4) Anser regeringen att det utrikespolitiska läget i Europa och i världen för övrigt så förändrats att vi av den anledningen nu kan begränsa vår försvarspolitiska målsättning?

Herr talman! Det finns anledning att fråga sig om även näringspolitiken liksom försvaret är ett område där den hårt trängda socialdemokratien nu efter valet förbereder drastiska omläggningar. Statsministern har på senare tid gjort ett flertal intervjuuttalanden av innebörd att den s. k. blandekonomiens tid skulle vara förbi.

Vi lever i ett samhälle där huvuddelen av näringslivet dirigeras av fria krafter, och det har hittills gått bra. Nu tycks vi gå in i en period av kraftiga omställningar och förändringar. Det skulle enligt statsministern innebära krav på att samhället i än högre grad skulle ingripa i och styra investeringsutvecklingen. Instrumenten för dessa

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ingriparn och denna styrning skulle vara arbetsmarknadsverket och det planerade näringsdepartementet.

Bättre planering och större planmässighet skulle behövas — ja, vem anser inte det? Men vad döljer sig bakom den neutrala och hedervärda skylten »planering»? I årets förstamajtal framfördes en rad propåer om hur samhället måste mer direkt medverka i näringslivets kapitalförsörjning och även med hjälp av statliga företag överta produktionen. LO-kongressen beslöt att kräva hos regeringen att placeringsreglerna för AP-medlen skulle ändras. Tanken var att fondmedel skulle engageras i näringslivet genom aktieköp och användas för placering i fastigheter. AP-medlen skulle även kunna öka den statliga sektorn genom ny företagsamhet, och näringslivets strukturrationalisering skulle kunna styras genom fondmedlen. Krav på punktsocialisering och en hårdare statlig styrning av kreditmarknaden debatterades också.

Samtliga dessa krav har med förtjuning utvecklats av den socialdemokratiska vänsterradikala falangen med regeringsorganet Aftonbladet i spetsen. Tidningen lämnar villigt uppslag på hur samhället enklast och snabbast skall kunna omdanas i socialistisk riktning.

Skulle de förslagen genomföras innebär det en brytning av de ekonomiska principer som hittills legat till grund för regeringens handlande. Därför är det angeläget att finansministern redan nu i höstens remissdebatt ger ett klargörande besked om det planerade näringsdepartementets uppgifter och näringspolitikens inriktning.

Herr talman! Inflationen och regeringens ekonomiska politik var ett av huvudämnena under valrörelsen. Allvarlig kritik riktades inte bara från oppositionen utan även från arbetstagar och näringsliv mot regeringens sätt att handlägga de ekonomiska problemen. Prisstegringar, högskattepolitik, kreditvårigheter, företagsnedläg-

gelser och konkurrenssvårigheter skapade tillhoppa en växande olust och osäkerhet inför den ekonomiska framtiden både hos löntagare och hos företagare — inte bara hos politiker.

Men vad skedde när oppositionen i valrörelsen försökte få i gang en debatt om de problem som alla har kännning av? Regeringen svarade med att bagatellisera problemen och med att beskylla oppositionen för kverulans. Kan man nu hoppas att regeringen är beredd att efter valet ta upp diskussionen allvarligare? Ännu så länge finns det endast allmänna uttalanden från statsministern. I Köpenhamn talade statsministern t. ex. om återhållsamhet med offentliga utgifter. Det är i och för sig glädjande, men jag erinrar mig att när jag för ett år sedan vid en debatt i denna kammare förde återhållsamhetens talan jag blev häcklad av regeringens representant som en allmän mörkman.

Den ekonomiska situationen har inte förbättrats sedan värriksdagen, och det finns ingen anledning att mildra den kritik som från vårt håll framfördes då. Pris- och lönestegringarna tycks ju fortsätta. De är alltjämt väsentligt högre än i de flesta industriländer med vilka vi konkurrerar, och företagens svårigheter har minsann inte minskat. De oeffterrättliga förhållanden som råder på bostadsmarknaden har inte heller förbättrats, och även körsamhällets kännetecken kvarstår. De offentliga utgifterna växer fortfarande alltför snabbt i förhållande till produktionsökningen.

Det antyds ryktesvis att finansministern för att råda bot på den bristande balansen mellan inkomster och utgifter nu förbereder nya skattechöjningar utöver den skärpning som automatiskt följer när inflationen flyttar upp allt fler inkomsttagare på den brantare delen av skatteskalan.

Finansministern har efter valet velat göra gällande att bytesbalansen inte kommer att försämrats lika mycket i år som i fjol, då underskottet beräknades

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

till 1,5 miljard kronor. Ja, det är sannerligen en klen tröst! Årets avtalsrörelse har, som alla nogsammt vet, dragit ut på tiden. De under ett halvt år eller mer innehållna löneökningarna kan betraktas som ett slags temporärt tvångsparande. Tillsammans med fruktan för konflikt medförde detta säkert en viss återhållsamhet från konsumenternas sida — särskilt bilhandelns utveckling tyder på detta mönster. Härigenom minskades kraven på import. Detta köpmotstånd torde knappast bli bestående.

Vid rådande kostnadsläge för industrin kan vi inte heller räkna med en sådan ökning av exporten att förhållandena skulle bli särskilt mycket bättre än under 1965. För min del skulle jag därför bli mycket förvånad om underskottet i bytesbalansen när det här året är slut inte fortfarande skulle ligga på betydligt mer än en miljard kronor.

Inflationen är alltså huvudproblemet. Från högerpartiets sida har vi gång på gång framhållit att en stabilisering kräver en kombination av en rad väl överlagda och väl samstämda åtgärder. Vi har utförligt redovisat vad som enligt vår uppfattning bör göras när det gäller de offentliga utgifternas tillväxttakt, när det gäller skattepolitiken, det frivilliga sparandet, bostadspolitiken och den långsiktiga planeringen, men vi har talat för döva öron.

Jag avser inte alls att här ånyo gå in på detaljer, men jag kan inte underlåta att särskilt peka på de avsevärda olägenheterna med regeringens stelbenta kreditpolitik, den kreditpolitik som blivit ett av de märkligaste resultaten av regeringens misslyckanden på det ekonomiska området.

Man har gått från den extrema lågräntepolitiken på 1950-talet till den motsatta ytterligheten, och därigenom har räntan måst sättas så hög att påtagliga skadeverkningar uppstått för näringslivet. Genom att övriga åtgärder mot inflationen försummats har alltför mycket kommit att vila på penningpolitiken. Kreditpolitiken drabbar i dag

även välskötta och räntabla företag med goda framtidsutsikter, och i särskilt hög grad förefaller detta gälla mindre och medelstora företag.

Inte heller penningpolitiken tycks drivas på ett konsekvent sätt av regeringen. Genom undantag och prioriteringar undgår betydande investeringar verkningarna av den höjda räntan, och därigenom undandras dem den press som räntehöjningen syftar till. På så sätt måste väl också räntenivån för övriga krediter sättas något högre än vad som eljest skulle vara nödvändigt.

Den förda ekonomiska politiken synes i dag omöjliggöra en justering av det höga ränteläget. Från högerpartiets sida är vi angelägna om att få en sådan ekonomisk politik att en räntesänkning *kan* bli möjlig. För att det skall kunna ske måste i första hand finanspolitiken läggas om så att statsutgifterna inte växer i snabbare takt än produktionen i landet, och vidare måste självfallet skattesystemet reformeras.

Vi har krävt att man som ett led i stabiliseringspolitiken skulle tillmötesgå löntagarnas krav på en skattereform med en väsentlig minskning av progressionen och marginalskatten. Jag betonar det väsentliga innehållet i vår skattepolitik, eftersom framför allt regeringens representanter så medvetet försökt skapa en annan bild av högerpartiets skattepolitik.

I särskilt hög grad har skatteresonemanget präglat den pågående SACO-konflikten. Det rör här yrkesgrupper som drabbats hårt av vårt förlegade skattesystem och för vilka inflationen och skattestegringarna ätit upp de nominella löneökningarna — ibland mer än så. I regeringspressen har man visat irritation över att skatteresonemangen har blandats in, och man menar att detta inte borde få ske. Detta gör ett något underligt intryck. Det verkar, som om man vore förvånad över att människorna reagerar som människor. Alla medborgare i folkhushållet anser sig naturligtvis ha rätt till en ökad

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

levnadsstandard för varje år, och det är en realitet som det inte går att komma förbi — även om regeringen till äventyrs skulle ha en annan värdering.

Frågan är inte längre nu om vi har råd med skattesänkningar, utan hur länge till vi orkar dras med ett otidsenligt och prisförstörande skattesystem. Detta visar ej minst den pågående konflikten mellan SACO och avtalsverket.

Från högerpartiets sida har tidigare under denna session ställts ett par frågor till regeringen i anledning av den pågående konflikten. Regeringens företrädare har emellertid avstått från att svara. Man har motiverat detta ställningstagande med att regeringen bör hålla sig neutral. Den motiveringen har jag all respekt för, men, då skall regeringen vara konsekvent, och det har inte alltid varit fallet.

Den 24 augusti tycktes det vara möjligt att nå en snar överenskommelse mellan avtalsverket och SACO. En muntlig överenskommelse nåddes som innebar en kompromiss mellan parternas utgångsbud. Denna etappöverenskommelse godkändes ju sedermera av SACO:s stora förhandlingsdelegation och avtalsverkets styrelse. Den ansågs vara en god grundval för fortsatta förhandlingar. Men så slår regeringen till. Ecklesiastikdepartementet lägger fram ändrade förutsättningar för avtalet och föreskriver utökad tjänstgöringsskyldighet för lärarna.

Detta s. k. elefantihopp från ecklesiastikdepartementets sida rimmar illa med den neutralitet, som regeringen nu säger sig vilja upprätthålla.

Avtalsverket är i lärarkonflikten den myndighet som formellt har rätt att sluta avtal med sin motpart. Men reellt tycks avtalsverket sakna den slutgiltiga bestämmanderätt som måste tillkomma varje avtalsslutande part. Den rätten tycks ju i dag ligga hos regeringen.

Tveksamheten till avtalsverkets självständighet och förmåga att klara en förhandling fanns redan när vi i riksdagen diskuterade frågan om inrättan-

det av verket. Justitiekanslern sade exempelvis i sitt utlåtande över förslaget till inrättande av avtalsverket: »Det följer av sakens natur att särskilt vid mer omfattande stridsåtgärder verket måste ha nära kontakt med vederbörande departementschef och regeringen, och därvid även ta direktiv för sitt handlande från sådant håll.»

Och departementschefen bestred inte heller denna tolkning.

Jag kräver inte att regeringen skall gå i svaromål på denna punkt. Jag begär inte att få besked om hur man inom regeringen bedömer den storlockout som avtalsverket — med bl. a. skolöverstyrelsens chef herr Löwbeer som ledamot — beslutade. Men jag vill erinra om att den främsta uppgiften för skolöverstyrelsen och därmed för dess ledning måste vara att tillvarata de studerandes intressen — alltså den part som i denna konflikt skadats mest och som utgör tredje man.

Det skulle visserligen vara ytterst intressant att få denna fråga belyst, men det är inte därför jag tagit upp det orimliga i den nuvarande konstruktionen av avtalsverket. Jag har tagit upp frågan ur en mer principiell synvinkel för att visa att regeringens tal om neutralitet i den pågående avtalskonflikten på grund av själva konstruktionen inte håller. En bättre förhandlingsform måste åstadkommas så att konflikter av det slag vi nu upplever inte behöver upprepas.

Skolkonflikten har redan drabbat hårt och skapat oro i många hem. Det är därför min förhoppning att parterna snart skall kunna enas. Alla uppslagsändrar för att snabbt bilägga konflikten måste därför prövas av medlingskommissionen.

Herr talman! Tvåårsperioden fram till år 1968 kan komma att skärpa motställningarna i svensk politik. Det tycks för socialdemokraternas del bli flera steg till vänster — trots att valet borde ha gett dem en annan lärdom. De slutsatser regeringen hitintills tycks ha dragit av valutgången kan förvisso sy-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

nas motsägelsefulla. Motsättningarna finns under ytan. Detta resonemang leder också till insikten om att mycket bestämda krav kommer att ställas på de borgerliga partierna under den kommande tvåårsperioden. För högerpartiets del har jag redan försäkrat att vi lugnt och sakligt skall fortsätta den hittills förda politiken. De som på motståndarhåll spekulerar i att högerpartiet skall komma med drastiska utspel eller övertoner gör därför en felbedömning.

Vi är också övertygade om att högerpartiets moderata hållning skall underlätta möjligheterna att bibehålla och bygga ut den borgfred, som så starkt bidragit till 1966 års valresultat och som är en av förutsättningarna för en borgerlig valseger även år 1968. Denna deklaration från högerpartiet förutsätter helt naturligt att de två mittenpartierna på samma sätt eftersträvar att undvika extrema ståndpunkter eller en taktiskt betingad anpassning till den alltmär vänsterorienterade socialdemokratien.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp):

Herr talman! Vi har i Sverige en arbetsmarknadspolitik, som vi i samband med ett närmare europeiskt samarbete har anledning att försöka få överförd till andra länder. Vi har fått fram ett system som möjliggör en snabb anpassning av arbetsmarknadspolitiken till den ekonomiska situationen. Det finns nu också ansatser till en mera aktiv lokaliseringspolitik.

Mera mörkt har man anledning att se på regeringens planer när det gäller näringspolitiken. Planerna tycks gå ut på att ett stort antal företagsenheter skall utmönstras såsom inte passande i det socialistiska schemat. Det är givet att rationaliseringar är nödvändiga och det gäller både statlig och privat verksamhet. Men strukturrationaliseringar kan vara smärtsamma processer. Det är min bestämda uppfattning att sam-

hället måste uppträda generöst mot de enskilda i samband med strukturrationaliseringen. Man får inte så hårt se till storhetsrationalisering och stora företag att man glömmer individen. Det är ändå för individen som politiken utformas.

Utvecklingen inom svensk företagssamhet, både inom jordbruk och industri, kräver stora investeringar. Företagarna satsar pengar och arbete för att kunna hålla sina företag i gång och ge sysselsättning åt sina anställda. En del har en mycket otacksam situation att arbeta i. Vissa branscher kan rationalisera och effektivisera i mycket stor utsträckning, men det hjälper ändå inte. Man har svår konkurrens från utlandet att kämpa emot på grund av den lågtullinje som Sverige gått in för. Den är i och för sig eftersträvsvärd, men så länge man inte kommit upp till en rimlig kostnadsnivå i de konkurrerande länderna måste de svenska företagen få svårigheter att klara sig. De kommer att klara sig bra den dag arbetare i de konkurrerande länderna får rimlig betalning. Vi kan nog inte komma ifrån att vi ändå till en del profiterar på låginkomsttagarna i andra länder. Det är angeläget att inte i onödan låta svenska företag slås ut, som producerar varor som för tillfället är billiga att ta från utlandet men som om några år på utlandsmarknaden kommer att betinga ett pris, som ligger över det som betalas för svenska produkter.

Hur de svårt utsatta svenska företagen då skall kunna klara sig undan den kritiska tiden kommer i stor utsträckning att bero på den politik som förs i Sverige. Det gäller här näringspolitiken, och det gäller den ekonomiska politiken.

Näringspolitiken bör ju under sådana förhållanden inriktas på att skapa ett näringsvänligt klimat. Den kapitalknapphet som nu råder gör ju att i synnerhet mindre företag möter oöverstigliga svårigheter vid finansieringen av investeringar. Från regeringspartiet har vi i år under valrörelsen hört mycket,

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

som inte ger småföretagarna och företagarna i de pressade branscherna någon anledning att glädja sig. De företag som av socialdemokratien betecknas som låglöneföretag skall slås ut; näringspolitiken skall inriktas på det. Det är bara det, att man inte behöver vidtaga några särskilda åtgärder för detta. I det kärva klimat som man har att kämpa i så är en sådan näringsfientlig politik, som signalerades den första maj, bara lök på laxen. Oron hade ju redan spritt sig efter arbetsmarknadspropositionen, där det talades om utmönstring av låglöneföretag. Det är inte bara företagarna som oroas, oron sprids kanske allra mest hos de anställda. Gång efter annan friställes stora grupper människor från sina arbeten. Västergötland, som jag av naturliga anledningar studerat, drabbas av den ena textilkraschen efter den andra. Det gäller här anställda, som inte tillhör höglönegrupperna. De har ingen anledning att rosa en socialdemokratisk näringspolitik, som går ut på att deras arbete skall tas ifrån dem så att de tvingas att flytta någon annanstans. Vad de kräver det är en politik, som ger deras företag förutsättningar för att kunna existera, och om det inte går kräver de åtgärder från samhället så att de kan få sysselsättning inom ett rimligt avstånd från hemmet. De kräver en näringspolitik och en lokaliseringspolitik av det slag, som centerpartiet företräder och som vi tror oss ha fått förtroende för i årets val.

De propåer som socialdemokraterna gick ut med i valrörelsen kan inte anses ha fått väljarnas stöd. Det gäller i hög grad den socialdemokratiska jordbrukspolitiken. Även där kan man konstatera att den socialdemokratiska politiken leder till att den enskilda människan kommer i kläm.

Liksom när det gäller industripolitiken, som syftar till att utmönstra en del företag som av regeringspartiet betecknas som låglöneföretag, så blir följden när det gäller jordbruket att man rycker undan existensmöjligheterna för män-

niskor som redan tidigare inte hör till någon höglönegrupp.

Man har tydligen inom socialdemokratien tappat intresset för de små grupperna i samhället. Man har tappat intresset för dem som lever under små omständigheter. En gång fanns det hos socialdemokratien ett uttalat solidaritetsbegrepp som man också försökte förverkliga. På en del punkter lyckades man också.

Denna solidaritet mot dem som inte befinner sig bland de bäst lottade var väl en gång förutsättningen för att mitt parti och socialdemokraterna kunde komma överens om lösandet av svåra samhällsproblem, vilket blev grunden för mycket av det välstånd som nu råder.

Som socialdemokratien sedan dess har utvecklats kan man inte komma ifrån att statsministerns uttalande om solidaritet klingade ganska falskt när han tog det i sin mun under valrörelsen. Är det solidaritet när man varje år går emot mittenpartiernas förslag om att utreda frågan om ett program för u-hjälpen? Är det solidaritet att ta bort möjligheterna för låginkomsttagare att erhålla förbättringslån? Är det solidaritet att gå emot förslaget om kompensation för låginkomstfamiljerna med anledning av höjda hyror i samband med basröntans höjning?

Statsministern har vidare talat om att man vill solidaritet med jordbrukets utövare. Jordbruksdebatten fördes från socialdemokraterna på ett djupt vilseledande sätt. Det utmärkande var den s. k. prispresspolitiken eller inkomstpresspolitiken, som innebar hot om sänkt standard för jordbrukarna. Är det solidaritet att hota en redan pressad grupp med att få en ytterligare sänkt standard?

I annat sammanhang talar man också om standard. Jag skall inte lägga mig i de diskussioner om reallöner som förs av de stridande parterna i skolkonflikten. Jag vill bara konstatera att det inte kan vara bra för SACO, för avtalsver-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ket och för den nya förhandlingsorganisationen att en stor strid bryter ut första gången som organisationen provas. Den eftersläpning som lärarna har drabbats av borde tas igen successivt utan att strid bryter ut första gången man använder den nya organisationen.

Oron på arbetsmarknaden hänger samman med den ekonomiska politik som regeringen har fört. Det ständigt fallande penningvärdet måste ju medföra att ständigt nya krav framkommer vid löneförhandlingar om höjningar som kompensation för inträffade eller väntade prisstegringar.

Den penningvärdeförsämring som hittills utvecklats i Sverige medför helt naturligt, att alla förlorar tron på regeringens förmåga att rätta till situationen. Var och en försöker sko sig och ta för sig så gott det går. Att man sedan från regeringens sida angriper olika löntagargrupper för att de försökt kompensera sig för inflationen, som man gjorde den 1 maj, är bara ett försök att blanda bort korten. Försök att blanda bort korten är det också då man från regeringshåll skyller på blandekonomin. Om regeringen bara kunde sköta ekonomin så skulle det säkert gå bra även med det blandekonomiska systemet.

Det är nu faktiskt dags för regeringen att visa, att den har något recept mot penningvärdeförsämringen. Om inte regeringen har några egna recept eller inte vågar skriva ut dem är det dags att i kretsen av representanter för arbetsmarknadsparterna, näringslivet och de politiska partierna undersöka vilka åtgärder som är möjliga.

Herr talman! Förmodligen kommer dagens debatt att ägna åtskilligt intresse åt frågan om ett kommande eventuellt samarbete mellan de tre borgerliga partierna för att så småningom skapa underlag för en regeringsbildning. Eftersom jag för egen del har kommit att spela en roll i denna debatt må det tillåtas mig att säga ett par ord också i denna fråga.

Redan då mittensamarbetet fick mera rationella och givande former, som så småningom tog sig uttryck i det för mitten gemensamma handlingsprogrammet, framstod för mig frågan om ett eventuellt framtida regeringssamarbete mellan de borgerliga partierna som högaktuell. Ett anförande av mig i Göteborg i denna viktiga fråga har åstadkommit stort rabalder i pressen. Genom ett bristfälligt referat från mötet har man tydligen bibringats den uppfattningen, att jag skulle vara benhård motståndare till varje kontakt med högerpartiet i denna fråga och att enda tänkbara alternativet vid en regeringsbildning skulle vara en ministär från mittenpartierna.

En sådan framställning om vad som skedde på Göteborgsmötet har mycket litet med sanningen att göra. Tvärtom var mitt första alternativ till regeringsfrågans lösning, att samtal i ett sådant läge borde komma till stånd mellan de tre för att lösa de frågor som ännu stod olösta oss emellan. Det borde inför en regeringsbildning klart och entydigt sägas ut på vilka punkter oenighet råder, så att man kunde komma underfund med var var och en står. Skulle dessa eventuella kontakter visa, att det inte finns någon gemensam plattform, från vilken ett vidare handlande kunde ta sig uttryck, återstod ingenting annat än en ren mittenpartiregering. En sådan regering hade högern att stödja i arbetet. Kunde så inte ske, utan högerpartiet vore på det klara med att det skulle gå sin egen väg, finge högern givetvis ta alla konsekvenser av en sådan hållning, när den åter ginge att möta väljarkåren.

Någonting annat har inte sagts i denna fråga, och än så länge har ingenting visat att jag skulle ha pratat i fåvitsko.

Jag har ingen som helst fullmakt att tala på andra centerpartisters vägnar i denna fråga, men nog finns det efter årtal av hård kamp med högern såväl ute på valfältet som inne på de poli-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

tiska vädjobanorna skäl för många att inta en misstänksam hållning gentemot högerpartiet. Men dessa skäl, herr talman, kan inte förta och har, såvitt jag kan se, inte heller förmått att förta intrycket av att det nu gäller att handla ur den gemensamma borgerlighetens synvinkel. Alldeles klart är att det intrycket i fortsättningen liksom hittills är beroende av god vilja även hos högerpartiet. De skäl som föranledde misstänksamheten borde kunna avlägsnas.

Herr statsrådet **STRÄNG**:

Herr talman! När jag har suttit och lyssnat på oppositionens företrädare har jag gjort den reflexionen att de har talat helt konsekvent i överensstämmelse med sina manuskript och tidigare angivna uppfattningar, vilket man hade anledning att förvänta att de skulle göra. Jag sitter i bänken och är på sätt och vis — om jag skall avge en privat bekännelse — en aning avundsjuk på den där attityden. Jag finner den så präglad av ett lättsinnigt önsketänkande i blå luft att det, när man tänker litet grand utöver vardagens trivialiteter, inte är utan att man tycker det är både fascinerande och stimulerande och skulle önska sig själv i samma situation.

Varför gör man inte så och så? frågar oppositionen. Varför för inte regeringen en annan politik? Varför ser man inte till att det skapas ett mycket bättre och större bostadsbyggande? Varför ser man inte till att priserna ligger stilla? Varför ser man inte till, som det heter, att det skapas förutsättningar för att skatterna kan sänkas?

Ja, det underliga i hela situationen är ju, att regeringen enligt oppositionens mening skulle sitta fast i ståndpunkter och uppfattningar, som talar tvärtemot vad vanliga, normala människor naturligtvis gärna skulle önska och vilja göra. I den mån som man tror att flera bostäder, sänkta skatter och

fasta priser vore ett bra argument i nästa valrörelse, blir det ju ännu mer förunderligt att regeringen avstår från alla dessa goda ting. Det vore ju bara att följa beskeden och uppmaningarna, och det skulle vara utomordentligt väl bäddat för ett segerval för socialdemokratien 1968.

Varför gör man nu inte det?

Skälet är väl bara det, att vi tvingas att leva i en värld som är annorlunda beskaffad i jämförelse med den som oppositionen från sina lättsinniga utgångspunkter anser att den kan placera sig själv i. Vi behöver bara se oss omkring ute i världen.

I England har en arbetarregering — av skäl som jag inte behöver utveckla i detalj — tvingats till ingripande mot sina egna på ett sätt som, om labour skulle ta en valrörelse i dag, säkerligen skulle innebära att partiet flyttades ut ur kabinettet. Man har gjort det därför att man i sin egenskap av regering helt enkelt måste handla under det tunga ansvar, som regeringsinnehavet i regel innebär.

I dagarna upplever vi också hur det västtyska undrets skapare dr Erhard får konstatera, att hans regeringskoalition spricker. Han blir ledare för en minoritetsregering. Varför? Därför att han anser det nödvändigt att bjuda medborgarna ganska avsevärda skattehöjningar. Av en internationell jämförelse framgår att Frankrike, Västtyskland och Sverige toppar skatteligan, om jag skall använda det uttrycket. Får Erhard som han vill, kommer Västtyskland i varje fall temporärt att leda den tabellen.

Vad är det som har gjort den borgerlige politikern Erhard — den fria ekonomiens förnämsta propagandist och profet — till anhängare av skattehöjningar? Naturligtvis den bittra verkligheten, den tvingade situationen — ingenting annat.

I Norge har den borgerliga regeringen presenterat en statsverksproposition, som innebär att statsutgifterna ökar

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

med 11 procent. Herr Holmberg har nyss stått här i talarstolen och talat om att det är galet och alldeles uppenbart felaktigt att låta den statliga aktiviteten, i pengar räknat, svälla snabbare än man kan räkna med att produktionsökningen skall ge möjligheter till. Norrmännen kan i bästa fall räkna med en ökning av nationalprodukten, som ligger vid hälften av vad den borgerliga regeringen i sin första statsbudget anger som en lämplig ökningstakt för statens verksamhet.

Vi har möjlighet att studera Amerikas förenta stater, även om förhållandena där är litet speciella med hänsyn till krigsansträngningarna. På grund härav och på grund av en mera medveten politik i syfte att komma till rätta med arbetslösheten har administrationen nu pressat ner arbetslöshetsciffran från 5 å 6 procent till 3,9 enligt den senaste uppgiften. Sverige ligger för närvarande under hälften av den sistnämnda siffran, om inte ännu lägre. Arbetslösheten i USA är alltså minst dubbelt så stor som hos oss, men man har där ändå fått dras med en prisstegring som för innevarande år ligger vid 3 procent och som för nästa år uppskattas till mellan 3 och 4 procent.

För att stimulera ekonomin och minska arbetslösheten gick Kennedy till väga enligt den klassiska ekonomiska metoden, nämligen att staten skulle se till att det skapas erforderlig aktivitet och köpkraft. Från de utgångspunkterna gick Kennedy ut med ett skattesänkingsprogram. I dag är läget annorlunda. Även om inte läget har blivit sådant att man utnyttjar resurserna lika hårt som vi gör hemma i Sverige, anser man dock att situationen gör det nödvändigt att stoppa skattesänkingsplanerna i skrivbordslådan. Och jag blir inte alls förvånad, om vi litet längre fram får läsa bulletiner från det stora landet i väster vilka går i rakt motsatt riktning.

I Finland har vi ju en regering där herr Anderssons i Brämhult partivän-

ner spelar en avgörande roll. Den regeringen har i år presenterat en budget med en rad skattehöjningar — verkligheten tvingar fram sådana, om man vill upprätthålla de aktiviteter och ta det ansvar som nationen kräver av en statsledning i våra dagar.

Jag föreställer mig att de finska bönerna i själ och hjärta reagerar ungefär på samma sätt som de svenska — varför skulle det vara någon skillnad därvidlag? Och det kan ju bli en intressant dialog när man så småningom i den skisserade borgerliga samregeringen skall söka förena bl. a. de synpunkter på omsorgen om de lågavlönade, som herr Andersson i Brämhult nu sist anförde, och vad herr Holmberg nyss utvecklade från talarstolen om nödvändigheten att sänka marginalskatte- och den progressiva inkomstbeskattningen, inslag i vår skattepolitik som ju har fasligt litet med de lågavlönade att göra.

Ja, det är sådana reflexioner man gör när man lyssnar på debatten. Jag skall nu försöka ta upp partirepresentanternas synpunkter litet mera i tur och ordning.

Till vad herr Lundström säger om EFTA har jag ingen som helst orsak att anmäla någon avvikande mening. Vi beklagar alla försök till separata utspel från någon nation inom EFTA-kretsen. Om några har intresse av att Londonöverenskommelsen skall respekteras så är det den svenska regeringen, och våra ansträngningar kommer att inriktas på att så blir fallet.

Sedan kommer herr Lundström in på mina redovisningar i maj månad — det är kompletteringspropositionen han åsyftar — och beklagar sig som allra hastigast över att han inte har tillgång till de senaste siffrorna beträffande den ekonomiska utvecklingen sådana de kan utläsas i konjunkturinstitutets höst-rapport. Jag har visserligen den rapporten i korrektur och skulle följaktligen kunna säga en del om det, men jag avstår därifrån om inte mina opponen-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ter har haft tillgång till samma material. För ett par dagar sedan har det sagts mig att partiledarna erhållit korrektur på samma gång som jag, men är det felaktigt skall jag utnyttja rapportens uppgifter med all försiktighet, till dess vi blir litet mera jämspelta.

Herr Lundström diskuterar risken för fortsatta prisstegringar och därmed de fortsatta riskerna för vår handels- och bytesbalans. Jag tar mig friheten att säga några ord beträffande den frågeställningen.

Detta är ju, på samma sätt som för ett år sedan, det stora och avgörande ekonomiska problemet för regeringen och riksdagen. Vi blev varslade om situationen när vi avläste siffrorna för 1965, med en importökning på 11 procent, en exportökning som stannade vid 3,5 procent och ett underskott i vår bytesbalans på den dryga miljarden. Detta var så pass allvarligt och så pass uppseendeväckande, att regeringen har tvingats till en rad ingripanden på olika områden som sannerligen inte har byggt under för någon valpolitisk poäng — det försäkrar jag — men som icke förty har varit absolut nödvändiga. Vi tvingades att lugna upp den expansion i bostadsproduktionen, som inte bara håller sig inom ramen för det program som denna kammare och medkammaren fixerar utan som har den benägenheten att gå långt därutöver. Jag vill erinra om att vi år 1964 fixerade ett igångsättningsprogram på 85 000 lägenheter — vi vet nu i efterhand att under det året igångsattes 96 500 lägenheter, d. v. s. 11 500 utöver det program som riksdagen hade enat sig om. Programmet innebar ett försök att åstadkomma något så när rimliga avvägningar mellan andra områden och bostadsbyggandets område. Den våldsamma igångsättningen, som gick så långt utöver det ursprungliga programmet, var icke fixerad till ett maximi-program utan till ett minimiprogram. Igångsättningen skedde bl. a. utan att kreditivfrågan var löst.

Alldeles uppenbart värkte denna igångsättning ut under efterföljande år i stor utsträckning. Vi fick följaktligen under år 1965 en hård belastning — även om jag är den förste att erkänna att det behövs ett färdigställande av lägenheter i stor omfattning — på de realla resurserna, en hårdare belastning än vi programenligt hade avsett. Vi stod nämligen i den situationen, att det gällde att försöka komma till rätta med den bytesbalans som hade gått ur led. De åtgärder som har vidtagits — uppstramningen av igångsättningen i fråga om bostadsbyggandet och garantierna för kreditiven — friställde väl en del resurser som industrien tog vara på, vilket ju också var avsikten.

Om jag i dag skulle försöka dra någon slutsats om handels- och bytesbalansens resultat skulle jag vilja inskränka mig till att säga, att den starka nedåtgående och negativa tendensen i vår utrikeshandel under år 1965 förefaller att ha brutits under år 1966. Den export som under år 1965 ökade med endast 3,5 procent beräknas under år 1966 öka med 8 procent, och den import som under år 1965 ökade med 11 procent beräknas komma att stanna vid en ökning om 2,5 procent.

Åtskilliga andra ting har påverkat den här åtstramningen. Den under år 1965 genomförda omsättningsskatten dämpade konsumtionen. Det kan vi avläsa bl. a. på bilkonsumtionen som väl under år 1966 kommer att röra sig om 50 000 bilar mindre än under år 1965. Eftersom vi tar majoriteten av våra bilar från andra länder betyder det ganska mycket för bytesbalansen och handelsbalansen.

Vad som emellertid har varit avgörande och ett som jag tycker glädjande inslag är att den stagnation inom näringslivet och i fråga om de industriella investeringarna, som förekom från år 1961 ända fram till år 1965, bröts under fjolåret. Vi kan under åren 1965 och 1966 sammantagna räkna med en investeringsuppgång för industrien med ungefär 13 procent när det gäller ma-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

skiner och 27 procent när det gäller byggnader. De båda åren 1965 och 1966 har industrien fått sin chans, och industrien har tillvaratagit den. Industrien har också haft uppfattningen, att det var riktigt att tillvarata den. Man kan penningmässigt värdera det hela på det sättet, att under fjolåret styrdes det 1,5 miljard mer till industriens maskin- och byggnadsinvesteringar än under 1964, och nu under 1966 kommer väl denna överstyrning att förstärkas med ytterligare cirka 500 miljoner.

Den ekonomiska politikens målsättning har således givit ett resultat som vi var ute efter. Målet var att slå vakt om industriens konkurrenskraft, därför att det i sista hand är fråga om arbetsmöjligheter och sysselsättning. Skulle jag göra en rent personlig prioritering, går reformen att skapa full sysselsättning och arbetsmöjligheter åt alla, som vill arbeta, före även det i och för sig önskvärda stigande bostadsbyggandet eller det i och för sig önskvärda skattesänkingsprogram som man möjligtvis kan föra fram och anse ha en stor prioritet.

Det här kommer att innebära, hoppas jag, att vi skall få en tendensförändring i vår utrikeshandel. Men jag är medveten om att det är alldeles för tidigt att säga att faran är över. Vi har ännu inte sett bytesbalansen och tjänstenettots resultat, och även om den goda sommaren kanske har lett till att vi i något mindre utsträckning än tidigare har semestrat i Medelhavsländerna, tror jag ändå att vi har semestrat där i så stor utsträckning att turistbalansen i stort sett visar samma negativa resultat som tidigare.

Det här kommer således att innebära, att det sannerligen inte finns några egentliga möjligheter att realisera alla de önskemål — hur populära och publikknipande de än skulle vara — som oppositionen nu frikostigt för fram. Vi kommer även 1966 att ha en negativ bytesbalans, och eftersom utlandet inte i längden kan hålla på att sträcka ut

sina kreditmöjligheter till de svenska företagen, talar väl allt för att det förr eller senare kommer att avläsas i vår valutareserv.

När det gäller folkpartiet lade jag märke till i årets valrörelse att herr Dahlén, om jag minns rätt, i ett televisionsprogram gjorde gällande att rimligtvis borde en borgerlig regering där folkpartiet har ett starkt inflytande kunna bygga 10 000 lägenheter mera per år än regeringens program innebär. Det betyder med andra ord i en kapitalmarknad som är utnyttjad till sista kronan — och det är den — att det skall tas ungefär 800 miljoner kronor någonstans och föras över till bostadsbyggandet utöver de 7 500 miljoner som bostadsbyggandet tar i dag. Den andra sektor som då skulle bli utsatt för dränering på krediter är den industriella sektorn, näringslivet. Där kan man tala om både de stora företagen och de små företagen. Herr Andersson i Brämhult talade nyss om de små företagen, jag tror nog att situationen likviditetsmässigt är ungefär likvärdig för alla företag i vårt land. Man kan alternativt tänka sig att ta detta kapital från den kommunala sektorn — någonstans måste den i varje fall tas ifrån.

Det är den synpunkten som oppositionen så bekvämt kommer undan, när man bara kastar fram sina önskemål och vägrar att se konsekvenserna på andra håll, konsekvenser som naturligtvis den sittande regeringen aldrig kan slippa ifrån, konsekvenser som *ingen* regering kan slippa ifrån.

Vad jag inledningsvis sade, när jag gav en liten överblick över de olika regeringsutspelen i de olika länderna, visar ju att det är utomordentligt långt distans mellan vad en borgerlig opposition kan presentera i sina löften och vad den blir tvingad att bita i när den eventuellt skall ta ett ansvar.

I kampen om krediterna är det så bekvämt att ropa på en starkare finanspolitik. Man är medveten om att finanspolitiken och kreditpolitiken är kom-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

municerande käril och man drar den i och för sig logiskt riktiga slutsatsen, att om man får en stark finanspolitik, bör man faktiskt kunna vara mera generös med krediter och följaktligen också kunna tillmötesgå de krav på räntesänkning som om jag minns rätt även herr Holmberg framförde i sitt anförande. Även på denna punkt ligger det en alltför bekväm argumentation bakom, framför allt om den framförs av partiernas företrädare i denna riksdag, vilka vet och måste veta hur dessa saker egentligen hänger ihop.

Vi har under hela 1960-talet haft en stark finanspolitik, stark i den mening att vi icke allenast med löpande skatteinkomster har betalat alla löpande utgifter, utan även direktfinansierat de statliga investeringarna och den statliga utlåningen — de två senare posterna har rört sig om en summa på cirka 4 miljarder — 4 000 miljoner — kronor årligen. Det har skett ända till det sist förflutna budgetåret, då vi inte lyckades att via finanspolitiken klara direktfinansieringen för investeringar och utlåning; enligt vad tidningarna meddelar i dag, då de återger riksräkenskapsverkets kommuniké, skulle nämligen upplaningen under det förflutna budgetåret vara 330 miljoner.

Ja, naturligtvis kan man teoretiskt föra en starkare finanspolitik. Man kan ju tänka sig — i varje fall hypotetiskt — att man driver en skattepolitik som är så frän att inkomsterna icke allenast räcker till alla de utgifter, som staten kostar på sig med riksdagens sanktion, utan dessutom dränerar efterfrågan och köpkraft med ytterligare någon miljard, som då steriliseras i riksbanken — således uteslutande med den samhällsekonomiska motiveringen. Vi skall emellertid inte göra oss bättre än vi är. Jag är alldeles övertygad om att om jag skulle komma till denna kammare och till medkammaren med sådana skatteförslag, där skatteinkomsterna icke allenast räckte till statens alla utgifter, utan där jag dessutom med en sam-

hällsekonomisk motivering skulle dra in en eller annan miljard från det svenska folket, då skulle jag ha små utsikter att få riksdagens öra för en sådan politik.

Man kan alltså teoretiskt föra en starkare finanspolitik, om man driver skatterna ännu hårdare i höjden än vad utgiftssidan motiverar. Den andra vägen är ju att man attackerar de stora, tunga posterna i statens budget, och de posterna är folkpensionerna, försvaret, statstjänarlönerna, bidragen till kommunerna, vägbyggen, bostäder, undervisning och arbetsmarknadspolitik.

Regeringen har ju i år attackerat — eller rättare sagt inte velat vara med om — den snabba utgiftsstegring som perspektiven visade på två av dessa tunga poster. Det är statstjänarlönerna när det gäller de högre betalda lärargrupperna och det är försvaret, som herr Holmberg här hade åtskilligt att säga om.

På den första punkten har ställningstagandet föranlett en öppen konflikt, och på den andra punkten har vi anledning att motse en politisk kontrovers av stora mått, även om jag liksom alla andra kan säga att det vore bra om vi fortfarande kunde klara frågorna i samförstånd mellan partierna.

Herr Lundström gjorde ett försök till analys av den genomkämpade valrörelsen. Resultatet, menar naturligtvis herr Lundström och övriga borgerliga talare, berodde på att vi byggde för litet bostäder, att vi inte ville lova skattesänkningar och att vi inte lyckats med vad ingen nation har lyckats med, nämligen att hålla fasta priser. Det spelade kanske också en viss roll att vi varit försiktiga med u-landshjälpen, även om jag inte tror att mellanpartiernas bud på ytterligare 10 miljoner utöver de 340 miljonerna motiverade ett sådant valutslag.

Herr Andersson i Brämhult talade om sin solidaritetsbetonade uppfattning. Under den tid när centerpartiet regerade tillsammans med socialdemo-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

kratien präglades ännu politiken av solidaritet, menade han, om jag fattade honom rätt. Som ett exempel angav han att vi nu saknar känsla för solidaritet gentemot u-länderna och har en avog inställning till deras problem. Man menade vidare att regeringen visat en viss nonchalans mot låglönegrupperna.

Jag försäkrar denna kammare att vi under åren 1951—1957, när vi samregerade med centerpartisterna, diskuterade en utvecklingshjälp som var så utomordentligt blygsam i förhållande till dagens utvecklingshjälp, att jag inte har någon anledning att här referera siffrorna. Kammaren får tro mig på mitt ord om jag säger, att de i och för sig respektabla ledamöter av Kungl. Maj:ts regering som var mantalsskrivna i centerpartiet inte intervenerade för någon högre utvecklingshjälp under koalitionstiden. En sådan solidaritetskänsla har man lätt att gripas av när man kommer ur regeringen. Det är litet besvärande för den som sitter med ansvar att ta ut pengarna av svenska folket.

Sedan hör det väl också till saken att vi hittills inte genomfört en sådan organisatorisk upprustning att vi med önskvärd känsla av säkerhet kunnat satsa mer pengar — det gäller i varje fall den tekniska hjälpen — om vi vill räkna med att kronorna skall användas på ett i alla avseenden klanderfritt sätt.

Jag skall avstå från att analysera valresultatet. Valvinden skiftar ju — det har gudbevars också andra partier fått hårdhänta bevis för! Folkpartiet samlade nära 24 procent av rösterna i 1956 års val och har i det senaste valet, som man betraktar som ett gott val, fått se den siffran reducerad med 6 procent. Högerpartiet hade sin topp år 1958 med 20,5 procent av rösterna. Partiet har nu i vad kanske inte herr Holmberg, men åtskilliga av hans partitidningar ostentativt betecknat som ett strålande segerval fått finna sig i en reduktion med 4 procent ned till

16,5 procent. Centerpartiet hade sin hemsökelses stund under de sju år detta parti samregerade med regeringen och varje valår måste konstatera, att det är besvärligt att i ansvarsställning driva en valrörelse, eftersom man då inte kan slåss om alla de populära överbud som oppositionen lägger fram. Denna blodavtappning för centerpartiet blev till slut så påkostande, att man 1957 kände att man måste ut i den lättsinniga ansvarslösheten. Därefter har man på nytt kunnat reparera sitt politiska anseende hos väljarna.

Det har frågats, om inte regeringen borde ha utlyst ett nyval efter detta misstroendevotum från de svenska väljarna. Jag gör den reflexionen, att dessa tongångar har blivit påtagligt mera prononcerade sedan den socialdemokratiska partistyrelsen och riksdagsgruppen hade beslutat att inte ta ett nyval. Ingen har väl kunnat uraktlåta att märka med vilken försiktighet och diskretion som oppositionen hanterade nyvalsfrågan innan det socialdemokratiska partiet tog sin ställning, och vem som helst av oss begriper så väl anledningarna till detta.

Herr Lundström ställde frågan, vilka politiska konsekvenser regeringen skall ta av valutuslaget. Här har talats om en vänsterinriktad politik och här har talats om nödvändigheten av att driva en annan politik. Jag och mina kolleger i regeringen har fått så många goda råd, att vi blivit riktigt rörda när vi har lyssnat till inläggen här i dag. Är ni så angelägna om att vi skall sitta kvar under 1968, att ni känner behov av att ställa alla dessa rekommendationer om hur vi *inte* skall bära oss åt och hur vi *skall* bära oss åt?

Även med risk att göra mig skyldig till upprepning, herr talman, vill jag komma tillbaka till vad jag inledningsvis sade: Vi har att handlägga de frågor, som varje regering är tvingad att handlägga, och det blir inte några revolutionerande ändringar i programmet i anledning av valutgången.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Jag har sagt tidigare — det är alltså inte någon nyhet — att vi inte ser oss någon möjlighet att följa folkpartiets rekommendation att öka bostadsbyggnadsprogrammet med 10 000 lägenheter. Vi vet nämligen att kapitalmarknaden måste fungera så, att vår internationella konkurrenskraft och balansen i vår utrikesekonomi återställs. Jag tror inte heller man kan pressa kommunerna nämnvärt mycket hårdare än de har blivit pressade genom överenskommelsen mellan regeringen och landstingskommunerna om den framtida takten i sjukhusbyggnadsexpansionen. Inte heller tror jag man kan pressa kommunerna längre i fråga om reglerna för utbyggandet av ålderdomshem och pensionärshem, liksom jag inte heller tror att man kan pressa ned det program för långtidsvårdens utbyggnad som vi har en överenskommelse med kommunerna om. Den kommunala aktiviteten och svårigheterna för kommunerna att få sin del av kreditmarknaden har dessutom onekligen inneburit att åtskilliga kommuner nu rör sig med en utdebitering — den stiger ju i år på grund av den rätt vanliga utdebiteringshöjningen i sekundärkommunerna — som är så hög att det sannerligen tarvas både grundliga och noggranna överväganden, innan man marscherar vidare på den kommunala skattehöjningens väg. Men eftersom kapitalbehoven är så accentuerade på grund av de kommunala investeringarna, måste det ju innebära att kommunerna, när det för varje år blir svårare att finansiera det hela skattemässigt, ställer allt större krav på kapitalmarknaden för att få sina intressen tillgodosedda.

Parallellt med detta kommer nu den svenska industrien och kräver sin del av den kapitalmarknad som den tidigare helt enkelt kunde stå neutral till. I slutet på 1950-talet var vinstkonjunkturen sådan att Sveriges industri var hundraprocentigt vinstfinansierad och inte behövde intressera sig för kapital-

marknaden. Det har gått snabbt utför i det avseendet av två skäl. Dels har priserna pressats på viktiga områden för svensk exportindustri, nämligen när det gäller t. ex. malm, järn, stål och massa, och dels har naturligtvis omkostnaderna stigit. Det är väl ingenting att sticka under stol med att situationen är sådan jag nu nämnt. I dag kan den svenska industrien, tagen som en helhet, inte längre självfinansiera till mer än 60 procent. 40 procent av erforderligt investeringskapital måste tas ut på låne- och kapitalmarknaden. Detta är en ny och tungt vägande faktor när det gäller att fördela kapitalmarknaden mellan olika intressen — en faktor som vi inte behövde räkna med för fem eller sex år sedan men som i dag inte utan vidare kan viftas bort.

Jag vill, herr talman, också bemöta herr Holmberg när det gäller ett par av hans anförda synpunkter.

Herr Holmberg gör gällande att de unga i valet följde de borgerliga partierna och lämnade socialdemokratien. Det är möjligt att han har rätt — jag har inte haft tillfälle att så internt studera eftervalsstatistiken, det finns andra som har större rutin än jag, som har att göra det, och jag skall inte tvista med honom på den punkten. Men det kan väl ha sin förklaring i att de unga gärna rycks med av vad de tycker innebär aktivitet och stimulans i den allmänna politiska debatten men har svårare att se de bakomliggande möjligheterna — det tarvas ju en viss politisk erfarenhet innan problemen kan ses i sitt rätta sammanhang.

När herr Holmberg rent allmänt säger att vi har blivit underkända i fråga om vår bostadspolitik, skall jag villigt erkänna att han har ett alternativ. Han ogillar den räntesubvention beträffande nyproduktionen och de — jag vill minnas — senaste nio årgångarna i bostadsproduktionen som för närvarande tillämpas. Den räntesubventionen innebär att hyreskostnaderna minskar med

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

cirka 18—20 kronor per kvadratmeter när det gäller nyproduktionen. Den räntesubventionen gör en trerumslägenhet 1 500 kronor billigare per år när det gäller nyproduktionen i storstäderna. Då kan man naturligtvis säga: »Tag bort denna subvention och låt hyreskostnaden stiga!» Men det passar inte ihop med det allmänna kravet att hålla prisstegringen under kontroll.

Herr Holmberg har ju lagt ner ett visst intresse på de här frågorna genom att räkna ut statsministerns och kommunistledaren Hermanssons subventioner, som han presenterade i den senaste valdebatten — enligt min mening ett typiskt slag under bältet så som det presenterades, men herr Holmberg är tydligen rätt fördomsfri i sådana här avseenden.

Skall man ta allvarligt på detta problem får man se det från följande utgångspunkter. Är vi beredda att ta den priskonsekvens som herr Holmbergs bostadspolitiska linje innebär? Parallellt skulle man då enligt Holmberg också med detta göra sig fri från hyresregleringen på ett radikalt sätt. Herr Holmberg tillhör väl för övrigt dem — om jag nu skulle hålla mig på samma nivå som herr Holmberg, jag ber om ursäkt för det — som via hyresregleringen är subventionerade i ungefär samma utsträckning som de som har flyttat in i en bostad producerad under den senaste nioårsperioden. Pone- ra nu att vi går på herr Holmbergs bostadspolitiska linje. Då blir resultatet att vi får en ganska radikal hyresstegring. Professor Assar Lindbäck har uppskattat den till 40 procent i storstadsområdena.

Man kan böja av kostnadsstegringen för barnfamiljerna genom att staten tar hand om hyresregleringspengarna — jag säger det rent hypotetiskt och diskussionsmässigt — och använder dem för att subventionera barnfamiljerna. Men man kan inte böja av den ökning i levnadskostnadsindex som en sådan politik medför. Man kan inte heller

böja av alla de krav från olika fackliga intresseorganisationer, vilka med utgångspunkt från den redovisade stegringen i levnadskostnadsindex skulle kräva kompensation och anser att de i annat fall har fått reala lönesänkningar.

Om vi höjer barnbidragen eller om vi ger ungdomarna en studiehjälp på bortåt ett par tusen kronor om året i direkta bidrag och uppåt cirka 7 000 kronor per år i fördelaktiga lån och därmed underlättar föräldrarnas utgifter för dagen, vill man ändå inte från fackligt håll acceptera dessa förbättringar som en faktor vid överväganden om det föreligger en reallönehöjning eller reallönesänkning. Om vi har tillfredsställelsen att våra gamla föräldrar lever bättre än vad de tidigare gjorde och vi använder nationens resurser för detta är man på fackligt håll lika litet inställd på att väga in en sådan omständighet i den mera snäva beräkningen av huruvida reallönen har stigit, legat stilla eller försämrats.

Så länge den situationen är för handen, går det inte att böja av dessa anspråk att lönerna skall följa levnadskostnadsindex. Och då får vi de brutala och hårda genomslagen med herr Holmbergs bostadspolitik, därom är det ingen som helst diskussion.

Den andra fråga herr Holmberg tog upp var försvaret. Herr Holmberg rörde sig med en del siffror. Han preciserade sig till att det har spelats ut ett reduktionskrav på 1,2 miljard kronor för en tvåårsperiod. Jag skall i detta läge avstå från att gå in på någon försvarsdiskussion med siffror. Frågan är föremål för behandling i försvarskommittén, och så småningom kommer vi säkerligen fram till att diskutera siffrorna på den punkten. Jag inskränker mig till att säga att redan en prolongation av den försvarsuppgörelse som gäller innevarande år tvingar finansministern att skaffa fram 900 nya miljoner till försvaret nästkommande budgetår. Ett tillmötesgående av överbefälhava-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

rens framställning tvingar finansministern att nästa år skaffa fram 1 200 miljoner mer till försvaret än innevarande år.

När herr Holmberg rör sig med sina siffror — jag bara drog den slutsatsen när han gjorde jämförelsen mellan försvarskostnaderna 1958 och försvarskostnaderna 1967 och i senare fallet hamnade på 4,4 miljarder kronor — då räknar han fel. Då räknar han i ett pris- och kostnadsläge som inte gäller 1967. Man måste redan i dag, om man skall ha en realistisk beräkning av dagens pris- och kostnadsläge, 1966 hissa upp sig till ungefär 5 miljarder. — Men sedan skall det vara slut med siffror från min sida.

När herr Holmberg sedan begär en öppen diskussion om försvarskostnaderna, så skall jag ärligt säga, att jag hälsar en sådan öppen diskussion med stor tillfredsställelse. Men jag menar att den diskussionen skall föras när vi kan se det hela i sitt rätta sammanhang. Att stå och föra en försvarsdiskussion i dag, med försök att analysera den utrikespolitiska situationen, med försök att följa upp den dynamiska kostnadsstegring som ligger i vissa modernas vapens utveckling, tror jag är tämligen meningslöst om man inte är beredd att samtidigt sätta in försvaret på sin avvägningsplats tillsammans med andra områden som regering och riksdag har att ta ansvaret för.

Vi kan föra den diskussionen så att den ger något av värde när vi kommer fram i januari månad 1967. Ty då tvingas regeringen att presentera frågan i alla dess detaljer. Då tvingas regeringen att tala om hur den ser på standardhöjningen till folkpensionärerna, hur den ser på bostadsbyggandets omfattning, hur den ser på familjepolitiken och statsbidragen till kommunerna, hur den ser på utbildningspolitiken och om vi skall fortsätta med den studiehjälp till ungdomarna som vi har fattat beslut om. I den totalbilden kommer vi att placera in försvaret. Om det

inte lyckas, utan vi blir tvingade att föreslå denna kammare och medkammaren att medverka till nya skatter, så kommer också de förslagen att läggas fram den 11 januari. Då, men först då, herr Holmberg, har vi hela bilden framför oss. Då är det mening i en diskussion, men inte förr! Det är därför jag avböjer att föra den diskussionen vidare i dag.

Det finns en gammal god regel att där ingenting finns att ta, där har också kejsaren förlorat sin rätt. Jag vill inte säga att situationen är fullt så dystert, men vi måste i år arbeta med en budget för nästa år som präglas av betydligt längre gående åtstramning än vi har varit vana vid inte bara på försvarets utan på alla områden, det tror jag mig kunna garantera kammaren.

Jag skall inte vara elak mot herr Holmberg. Han ser ju så sympatisk ut när han står här i talarstolen, så det är med viss motvilja som jag ger mig på honom. Men så mycket kan jag väl ändå säga, att skall man med herr Holmbergs egen argumentation försöka dra slutsatser av vad väljarna har ansett vid det senaste valet kanhända man kan säga som så, att de med stor ovilja betraktar förslag om skattehöjningar.

Herr Holmberg var framgångsrik i valet genom att tala om att en skattesänkning är den primära reformen för närvarande. Herr Holmberg har genom ett flitigt och energiskt talande i massmedia och i andra sammanhang givit de svenska väljarna den uppfattningen, att det bör finnas möjligheter att sänka skatterna eller i varje fall bör det ligga långt bortom verkligheten att höja skatterna. Vi skall självfallet ta viss hänsyn till valutslaget. Vi skall vara så tillmötesgående mot herr Holmberg att vi säger att något av denna inställning ligger bakom när vi nu tvingas till kraftiga besparingar även när det gäller försvaret. Herr Holmberg har ju hos svenska väljarna hjälpt till att inympa en uppfattning i fråga om

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

skatter som inte gör det praktiskt möjligt att fortsätta med den utveckling av försvarskostnaderna som vi har haft hittills — detta sagt i klarspråk.

En annan fråga som har varit föremål för en viss debatt i dag är näringspolitiken. Herr Holmberg hann komma in på frågan hur AP-medlen skall disponeras och huruvida vi nu är inne i en omdaning i socialistisk riktning, detta mot bakgrunden av de uttalanden som bl. a. statsministern har gjort vid ett par tillfällen efter valet. Så jag målar för att det roar mig att måla, heter det. Och nu är herr Holmberg i målar-tagen!

Vad gäller AP-medlen kan man naturligtvis föra en debatt om hur man rätteligen skall använda arbetarnas pensionspengar. Skall vi använda löntagarnas pengar till att finansiera bostadsbyggande och kommuninvesteringar och låna ut till näringslivet, såsom man gör i dag? Eller skall vi använda löntagarnas medel inte bara till att låna ut till näringslivet utan också för att få en viss del i näringslivets tillgångar? Den frågan har ställts, och det av representanter för dem som reellt sett betalar dessa pengar.

Jag tycker nog att den diskussionen är värd att föra. Jag har ingen uppfattning om vilken slutsats vi kan komma till, och man behöver inte måla socialisering på väggen därför att den diskussionen har släppts fram. Jag tror att jag kan lugna herr Holmberg och andra, som nu försöker skrämma folk med vad vi har velat rubricera som en mera aktiv näringspolitik, om jag säger att som jag ser det — jag tror att regeringens övriga ledamöter är överens med mig på den punkten — måste en aktiv näringspolitik naturligtvis föras i samarbete med den svenska industrien, inte emot den svenska industrien och det svenska näringslivet. Eftersom situationen nu är sådan att det svenska näringslivet har kapitalbekymmer, vilket det tidigare varit befriat ifrån, och representanter för närings-

livet kommer uppmarscherande till regeringen och begär att regeringen skall förlösa dem ur deras kapitalbekymmer, så kan det väl också vara rimligt att regeringen, som ansvarig för skattebetalarnas medel, säger: Skall en sådan hjälp ges så kanske skattebetalarnas ombud, i det här fallet regeringen, har vissa synpunkter på hur hjälpen skall fördelas, hur den skall förläggas och hur den skall utformas. Jag vill understryka att detta naturligtvis skall ske i nära samarbete med det produktiva livet, något som jag tror att regeringen inte utan orsak kan berömma sig av att eftersträva.

Jag vill inte gräva mig ner i detaljerna när det gäller försvaret, och jag vill inte heller göra det i fråga om den aktuella lärarkonflikten, men herr Holmberg har ju ställt en direkt fråga till regeringsbanken med avseende på regeringens neutralitet vid förhandlingar mellan avtalsverket och arbetstagarorganisationerna — i det här fallet SACO. Det vore frestande att ställa en motfråga: Menar herr Holmberg att regeringen skall vara helt frikopplad från den diskussionen? Jag är den förste att ge avtalsverkets tjänstemän en eloge för deras ärlighet, deras korrekta inställning i deras roll som förhandlande part, trots alla beskyllningar mot dem. Men menar herr Holmberg att dessa tjänstemän, kompletterade med en styrelse som också består av tjänstemän, skall vara den definitivt sista instansen när det gäller att avgöra frågor som är så utomordentligt ömtåliga med tanke på deras influens på hela samhällsekonomin, som regeringen ändå i sista hand måste ställas till ansvar för? Hur utmärkta dessa tjänstemän än är, agerar de inte under politiskt ansvar. Det krävs inte att de skall ta det politiska ansvaret, om resultatet av en förhandling har gått på sned. Jag skulle kunna något karikerera bilden med att säga att det naturligtvis skulle vara roligare att vara sams med motparten än att vara osams

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

och att man därför helst skulle se att en uppgörelse träffades utan några som helst kontroverser. Men kan vi begära av dessa tjänstemän att de skall sätta sig ner och bedöma huruvida en uppgörelse som träffas efter minsta motståndets lag är förenlig med vad som har skett på arbetsmarknaden i övrigt? Skall vi begära att de skall ansvara för att en sådan uppgörelse inte laddar upp revansch känslor på andra områden som gör det hela sju resor värre längre fram? Skall vi begära att dessa tjänstemän skall ta ansvaret för att en uppgörelse som kommer till efter minsta motståndets lag är den riktiga uppgörelsen i en samhällsekonomi där posterna är så integrerade med varandra som hos oss och där en lönestegring omedelbart jämförs med lönestegringar på andra håll? Vi vet ju att lönestegring i absolut mening är viktig, men minst lika viktig är relationen i lönestegring till andra grupper, så som filosofien på området har utvecklat sig.

Det här är inte bara något exklusivt mellan löntagargrupperna. Statstjänarlönerna skall betalas av de svenska skattebetalarna, av vilka många har små inkomster och för vilka skatterna är utomordentligt besvärliga, t. o. m. besvärligare än vad de är för folk med större inkomster trots all progressiv och marginalbeskattning. Detta tillåter oss såsom politiker i den här kammaren att ha vissa uppfattningar om låglönegruppernas behov och anspråk i vårt samhälle. Alla de frågorna är frågor av politisk karaktär, som regeringen aldrig kommer undan att ta ansvaret för. Under sådana förhållanden kan avtalsverket inte arbeta i ett lufttomt rum utan måste hålla nära kontakt via sin minister med regeringen. I sista hand är det ju även formellt på det sättet att regeringen och riksdagens löne-delegation skall säga ja eller nej till den slutliga uppgörelsen.

Innan man har kommit dithän — och det vet varje förhandlare — är det en

lång och besvärlig procedur, där alla de frågor som jag tillät mig att beröra har vävts in i avgörandena steg för steg innan man är framme vid det sista ställningstagandet.

Jag har nu svarat herr Holmberg genom att ställa motfrågor till honom. Herr Holmberg är tillräckligt intelligent för att dra slutsatserna av dessa motfrågor.

Allra sist, herr talman, vill jag, eftersom jag inte har ägnat vederbörlig tid åt herr Andersson i Brämhult, svara honom på en fråga som han tog upp. Jag är medveten om att herr Andersson framställde frågan utifrån de utgångspunkter som är så dominerande i det län som han representerar i den svenska riksdagen, nämligen Åsborgs län. Det är inte första gången jag hör diskussionen om huruvida man kan driva en politik med denna tullfrihetsprägel och därmed ställa vissa näringar inför besvärande situationer, där de har att möta en utlandskonkurrens med avgörande billigare produktionskostnader och arbetskostnader. Vi har i detta land ändå varit överens om, att det land som försöker försvara sig inom höga tullmurar får ta konsekvenserna av att allmänt sett hamna på en lägre levnadsstandard än det land som har blicken öppen för ett fritt handelsutbyte mellan nationerna och varans tillkomst där den är billigast att producera.

Konsekvensen av herr Anderssons i Brämhult resonemang är en återgång till högtullpolitiken. Han försöker kamuflera det genom att säga, att vi skall bara ha den under en övergångsperiod. Sedan går han i den förhoppningen att arbetarna i länder såsom t. ex. Portugal, Korea skall pressa upp sina löner, så att det efter en övergångsperiod kommer att råda ett annat konkurrensförhållande. Ja, herr Andersson i Brämhult, men de svenska textilarbetarna kommer inte att ligga stilla i sina löner under denna övergångsperiod. Jag vågar inte tro på en sådan utjämning. Jag tror att distansen bibehålles, ty i detta

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

land är vi — oavsett på vilket område vi arbetar — standardmässigt så väsentligt före dessa andra länder, och vi har möjligheter att fortsätta den frammarschen i minst samma takt som de underutvecklade länderna. Därför har vår linje varit att vi endast genom att i andra avseenden producera billigare — alltså inte i fråga om lönesidan men genom en rationell drift, en effektivisering av produktionen, en hög utveckling av maskininslaget i produktionen och dessutom naturligtvis genom en hög produktivitet, där de svenska arbetarna torde ligga i absolut topp — skall ha möjlighet att klara oss bättre på vissa områden. Vi har ändå näringar, som med stor framgång hävdar sig på världsmarknaden i dag.

Jag nämnde nyss att vi under 1966 räknar med en exportökning på 8 procent, men den svenska verkstadsindustriens exportökning torde kunna beräknas till upp emot 20 procent. Fortfarande är den svenska verkstadsindustrien inte överallt men på det hela taget och sedd såsom en enhet fullt konkurrenskraftig ute i världen. Och den expansion som vi har möjligheter att fortsätta i skall väl också kunna leda till att folk från de relativt sämre näringsgrenarna kan flytta över till näringar med bättre framtidsutsikter. Detta betyder naturligtvis inte att jag faller något slags bila över textilindustrin i Älvsborgs län — trots de svåra tiderna finns det tillräckligt med framtidsdugliga industrier inom textilbranschen där. Ett uttryck för det är att sedan vi från maj månad släppte loss investeringsfonderna för industrier i Borås med omnejd för att stimulera den insats i effektiviserings- och rationaliseringssyfte, som vi ansåg erforderlig i det rådande läget, har vi kunnat konstatera att det funnits företag som varit angelägna att använda dem, som tror på framtiden och med utgångspunkt från sina företagsbedömningar är mer optimistiska än herr Andersson i Brämhult. Det är till dags dato 50 mil-

joner som via investeringsfonderna har satsats på företag i Borås med omgivningar, där man bedömer framtidsutsikterna som goda trots den hårdare internationella situationen.

Herr Andersson gjorde en politisk deklaration av ett visst intresse, när han gav sig in på några funderingar om hur den enligt hans mening kommande borgerliga regeringsbildningen lämpligen bör se ut och kunna fungera. Han kände ett behov att närmare utveckla innebörden i det tal, som han höll nere i Göteborg och som bl. a. retade Göteborgs-Posten ganska ordentligt. Jag begriper att han har varit irriterad av detta och nu ville begagna tillfället att lugna ned stämningen litet grand på sin kant där nere. Jag skall gärna ge honom ett erkännande för att han i dag hävdade ungefär samma uppfattning som före valet, eller med andra ord och litet rått uttryckt: visst vore det bra om vi kunde regera tillsammans, höger, folkparti och centerparti, men högern skall få vara med som ett stödparti. Inbillar sig högern att den skall kunna driva några högeruppfattningar i detta ords mera traditionella och klassiska bemärkelse, får den inte vara med; men högern kommer ändå att bli tvingad att rösta med oss i mittenregeringen, för i annat fall släpper man ju in de förskräckliga socialdemokraterna i regeringsställning igen. Ja, det är en intressant deklaration, och herr Holmberg får väl tillfälle att utveckla sin uppfattning om den i replikerna — bara nu inte den allmänna återhållsamhet och tilltvingade älskvärdhet i dessa frågor, som har kännetecknat herr Holmberg, hindrar honom att fortsätta debatten.

Vi står alltså inför det faktum, att ett regeringsalternativ till det nuvarande enligt herr Andersson i Brämhult kan vara en regering som skall driva mittenpolitiken utan inslag av högerpolitik, varvid herr Holmberg i riksdagen skall rösta på den politiken med bortseende från allt som är traditionell högerpoli-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

tik. För herr Andersson är det en ganska plausibel regeringskonstellation. Han får då 33 eller 34 procent av de svenska väljarna bakom sig. Men inte heller den konsekvensen är tydligt alldeles otänkbar för herr Andersson — den är i varje fall mera tänkbar för honom än en socialdemokratisk regering, som har litet mer än 42 procent av de svenska väljarna bakom sig.

Herr ADOLFFSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag har väl under tiden blivit en smula akterseglad.

Herr Holmberg, vars parti i valet tog en del röster från folkpartiet och uppenbarligen gläder sig över detta, sade i sitt anförande att kommunisterna har lyckats sämre i valet än vad de hade väntat sig. Till detta vill jag bara säga följande. I olikhet med högern överdimensionerar vi kommunisterna inte våra framgångar nu och vid 1962 års val. De motsvarar inte helt vårt ökade politiska inflytande, men röstökningen var ungefär så stor som vi hade vågat hoppas på. Hur mycket högern hade *befarat* i fråga om kommunistisk framgång kan jag inte ange med någon säkerhet, men uppenbarligen hade man på det hållet befarat det värsta. Under alla förhållanden bör högern få veta att våra framgångar utgör viktiga steg för att verkliggöra en vänsterpolitik i vårt land — en sak som högerledaren också befarade i sitt anförande.

Herr Holmberg sade att valutslaget bör bli inledningen till en ny politik. Han hoppades självfallet att det skulle bli inledningen till, om jag så får uttrycka mig, en högervriden politik. Men han befarade också att det kunde föreligga risk för att den skulle dras åt vänster. På detta har finansministern inte svarat så särdeles konkret i sitt anförande nyss. Under alla omständigheter instämmer jag med herr Holmberg i hans uttalande att valutslaget bör utgöra inledningen till en ny politik i vårt land, men jag instämmer

självfallet från en helt annan utgångspunkt än den han anlägger.

Jag kan inte här belysa det 10-punktsprogram som vi i det kommunistiska partiet har framlagt; det medger självfallet inte den repliktid som står till mitt förfogande. På basis av detta program vill jag emellertid ändå framhålla några saker som i någon mån också har samband med ting som finansministern resonerade om i sitt anförande.

Det talas ju numera så mycket om strukturomvandlingar, inte bara dessa strukturomvandlingar i Älvsborgs län som här nämnts, strukturförändringar som ofta blir mycket smärtsamma för de människor och bygder som drabbas av dem. Ibland är de nödvändiga, men det är förändringar endast på ytan som därtill i vissa fall uteslutande är betingade av långtgående privata profitintressen. Man bör övergå till en förändring av den svenska politiken som har till utgångspunkt att vårt land är moget för en strukturomvandling som går längre än att bara omfatta vissa industriella branscher. Jag syftar på en samhällslig strukturomvandling, av politiskt kontroversiellt långt allvarligare innebörd än den som herr Sträng nyss förebådade i fråga om militärutgifterna.

Den som med åren till äventyrs matats i sina sociala ambitioner och slagit sig till ro med de resultat som har uppnåtts — vilka oriktigt har kommit att kallas för allmän välfärd — bör veta att varje ny generation vägrar att godta det uppnådda som ett slutligt mål eller som en signal till paus, särskilt inte om det vilar på den bräckliga grund som det faktiska förhållandet är. Vår s. k. välfärd — bilinnehavet och det eventuella sommarstugeägandet och det upp-målade vagnshjulet utanför stugan som en romantisk dekoration — representerar naturligtvis inte något mål och motiverar inte någon paus i det fortsatta samhällsliga skapandet. Det representerar endast det som inom vissa befolkningsgrupper har uppnåtts och som

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

kanske har uppnåtts med stress och förstörda magnerver som köpeskillning. Därför talar jag nu här om att vi måste gå över till en vänsterpolitik. En socialistisk omvandling av politiken måste gå vidare. Det bör också bli valresultatets konsekvens. För arbetarrörelsen gäller det att inte bara hålla vid makt visionen om en samhällelig omvandling till de högre former som har mognat fram, till ett solidaritetens och jämlikhetens och fredens och kulturens samhälle av hög dignitet, utan det gäller också att i all praktisk politik vägledas och inspireras av en sådan vision.

Jag kanske har några sekunder kvar att tala. Då vill jag ha tillagt att nuvarande generation unga, som fått del av de förbättringar som vi som unga inte fick någon del av men strävat för, kan lika litet som vi på den tiden vara nöjda med små ytliga förändringar i det samhälle som de skall leva i.

Herr Strängs ord om sättet för fördelningen av de ekonomiska resurserna, om starkare åtstramning, ber jag att få återkomma till senare, därför att jag ser en röd lampa lysa som tecken på att tiden för min replik är slut.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! I det myller av svar som jag fick av finansminister Sträng — det är ju inte så vanligt att man får svar, men jag måste verkligen ge finansministern en eloge för att han inte stod försvarslös — skall jag välja ut några punkter. Jag tar inte upp den i och för sig utomordentligt viktiga och intressanta politiska diskussionen om hur tre borgerliga partier skall samarbeta i regeringsställning, en fråga som är väl så intressant — och som kanske fordrar en särskild debatt — som det samband som onekligen finns mellan å ena sidan vänsterfalangen inom det socialdemokratiska partiet och å andra sidan det kommunistiska partiet.

Jag tänker i stället ta upp lärarkon-

flikten. Finansminister Sträng ställde en motfråga. Han frågade om jag inte tyckte att det var rimligt att regeringen kopplades in på det ömtåliga ekonomiska och samhällsekonomiska område som lärarförhandlingarna gäller. Jag uttalade mig inte om den saken. Jag riktade anmärkningar mot den påstådda neutraliteten från regeringens sida i denna fråga. Nu har det emellertid blivit uppenbart av finansministern att regeringen inte varit neutral. Finansministern erkände nämligen i inledningen till sitt anförande att det är regeringen som har framkallat lockouten — formuleringen kanske inte var exakt denna, men vi skall sedan gå till protokollet och kontrollera.

Om regeringen här skall vara den beslutande och ledande instansen eller inte är en fråga som det inte går att ensidigt besvara med ja eller nej. Det är ju dock fråga om en triangel, avtalsverket, regeringen och lönedelationen. Som ledamot av denna kammare värdesätter jag naturligtvis det politiska inflytande som riksdagen skall ha även i sakfrågor, och det kan tänkas och bör väl tänkas att lönedelationen skall ha större inflytande i sådana här fall. Nu är emellertid frågan aktualiserad, och sedan alla ansträngningar gjorts för att åstadkomma ett avtal som säkrar freden på denna del av arbetsmarknaden får man väl ta upp frågan om hur man skall få systemet att fungera stabilare till kommande år. — Det är inte sista gången som det kommer att finnas motsättningar på detta område.

Sedan skulle jag vilja säga något om ekonomien. Nu erkänner finansminister Sträng med någon förvåning i rösten att vi på oppositionssidan inte får tillgång till konjunkturrapporten — det får inte någon annan än regeringen. Detta har naturligtvis ryckt undan grunden för en ekonomisk diskussion om den närmaste framtiden. Men en del sade ju finansminister Sträng.

Först påstod han att jag talade emot

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

dem som ville sänka räntan. Det var nog lite väl kraftigt. Jag sade: »Med den förda politiken synes dagens höga ränteläge tyvärr vara ofrånkomligt.» Det är ett uttryck som jag också står för.

Finansministern gjorde en jämförelse mellan 1965 och 1966 om vad vårt underskott i bytesbalansen skulle bli. 1965 ökade exporten med 3,5 procent och importen med 11 procent: underskott 1 500 miljoner kronor. 1966 gick exporten upp 8 procent och importen bara 2,5 procent: underskott 1 100 miljoner kronor. Herr Sträng säger nu att utvecklingen under år 1966 visar att nedgången i bytesbalansen brutits. Ja, det är möjligt, jag hoppas herr Sträng har rätt. Men jag skulle vilja fråga herr Sträng: Var finns mot denna bakgrund motiveringen för kommande skattehöjningar? Herr Sträng anförde nämligen i början av detta år och i slutet av förra året den negativa bytesbalansen som ett viktigt skäl för ytterligare ökade skatter. I den ekvationen skulle man också kunna sätta in budgetunderskottet, som 1966 beräknades till över en miljard och 1965, det utgående kalenderåret, höll sig omkring 100 miljoner kronor. Denna ekvation är naturligtvis komplicerad, men den blir inte lättare för att finansministern ändrar sin argumentation från höst till höst.

Jag vill sluta med att säga några ord om försvaret. Jag vill då börja med att förklara att jag är glad över att finansministern inte låser sig fast vid någon speciell siffra. En siffra på 1,2 miljard går dock att räkna ut. Men jag är också ledsen över att finansministern inte nu vill ha en försvarsdiskussion, ty vi borde ha en försvarsdiskussion. I princip ansluter sig finansministern till en öppen debatt i denna fråga. Jag tror att försvarsfrågan kan råka in i en återvändsgränd, om vi väntar med att diskutera den till januari eller just till den tidpunkt då regeringen av partitaktiska skäl anser att det skulle vara förmånligt för regeringens del att diskutera försvarsfrågan. Det är därför jag

redan nu har ställt frågorna om den utrikespolitiska, ekonomiska och försvarstekniska bakgrunden till det utspel som socialdemokraterna har gjort. Får vi den bakgrunden klar, då får vi också ett underlag för att resonera oss fram till en eventuell överenskommelse.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Det har i eftervalsdebatten då och då påståtts — liksom tidigare här i dag — att valutgången skulle ha kommit som något av en chock för socialdemokratien. Jag har vägrat tro på detta, ty jag har gått ut ifrån att socialdemokratien med de många års politiska erfarenheter som den bär på skulle ha lärt sig spelet. Det har vi fått göra i centerpartiet, och finansministern har varit vänlig nog att erinra om att vi fått våra smällar då och då. Det hör väl också till spelet att man får smällar. Det är därför som jag inte tror på uppgifterna om en chock för socialdemokratien. Men jag är litet misstänksam på denna punkt just sedan jag har hört finansministern använda uttryck som inte påminde om den gamle finansminister Sträng från förvalstiden. Han tillät sig använda uttryck som jag tycker var främmande för honom. Han talade om den argumentering som förekom på den borgerliga sidan såsom »lätt sinnigt tänkande i blå luft». Detta är naturligtvis, om man nu skall tolka det bokstavligt, ett förkrossande betyg, men vi envisas nog i varje fall på vårt håll med att fortsätta att tänka på det sättet.

Herr Sträng drar in solidariteten i diskussionen och konstaterar att det är besvärligt i regeringsställning att vara solidarisk. Det är ett rätt märkligt konstaterande. Eftersom solidaritetsproblemet under valrörelsen har tagits upp till beskådande från socialdemokratiskt håll, skulle det vara naturligt att man ägnar sig åt det, men finansministern konstaterar bara att

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

det är besvärligt att vara solidarisk när man sitter i regeringsställning. Jag förstår det också.

Jag kommer från den bygd som känner sig alldeles speciellt utsatt i den situation vi har i dag. Jag är född där och har tillbringat hela mitt liv där. Eftersom jag är född i ett textilarbetarhem har jag fått tillfälle att studera ett textilarbetarhem inifrån, och jag har därefter fått tillfälle att studera småbrukarhem inifrån sedan jag kommit dit som fosterson. I mitt arbete som tidningsman har jag sedan fått resa omkring i bygden och ta del av människornas glädjeämnen och bekymmer.

Det har alltid varit problematiskt för dessa grupper. Det var det på den tiden när man försökte hålla samman textilarbetarhemmet i Borås, och det var problematiskt i småbrukarhemmet, där det knappast vankades någonting för den produktion man kunde framställa.

Situationen är svår ännu i dag och skulle vara det även om man inte då och då hörde dessa signaler ovanifrån: »Ni småbrukare i Sjuhäradsbygden som envisas med att odla små dåligt arronderade bitar med dålig växtkraft är orationella och passar inte i vårt avancerade samhälle. Ni skall inte få existera i fortsättningen.»

I huset intill bor textilarbetarfamiljen, som också har det ytterligt problematiskt med arbete och utkomst-möjligheter: »De små företagen passar inte i vårt rationaliserade samhälle och skall tas bort. Näringsgrenar som inte a priori bär sig ekonomiskt har vi ingen användning för. De människor som envisas med att gå där skall om-skolas och omplaceras så att de blir mer produktiva.»

Jag är inte ensam om dessa funde-ringar. Jag tror att många av de nya väljare som centerpartiet hade glädjen att inregistrera i den gamla textilarbe-tarbygden i hög grad delar min upp-fattning.

Finansministern sade att det är be-

svärligt att vara solidarisk i regerings-ställning. Jag skulle kanske inte ha kommenterat detta, om man inte hade talat så mycket om solidaritet och det sedan visat sig bara vara ett ihåligt tal. Det kan vara fråga om en order på skjortor till kronan som man låter gå till utländska företag i stället för till svenska.

Jag skulle gärna vilja ytterligare be-röra tullfrågan och regeringsfrågan, men den röda lampan lyser. Jag ber att få återkomma.

Herr LUNDSTRÖM (fp) kort gen-mäle:

Herr talman! Eftersom debatten här har kommit att röra sig om kraven på skattesänkningar vill jag helt kort er-inna om att vi inom folkpartiet klart har sagt ifrån att det i nuvarande läge inte kan bli tal om någon generell skattesänkning. Det innebär emellertid inte att vi inte tror att det skall med en annan politik bli möjligt att åstad-komma en skattesänkning framdeles, men för det närmaste året tror vi inte att det blir möjligt.

I detta sammanhang har försvarsfrå-gan kommit upp. Jag skall inte gå när-mare in på den, eftersom inga offentliga redovisningar föreligger rörande vad framförda önsknings om anslags-sänkningar kan komma att innebära för försvaret. Så länge någon sådan re-dovisning inte föreligger är det svårt att diskutera frågan. Jag har därför inte heller någon fullmakt att säga nå-gonting för folkpartiets räkning om dessa saker men vill framföra vad jag personligen anser.

Jag vill då först som sist säga att jag anser, att en sådan nedskärning av kostnaderna som medför väsentliga skadeverkningar på försvarsorganisa-tionen och materielförnyelsen icke är tillrädliga. I det nuvarande svåra eko-nomiska läget bör emellertid även för-svarshuvudtiteln bli föremål för en granskning, så att man kan se, om det

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

är möjligt att där göra några besparingar utan allvarligare skadeverkningar för försvaret — vissa skadeverkningar måste det sannolikt bli. Jag tycker det kan vara rimligt att man provar och undersöker den saken men förbehåller mig rätten att ta närmare ställning till problemen när det finns tillgång till ett bättre material, än det nu föreliggande.

Sedan vill jag helt kort nämna för finansministern, att huvudlinjen i mellanpartiernas förslag om u-landshjälp inte gick ut på en ökning av anslaget med 10 miljoner, utan innehöll ett förslag om en framställning till FN om inrättande av en storfond för livsmedelshjälp med årliga bidrag på en miljard dollar, att betalas av industriländerna. Sverige skulle förklara sig villigt att betala 100 miljoner om året. Det var alltså en annan siffra än de 10 miljoner som finansministern nämnde.

Ett regelbundet återkommande drag i regeringens beräkningar är att den ekonomiska situationen skulle på något sätt vara statisk från det ena året till det andra, till det tredje, till det fjärde o. s. v. Jag kan inte alls förstå detta finansministerns resonemang om kapitalförsörjningen. Vi anser nämligen på vår sida att situationen nu skulle ha varit en annan om det hade förts en annan ekonomisk politik tidigare. Vi skulle då haft bättre kapitaltillgång för de investeringar som är nödvändiga, vi skulle ha haft ett ökat sparande, vi skulle ha haft bättre möjligheter till självfinansiering för företagen, och allt detta skulle ha inneburet ett helt annat läge än det vi nu har.

Här har angivits ett flertal exempel på tillfälliga åtgärder som man blivit nödsakad att tillgripa för att klara situationen. Jag nämner sparobligationerna, som skulle ge en extra bonus plus 6,75 procents ränta, vilket innebär att en låntagare på fem år och ett kvartal skulle få igen 50 procent mer än det kapital han lånat ut. Jag tror uppriktigt sagt inte att mycket av de

425 miljonerna som på detta sätt skrapats fram har kommit från ett nysparande. Förmodligen har det skett en åderlätning inom andra sparinsrättningar. Jag undrar hur mycket t. ex. sparbankerna har fått släppa till. Sådana åtgärder innebär bara att staten anser sig tvungen att sätta dubbla lås för pengar som redan är inlåsta. Staten tillgodogör sig visserligen en del pengar som den behöver, men det innebär icke någon ökning av kapitaltillgången i och för sig.

Skillnaden mellan folkpartiets förlust 1958 och regeringens förlust i år är ju — som jag har nämnt i mitt förra anförande — att vårt och andras nederlag tidigare ofta gällt en viss speciell fråga — för folkpartiet var det alldeles klart att det gällde ATP-frågan — men att socialdemokraternas nederlag gällt en hel regeringspolitik. Den väsentliga skillnaden anser jag ha en mycket stor betydelse. Det är också ur den synpunkten som jag har ställt frågan, om inte regeringen anser sig böra deklarera den nya linje, som man strax efter valet fick intryck av att regeringen faktiskt ämnade föra, om inte jag tolkade statsministerns uttalande då fel. Det svaret har nu finansministern givit, att man ämnar fortsätta som förut. Jag tror att detta kommer att medföra ytterligare besvikelser för stora delar av svenska folket.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern riktede ett direkt angrepp mot mig för vad jag sagt i TV:s första valprogram, och herr talmannen har därför gett mig tillåtelse att komma med en kommentar.

Herr Sträng var förvånad över att vi från folkpartiets sida kunde kräva ytterligare 100 000 bostäder under tio år. Jag säger att han *var* förvånad; jag ber att få påpeka att jag inte säger att han *spelade* förvånad. Jag tycker nämligen att herr Strängs sätt att diskutera är angenämt. Han vill gå in i debatt när

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

det gäller de olika frågorna, och jag utgår alltså ifrån att han inte kände till att folkpartiet här i riksdagen lagt fram ett bostadspolitiskt program i detalj som innebär vad som här sagts. Vi krävde bl. a. att den ryckighet som utmärkte inrikesminister Rune Johanssons bostadspolitik verkligen skulle försvinna och att man skulle få planmässighet i bostadsbyggandet. Vi krävde likvärdiga konkurrensformer, ty detta skulle stimulera till ett billigare byggande, och vi krävde en större satsning på industriellt byggande vilket måste innebära att man för samma summa skulle kunna bygga mera. Vi krävde värdebeständiga lån, något som måste vara en fördel på bostadsmarknaden, vi krävde ett målinriktat bostadssparande och vi krävde extra amortering av vissa bostadslån. Allt detta och en rad andra saker ingår i det bostadspolitiska program som vi har lagt fram.

Det har nu sagts från socialdemokratiskt håll efter valet, att väljarkåren tydligen reagerat så att den tycker att socialdemokratiens bostadspolitik har misslyckats — och jag tror att detta är ett riktigt omdöme. Jag skulle gärna vilja rekommendera finansministern att verkligen läsa igenom det förslag vi här lagt fram.

Jag skulle vilja tillägga en sak. Bostadsnöden — och det råder ju en verklig bostadsnöd för en hel del människor — för med sig så stora sociala mänskliga vådor, att vantrivsel och irritation uppstår i hemmen — det vet vi — men det är självklart att detta också i en del fall verkligen sänker arbetskapaciteten. De långa resorna från bostadsplatsen till arbetsplatsen är mycket oekonomiska och innebär ett slöseri. En rad av dessa missförhållanden kan rättas till utan att det från samhällets sida behöver bli fråga om en enda kronas kostnad. Men låt mig tillägga, herr finansminister, att från vår sida var det inte bara fråga om detta utan också om en omläggning av den statliga verksamheten för att möjliggöra

det som vi har satt upp som vårt bostadspolitiska program.

Herr **LIDGARD** (h) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern talade om minsta motståndets lag och tjänstemännen i avtalsverket på ett sådant sätt att man lätt kan få den uppfattningen att finansministern menade att tjänstemännen den natten när det träffades en underhandsuppgörelse för fortsatta förhandlingar hade följt minsta motståndets lag. Det måste även betyda att när avtalsverkets styrelse, som ju också består av tjänstemän, dagen efter de nattliga diskussionerna godkände detta underlag för fortsatta överläggningar, den också följde minsta motståndets lag på ett sådant sätt att regeringen var tvungen att ingripa och ta dessa tjänstemän vid örönen för att återföra dem till ett normalt förhandlingsarbete. Man gjorde det inte genom att säga: Nu har ni gått för långt i era medgivanden — utan man kastade in nya förutsättningar för förhandlingarna i sådan form att arbetstagsarsidan inte skulle kunna fortsätta förhandlingarna. Detta inträffade också mycket riktigt, och därefter skickade regeringen fram avtalsverket att säga att det inte längre stod för utfästelserna. Det är intressant att konstatera hur trådarna har löpt i detta sammanhang och vilket ansvar regeringen har i den uppkomna situationen.

Herr statsrådet **STRÄNG**:

Herr talman! Herr Holmberg tillät sig säga att han inte vill hålla sig med någon uppfattning om regeringsinflytandet vis-à-vis avtalsverket i de aktuella avtalsfrågorna. Jag får väl ta det såsom ett uttryck för att han inför min argumentation är mycket osäker på vad han egentligen skall inta för ståndpunkt. Utan att i dag utveckla denna diskussion vidare — jag sade i mitt första inlägg ungefär allt vad jag tycker jag behövde säga — kan jag väl ändå säga att

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

det är allmänheten som i sista hand ställer regeringen inför det politiska ansvaret. Den ansvarsställningen kan regeringen aldrig kliva ur, och följaktligen måste regeringen vara underrättad om förhandlingarnas gång och vara så att säga involverad i förhandlingsdebatten, framför allt därför att civilministern är den som i riksdagens löne-delegation skall presentera förhandlingsläget ur dess olika aspekter och i sista hand den uppgörelse som delegationen skall säga ja eller nej till. Civilministern har haft några överläggningar med riksdagens löne-delegation för att hålla den informerad innan man började förhandlingarna och under förhandlingarnas gång, och han kommer att ha det när förhandlingarna är slutförda. Naturligtvis kan han inte bara sitta där som en expedit för tjänstemännen i avtalsverket. Han måste som ansvarigt statsråd och som politiker också ha en uppfattning om vart det bär hän.

Herr Holmberg har utifrån sin skattesänkingsfilosofi kommit fram till att nedgången i bytesbalansen fortfarande är ett problem och undrar — om jag fattade honom rätt — om man inte skall försöka med skattesänkningar; det kanske ändrar på problemet. Skattehöjningar är tydligen inte den rätta medicinen. Men jag kan försäkra herr Holmberg att den vändning i bytesbalansens utveckling som jag hoppas skall bli bestående det kommer att bli beroende av hur pass fränt den ekonomiska politiken över hela fältet kan utformas även i fortsättningen. Den skulle ha varit avgjort sämre om vi inte hade haft den omsättnings-skattehöjning från och med den 1 juli i fjol som riksdagen beslutade och den bilaccis-höjning som riksdagen sedermera beslutade. Vi hade haft ett ännu sämre resultat om inte dessa dämpande åtgärder hade satts in mot en efterfrågan som i så stor utsträckning bland annat inriktade sig på bilkonsumtionen.

Herr Holmberg säger sig vara glad

över att finansministern inte läser fast sig vid några siffror i försvarsdebatten. Jag har över huvud taget inte velat tala om några siffror. Jag har på den punkten inte velat exponera mig då jag tycker att debatten i kommittén må föras ett tag till innan vi tar upp frågan i kamrarna. Men herr Holmberg drar för snabba slutsatser om han menar att finansministern tagit avstånd ifrån det utspel i kommittén som mina partivänner gjorde. Tvärtom har det utspelet mitt helhjärtade stöd i alla avseenden.

Sedan återkommer jag till att herr Holmberg envisas med att vilja ha en försvarspolitisk debatt i dagsläget och tror att det vore riktigt. Jag tror att det vore fel. Det kan icke föras en riktig debatt i avvägningsfrågorna med mindre utgångspunkten är hur mycket svenska folket tal i nya skatter eller i skatter över huvud taget. Det är i den debatten som försvarsutgifterna får sättas in, om det skall bli någon mening med det.

Jag håller med herr Andersson i Brännhult om att visst är den här omskarningsproceduren i det svenska näringslivet påfrestande för många grupper. Och man skulle väl vara döv på båda öronen och blind på båda ögonen om man inte skulle lägga märke till den överallt där den förekommer. Därför är problemet ett ekonomiskt-socialt problem. Det är ett problem som måste bedömas utifrån den allt hårdare konkurrensen och svenska folkets anspråk på att inte sänka sin standard inom återuppybyggda tullmurar. Den andra sidan är det sociala problemet, och jag kan inte se några andra vägar att attackera detta än med en aktiv arbetsmarknadspolitik, en omskolning, en omplacering, en klok och riktig lokalisering. Märk väl att i boråsområdet har det ändå med statens medverkan skett ett par lokaliseringar av verkstadsindustrier som beräknas fullt utbyggda kunna sysselsätta 1 100—1 200 anställda. Jag betraktar det som en klok lokalisering för att differentiera ett nä-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ringsliv och en industri som har fått en alldeles för ensidig utformning. Till denna sociala aspekt kommer ju också att vi är angelägna om att bygga upp — om jag så får säga — buffertar för de människor som drabbas av friställningar. En sådan buffert är en effektiv arbetslöshetsförsäkring, och dess bättre har vi kommit långt i det avseendet. En annan buffert är effektiva avgångsersättningar för de människor som drabbas. I ett anförande som jag hade tillfälle att hålla inför Landsorganisationens kongress i år bad jag kongressen särskilt tänka på avskedsersättningarna i kommande avtalsrörelser. Ty jag tror att utvecklingen ger vid handen att vi behöver förstärka de avskedsersättningar som nu är introducerade, göra dem mer generella och göra dem bättre. Men detta är en fråga som man får behandla från dessa praktiska utgångspunkter. Det mera känslöbetonade resonemanget om herr Anderssons erfarenheter från barndomen som småbrukarson eller i textilarbetarhem — om jag skulle ta min barndom skulle den förmodligen bli i socialt avseende ett strå besvärligare än den herr Andersson i Brämhult upplevt — ger dock ingenting när det gäller att komma fram till några resultat.

Jag är alldeles övertygad om att om jag vore uppe i Adalen i dag och talade med de massaarbetare som de skogsägande bönderna i Norrland ställer utan arbete genom att lägga ned Svanö och Sandviken, skulle dessa avskedade arbetare — 500—600 stycken — säga att de har svårt att ta detta som ett utslag av solidaritet ifrån skogsägande bönders sida. Det är för mycket att begära att de skulle se det som en solidaritetsgärning. Men jag anklagar inte de norrländska skogsägarföreningarna för vad de gör. De tvingas därtill av en utveckling som jag försökte beskriva i mitt första anförande, en utveckling som förekommer nere i Älvsborgs län, som förekommer i Adalen som har haft sin motsvarighet under många år i den

snabba bortrationaliseringen av skogsarbetarna vilka har fått skolas om till andra yrken, för att nu inte tala om mitt eget gamla verksamhetsfält, de svenska lantarbetarna, som under min tid räknades i 100 000-tal och som i dag får räknas i några 10 000-tal.

Hela denna ofrånkomliga omställningsprocedur måste man acceptera och se i ögonen. Man får ta den för vad den är värd, acceptera den och göra det bästa möjliga av situationen. Det har ingenting med känslöbetonade diskussioner om solidaritet att göra.

Herr Lundström håller med mig om att de extra 10 miljonerna kronor till utvecklingshjälpen kanske inte var så mycket att ta fram som ett alternativ till regeringspolitiken. I stället erinrade han om tanken på en internationell livsmedelsfond på ett antal miljarder, där Sverige skulle biträda med 100 miljoner kronor. Förutsättningen för denna internationella solidaritet var således att andra länder var beredda att gå in. Vi har inga som helst garantier för att andra länder är beredda att gå in i ett sådant engagemang, och följaktligen menade jag att det är tämligen meningslöst att ställa ett sådant förslag innan man vet att det går att realisera. Min närmaste man i finansdepartementet, statssekreterare Wickman, fungerade som min ersättare på Internationella bankens och fondens möten i Washington innevarande år. Han hade den svenska regeringens fullmakt att ställa förslag om en kraftig uppräknings av den multilaterala penninghjälp som via IDA går ut till de verkligt behövande länderna i olika intressanta och ytterst vällovliga projekt. Han fick anslutning till förslaget från utvecklingsländernas representanter, men han var ensam bland de länder som skall vara givare. Följaktligen får man väl anse detta vara en demonstration från Sveriges sida som var berett att göra något men som i varje fall ännu inte har fått något gehör, ifrån andra givarländer. Jag har bara velat konstatera hurudant det

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

är. Därför tycker jag att det är något pretentiöst om herr Lundström vill gå ut och säga att folkpartiet, eventuellt mittenpartierna, här redovisar en så mycket mera progressiv linje när det gäller utvecklingshjälpen än regeringen. Detta är ett kamouflage för det verkliga förhållandet.

Till herr Dahlnén vill jag säga att visst kan man i allmänna ordalag uttrycka det så, att vi skall ha mindre ryckighet i bostadsproduktionen och vi skall ha likvärdiga konkurrensformer. Vi har ju nu i hög grad likvärdiga konkurrensformer. Det är bara i fråga om äganderätten det skiljer sig något, och det påverkar ju inte produktionskostnaderna. HSB och de allmännyttiga företagen bygger för närvarande med anlitande av de privata entreprenörerna som har möjlighet att använda sin skicklighet för att göra bygget så billigt som möjligt. Att vi skall slippa ryckighet, att vi skall ha likvärdiga konkurrensformer och att vi skall industrialisera byggandet är i långa stycken vad regeringens bostadsminister för närvarande håller på med. Det är väl det vi satsar på när vi har vågat säga att det är därigenom vi skall komma fram till ett bostadsbyggnadsprogram på en miljon lägenheter på tio år. Men då säger herr Dahlnén med allmänna formuleringar att han tror att vi skall kunna lägga på 10 000 lägenheter varje år utanpå detta miljonprogram. Det måste ju innebära att man omedelbart skall vara beredd att starta en kapitalöverföring på cirka 800 miljoner kronor från andra angelägna områden. Det är bara det jag vill understryka för att få hela historien fullständig.

Egentligen är jag väl förhindrad att fortsätta någon diskussion med herr Lidgard. Jag har tagit upp ett principiellt resonemang om hur jag anser att regeringen bör se på sin neutralitetsstandpunkt eller sitt engagemang via avtalsverket i lönerörelserna. Beträffande allt det andra, som herr Lidgard tar upp, om detaljer och episoder un-

der förhandlingarnas gång, tror jag att jag tjänar saken bäst, om jag avstår från att ge mig in på en debatt därom just nu.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte tolkat finansministern på det sättet att han skulle ha tagit avstånd från det socialdemokratiska förslaget. Det var dock intressant att höra den terminologi som finansministern använde, nämligen »utspel». I det ordet ligger att det inte alls bara är fråga om omtanke om försvaret utan att här tydligen finns en politisk och taktisk bakgrund, som finansministern inte vill gå in på.

Jag är förvånad över att finansministern vill så förenkla försvarsproblemet att han endast ser det som en funktion av skattefrågan, en funktion av vårt ekonomiska läge. Det är klart att försvarskostnaderna utgör en integrerande del av vår hela budget, som ju ändå går löst på över 30 miljarder kronor. Men försvarsfrågan måste bedömas även från en mängd andra synpunkter, t. ex. samband med målsättningen för försvaret, vilket i sin tur för in på frågan i vilken utsträckning vi måste ta hänsyn till spänningarna ute i världen och då främst i Europa. Hur stor oro och hur stora utrikespolitiska spänningar har vi i Europa? Hur stora är de utrikespolitiska spänningarna utanför Europa? Därmed är vi inne på frågan om i vilken utsträckning behovet av att upprätthålla vår alliansfria politik skall påverka försvaret. Jag vill framhålla att till denna bedömning kommer såsom ett supplementerande drag de ekonomiska och finansiella aspekterna. Att såsom finansministern gör isolera frågan till ett problem om högre eller lägre skatt på ena sidan och försvarsutgifterna på den andra sidan är dock väl enkelt.

Herr talman! Jag vill ta upp en sak till, nämligen skattefrågan. Flera gånger har finansministern i denna kammar i allmänna ordalag talat om höger-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

partiets skattesänkningar. Om sina egna skattehöjningar säger han intet. Jag tycker att det finns anledning att renodla skattefrågan litet mera mot bakgrunden av de krav högerpartiet har framfört. Vi har såsom ett primärt och avgörande krav sagt att vi vill ha ett förslag om lägre och rättvisare marginalskatter. Vi kan inte se att ett tillgodoseende av detta krav på något sätt skulle skada statsfinanserna. Tvärtom medför ju de höga marginalskatterna i sig själva skadeverkningar för vårt kostnadsläge och därmed även för statsfinanserna. Jag tror att det är viktigt att på det här sättet betona vad högerpartiet *i första hand* vill i skattefrågan, så att den buskpropaganda, som det naturligtvis är tacksamt att föra, mister sitt fotfäste. Därtill kommer att högerpartiet liksom övriga borgerliga partier har framlagt ett omfattande punktprogram till samlade åtgärder för en stramare och bättre ekonomisk politik. Jag beklagar att vi inte nu har fått tillfälle att ytterligare diskutera denna del, eftersom det nya ekonomiskt-statistiska underlaget — i konjunkturrapporten — för detta saknas. Jag hoppas dock att finansministern själv bidrager till att ge riksdagen tillfälle att redan i höst ta upp dessa frågor och inte vänta till efter den 10 januari, vilket tycks vara finansministerns melodi för närvarande.

Herr ANDERSSON, TORSTEN, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få försäkra finansministern att jag inte var ute med någon sentimentalitetens håv när jag talade om mina barndomserfarenheter. Jag ville bara ge underlag för påståendet att det egentligen inte har hänt så förskräckligt mycket sedan den tiden. Problemen är praktiskt taget oförändrade, och under den tiden har vi dock haft ett socialdemokratiskt styre i dryga 25 år.

Vidare tycker jag att finansministern sökte hårdra min hållning i tullfrågan

väl mycket. Jag sade nämligen så här: Man har svår konkurrens från utlandet att kämpa emot på grund av den lågtullinje som Sverige har gått in för och som är i och för sig eftersträvansvärd. På den punkten finns väl inga skilda meningar mellan oss, såvitt jag kan förstå, men verkningarna blir besvärliga i vissa fall.

Till sist vill jag tacka finansministern för det stora intresset för den blivande regeringsbildningen. Jag förstår mycket väl att en gammal politisk bataljhäst, som själv befunnit sig på toppen så länge, hyser ett utomordentligt intresse för den saken. Jag anser mig emellertid inte skyldig att lämna någon redovisning utöver vad jag sagt. Vi får väl återkomma till den debatten när frågan har mognat ytterligare.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var ett par intressanta kommentarer finansministern gjorde beträffande bostadspolitiken. Han sade att socialdemokratiens bostadsprogram för de närmaste tio åren fortfarande är att bygga en miljon nya bostäder. Det är verkligen intressant mot bakgrunden av att årets bostadspolitiska program, såvitt man kan bedöma, inte kommer att genomföras. Finansministern sade för några dagar sedan i ett offentligt uttalande att det inte kommer att byggas flera bostäder under 1967 än under 1966. Då måste man verkligen fråga: Hur, herr finansminister, går det ihop med ett program på en miljon bostäder under en tioårsperiod framöver? Såvitt jag förstår går det inte ihop, och finansministern har väl givit den deklaration som svenska folket bör ha intresse av, nämligen att det socialdemokratiska bostadsprogrammet har spruckit inte bara för 1966 utan för en avsevärt längre tid framåt. Det är herr Sträng som har huvudansvaret för den ekonomiska politiken, och kapitalbristen är en av de väsentliga orsakerna till att vi inte får ett ökat bostadsbyg-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

gande, så beskedet måste ju vara auktoritativt.

Det skulle vara mycket intressant om finansministern kunde ge någon siffra för igångsättningarna av bostäder under september. Blev det 15 000 å 17 000 som inrikesminister Rune Johansson lovade?

Herr LUNDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern upplyser om att Sverige varit villigt att förbinda sig till höjda bidrag till FN:s multilaterala verksamhet men att något intresse inte förelåg från andra stater. Utmärkt, höll jag på att säga. Då kanske det finns pengar över som kan användas till livsmedelshjälpen, vilken är i stort behov av pengar. Enligt den nya plan som är uppgjord fattas det alltså mycket pengar till denna hjälp. Den går inte upp till en miljard dollar om året, men den är betydande i alla fall. Det skulle vara glädjande för oss och hedrande för regeringen, om den om-disponerade de summor som den tydligen förfogar över.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Av naturliga skäl skall väl debattinläggen både tidsmässigt och intellektuellt tappa av för varje gång vi kommer upp i talarstolen, och jag skall följaktligen nu bara ge ett par ytterligt korta kommentarer.

Herr Holmberg drar vissa verbala slutsatser, när han frågar sig vad som ligger i begreppet utspel. Ja, jag får väl säga att jag inte har faderskapet till det uttrycket, men det har ju vunnit något slags burskap i den allmänna debatten, och därför har jag använt det även i dagens diskussion.

Herr Holmberg envisas med att säga, att väl skulle man kunna föra en försvarsdiskussion där man drar upp den utrikespolitiska aspekten på det hela och tar hänsyn till oron i Europa —

som herr Holmberg talade om; man kan naturligtvis utvidga det till oron i bortre Asien och på andra håll i världen — men allt detta måste dock ses i samband med vad svenska folket är berett att satsa på försvaret mot bakgrunden av dessa synpunkter och mot bakgrunden av allt annat som svenska folket vill göra, liksom folkets tolerans i avseende på skattebetalningar. Det är herr Holmberg som vill göra denna fråga till en isolerad fråga — det är jag som vill bedöma den i dess större sammanhang.

Det var litet chockerande då herr Holmberg sade att om nu högerpartiet vill sänka marginalskatten så behöver detta inte ha några verkningar på statsfinanserna, om jag fattade honom rätt. Ja, bakom det ligger ju den tanken att om man sänker marginalskatten skall det animera svenska folket till en sådan flit och arbetslust att inkomsterna och därmed skatteintäkterna kommer att bli avgjort större än vid den höga marginalskatten. Det har förts långa vetenskapliga diskussioner och skrivits avhandlingar om huruvida marginalskatten är prohibitiv i det avseendet eller inte. En av möjligheterna är ju också, att just därför att man vill vara med och ha så mycket tvingas man att ta extra arbete alldeles oberoende av marginalskatten. Det finns olika meningar i denna fråga, ingen vågar hävda en bestämd uppfattning. Det enda jag kan säga är att om man sänker en skatt blir det med all säkerhet ett inkomstbortfall i statskassan. Den progressiva beskattningen som helhet betyder 3 miljarder i statsfinanserna — skall man börja ändra den så att det märks och så att herr Holmberg skall få fram den effekt på arbetslusten som han talar om, måste det alltså bli fråga om stora belopp i inkomstbortfall. Jag tror för min del inte på de där välgörande verkningarna. Personligen anser jag att svenskarna är flitiga — det är flera som arbetar sig sjuka och råkar ut för stress och överansträngning än det är som går sysslolösa eller inte arbetar allt de kan

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

och som följaktligen skulle ha utrymme för en ökad arbetsinsats.

Man får enligt min mening tänka sig antingen ett inkomstbortfall eller en skatteomläggning. Oppositionen har ju ofta hävdad att reduceringarna i den direkta skatten skall vinnas genom att man kopplar om till ökad indirekt beskattning, närmast i form av en mervärdeskatt. Men det systemet har precis samma effekt som jag i mitt första inlägg utvecklade beträffande herr Holmbergs bostadspolitik — det slår igenom i levnadskostnadsindex; man kommer att få en extra indexhöjning, med de konsekvenser det har på pris- och andra områden.

Herr Dahln säger att det kommer att bli intressant att höra hur socialdemokraterna skall klara av sitt miljöprogram när det gäller bostäderna. Detta är ju en målsättning för byggnaderna under tio år, och det får väl bli vår sak att klara den. Ännu intressantare vore det naturligtvis — om man nu skall börja diskutera intressanta program — att få reda på hur herr Dahln skall klara ett byggande som ligger 100 000 lägenheter ovanför det mycket ambitiösa program som mitt parti har tagit på sig — och som tydligen är så ambitiöst att herr Dahln hyser vissa tvivel om hurvida det över huvud taget skall kunna realiseras.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Herr Sträng sade nysst att debatten väl kommer att intellektuellt trappa av för varje gång som vi kommer upp i talarstolen. I så fall är min eventuella intellektuella vigör inte så mycket försvagad, eftersom jag nu bara är uppe för andra gången, och dessutom har ju herr Holmberg befriat mig från att ytterligare polemisera mot honom. Jag börjar kunna herr Holmberg numera. När man kommenterar eller rannsakar hans angrepp på kommunisterna intar han alltid den bornerade attityden att tja, d. v. s. att

inte gå in i svaromål. Det är ju en enkel attityd som jag för min del inte så gärna vill acceptera. Jag får väl beakta detta för tillfället, men jag vill understryka att jag inte vet om detta kan kallas för någon hög debattkultur eller kan anses vara något speciellt uttryck för ett demokratiskt sinnelag.

Herr Lundström frågade tidigare i debatten vilka politiska slutsatser regeringen tänker dra av valutgången. Jag skulle önska att något få belysa den frågan, fastän naturligtvis med en annan syftning än den herr Lundström hade. Jag vill här försöka ta upp några huvudpunkter i vad man kunde kalla en långsiktande politik, ägnad att till allt annat röja undan missnöjesorsaker som de borgerliga profiterade på i valet, även om deras segrar inte blev så överväldigande.

För arbetarrörelsens del bör varje försök till analys av valutgången inriktas på att forma medlen för en sådan samhällelig förnyelse att grogrunden för borgerliga valframgångar försvinner.

De borgerliga valvinsterna som högerledaren här yvdes en smula över var siffermässigt inte särdeles betydande. Valresultatet innebär emellertid inte bara att högern lyckades plocka till sig några tiotusentals folktoppartiväljare utan vad som i bedömningen väger tyngre än omfördelningen de borgerliga partierna emellan är att folkpartiet i sin tur lyckades kompensera sig genom att ta så många, vad man kallar, marginalväljare från socialdemokratien. På en höft kan det likväl hävdas att mindretalet av socialdemokratiens förlorade röster gick till de borgerliga. Röstförlusten blev vida större genom att så många förutvarande socialdemokratiska väljare denna gång avstod från att begagna sin rösträtt av skilda skäl, kanske därför att de var förbittrade, i en del fall pacificerade, eller besvikna över den socialdemokratiska politik som har tagit sig uttryck i regeringens handlande.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Herr Holmberg sade också, fastän det får man alltså inte diskutera med honom, att socialdemokratien gick tillbaka därför att partiet förde vänsterpolitik. Enligt vårt bedömande gick partiet tvärtom tillbaka därför att det på avgörande punkter inte bedrev någon vänsterpolitik. Vissa andra förutvarande socialdemokratiska väljare — alltså de som inte låg på sofflocket utan de politiskt aktiva och starkt politiskt medvetna — fann i Sveriges kommunistiska parti ett uttryck för sin socialistiska vilja och röstade i enlighet med den.

Det kommunistiska partiet har — jämte centern förstås — kunnat notera framgång vid två på varandra följande val, nämligen 1964 och 1966. Dessa framgångar för det kommunistiska partiet motsvarar visserligen inte fullt ut det ökade politiska inflytande som vi är övertygade om att vi uppnått, men de har dock varit betydande och kan uttolkas som viktiga steg i strävandena att samla vänsterkrafterna för övergång till socialistisk politik. Jag vill här säga att om slutsatserna dras av detta i den dagliga politiken och den långsiktiga politiken, kan resultatet enligt min uppfattning bli en framgång för hela arbetarrörelsen vid 1968 års val. Vi utläser också ur valresultatet starkt ökade förutsättningar att vidareutveckla den arbetarenhet kring en socialistisk politik som länge har varit en realitet.

I detta sammanhang ber jag att under någon minut också få ta upp en fråga, där jag dock har tvekat. Det är en fråga som har varit ämne för långvarig diskussion inom arbetarrörelsen. Jag får kanske göra det så mycket mer som detta är det sista remissdebattförande som jag mänskligt att döma kommer att hålla. Det kommunistiska partiet i Göteborg, som vann nästan 11 000 röster vid årets val, förlorade nämligen sitt senatsmandat till det parti som tappade 20 000 röster. Sådan är ju mekaniken.

Vad jag skulle vilja säga i detta av-

seende gäller det förhållandet att socialdemokrater ofta kallar oss kommunister för splittrare därför att vi vidmakthåller vårt parti och mäter vårt partis kraft också i val. Jag vill till detta göra den kommentaren att man då ställer mycket glupska anspråk på oss men inga anspråk alls på sig själv. Splittrare skulle vi vara endast under en förutsättning, den nämligen att vi vore ense med socialdemokratiens officiella ideologi och politik men trots denna enighet i dessa avgörande frågor uppehöll och byggde ut ett eget parti och i val konkurrerade med dem som vi således var ense med. Splittrare kan vi självfallet inte vara, när meningskiljaktigheter i vissa vitala frågor är själva grunden till att en partimässig uppsplätning beklagligtvis alltfjänt existerar inom arbetarrörelsen. Ordet splittring skulle med ett åtminstone symboliskt anspråk på berättigande kunna användas i sådant sammanhang endast om det kunde hävdas — men jag undrar vem som kan göra det — att inom arbetarrörelsen är regeringspartiets mening i alla grundläggande frågor den enda riktiga och den enda tolerabla.

När det antydes att Sveriges kommunistiska parti borde avstå från egen partibildning är det ett uttryck för anspråk som väl inte kan anses som särskilt demokratiska och som inte ses i förbindelse med utvecklingen, bl. a. den partipolitiska och ideologiska utvecklingen. Kamoufleras anspråken — vilket någon gång av demagogiska skäl händer — med att skiljaktigheterna inte är större än att vi kunde bo under samma tak, bör mot detta invändas att splittringen har inte bara historiska orsaker, den betingas ju också av fortsatta meningsskiljaktigheter i vissa grundläggande frågor, meningsskiljaktigheter som avspeglas i den praktiska politiken. Belysningen av dessa skiljaktigheter kan koncentreras till en passus i vårt program 1966. Jag ber att få citera några rader: »En rad av

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

de aktuella samhällsfrågorna kan icke lösas genom en social reformpolitik av hittillsvarande begränsade karaktär. För sin lösning kräver de strukturella reformer som ändrar bestående ägande- och maktförhållanden i samhället.»

Har det då mellan vänsterkrafterna och företrädarna för regeringspolitiken förekommit några tecken på enighet eller på minskad oenighet i denna centrala fråga? Nej, i varje fall inte i tiden fram till valet. Vad som skett därefter kan jag inte vittna om. Regeringens handlande har ju tvärtom konsekvent byggt på bibehållen samhällelig struktur och därmed på samförstånd med storfinsans. Jag tycker det har framgått ganska tydligt av herr Strängs anföranden att man önskar fortsätta en sådan politik. Det är en strategi som innesluter många allvarliga faromoment. Det kan också sägas att den inom sig bar fröet till socialdemokratiens tillbakagång i valet och att den kan föda bakslag, vilkas verkningar det kan bli ännu svårare att eliminera.

Som vi sade i valrörelsen har arbetarrörelsen kommit till en skiljeväg. Valet står mellan denna politik av samförstånd med storfinsans och kamp för att röja undan detta hinder för en genomgripande samhällelig reform. Den vänsterströmning som kommit till uttryck i valet och däribland hos vissa skikt inom socialdemokratien, inte så små skikt inom socialdemokratien, och på skiljaktiga nivåer, uppvisar insikt om att vi har kommit till denna skiljeväg och till beslutsamhet att välja den väg som blivit aktuell. Gör man det kan man till allting annat också vara överens om att en framgång för hela arbetarrörelsen är möjlig att vinna vid nästa val.

Detta, herr talman, har jag sagt litet parentetiskt. Jag kände ett visst behov att få säga det, i synnerhet som jag av allra varmaste hjärta önskar att den uppsplittring som förekommer av partierna inom arbetarrörelsen snarast möjligt skall kunna elimineras genom

att de politiska orsakerna till att den existerar upphör att finnas.

Det har sagts att det har varit ett missnöjets val, och i och för sig stämmer denna uttolkning alldeles säkert. Det fanns och det finns ett rimligt och stort missnöje med bostadsbristen och sjukvårdsbristen och alla andra brister som drabbar de s. k. vanliga människorna, och det fanns och finns ett ihållande missnöje med prisstegringarna, hyreshöjningarna, skatteökningarna — för de vanliga människorna alltså — och allt annat som undergräver avlöningspengarnas köpkraft. Men dessa missnöjesorsaker har ju inte störtat över människorna i kraft av någon naturlag utan i kraft av dels politiska beslut, dels av politisk underlåtenhet, och dessa politiska beslut har inte minst animerats av de partier som under valet och här från talarstolen spekulerar i missnöjet över dessa besluts verkningar ute bland människorna.

Jag tar bostadsfrågan som det enda exemplet, fast det naturligtvis finns många fler att nämna. Att hyrorna har rakat skyhögt i vädret och nu nått en socialt nedbrytande nivå beror ju bl. a. på beslut här i riksdagen, målmedvetet siktande just till hyreshöjningar och där de borgerliga partierna har krävt ännu mer än vad regeringspartiet aktualiserat i sina förslag. I denna fråga har de borgerliga partierna således hela tiden fungerat som ivriga pådrivare, varpå de går ut i valrörelsen och klagar inför väljarna över hur höga hyrorna har blivit och hur påfrestande de är, vilket ju hyresgästerna måste erkänna vara sant.

Vad beträffar bostadsbyggandets omfång har de privata, industriella och kommersiella investeringarna hela tiden gynnats i förhållande till byggandet av bostäder. Det har vi aldrig någonsin sett att partierna och särskilt inte högerpartiet protesterat emot utan tvärtom önskat främja. Den förutvarande riktlinjen, en miljon nya lägenheter på tio år, friskades upp av regerings-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

partiet under valrörelsen och diskuteras här för några minuter sedan. I all villervalla efter valet tycks emellertid detta förnyade löfte ha tappats bort. Det framkom under herr Strängs anföranden i dag vid några tillfällen, och det framgick av vad han sade hos Bankföreningen för ett par veckor sedan, då han enligt ett som jag tror auktoriserat referat yttrade att bostadsbyggandet och de offentliga investeringarna måste hållas tillbaka något för att bereda utrymme för industriens investeringar. Något liknande sade finansministern här innan han lämnade kammaren.

Detta är en mycket ledsam visa, så ofta sjungen att den verkligen är svår att tåla. Men den tonande i bakgrunden kan man dra upp till diskussion samhällseliga strukturfrågor av grundläggande betydelse, men jag skall inte göra det här i någon större omfattning, eftersom mitt anförande annars skulle bli för långt.

Skall bostadsbyggandet och annan socialt inriktad produktion och service stå tillbaka till förmån för fortsatt produktionsanarki som är skyddad av ett monopolvälde makt? Självfallet vänder vi kommunister oss inte mot att investeringsmöjligheter ges åt angelägen produktion, däribland sådan som ökar vårt lands exportmöjligheter, men i fråga om tillgång till ekonomiska, materiella och personella resurser har det privatkapitalistiska företagandet utan egentlig angelägenhetsbedömning oavbrutet prioriterats i förhållande till socialt viktiga angelägenheter, däribland bostadsbyggandet.

När det nu sägs att industrien måste ha proportionsvis mera, är förklaringen helt frigjord från den möda man måste vinlägga sig om för att nyansera bedömningar och tonfall. Frågan gäller ju vad slags industri som skall ha mer på bekostnad av samhällseligt och socialt mycket angelägen produktion. Jag kanske för att spetsa till det litet extra kan fråga om man skall ge en injektion till sådan industri att spekulera

tionsrushen ytterligare främjas eller till sådan industriell utbyggnad att vi får ytterligare något hundratal typer av dörrhandtag att tillgå i byggnadsmaterielbranschen eller att vi får ett tiotal nya s. k. sorter hårspray i butikerna.

Det finns industriella och kommersiella investeringar som ur samhällets synpunkt, d. v. s. ur social synpunkt, inte är nödvändiga och inte är nyttiga. Sådana borde få stå tillbaka, men någon antydning härom kunde icke utläsas ur de anföranden som finansministern här höll om vad som kallas fördelningen av de ekonomiska resurser som står till förfogande.

Många av de sociala brister som de borgerliga drog politisk profit ur i valet skulle ha kunnat starkt mildras redan om man följt punkt 3 i vårt tio punkters handlingsprogram för arbetarrörelsen som vi lade fram omedelbart efter valet. Bortslösandet av resurser på improduktiv verksamhet skulle då starkt begränsas till förmån för angelägen produktion.

I det sammanhanget får jag kanske parentetiskt också notera att de enorma resurser som satsas på militärapparaten tillhör de improduktiva investeringarna. Utan att nu gå in på den diskussion som förts i denna fråga vill jag genast tillfoga att också andra moment kommer in i bedömningen än improduktiviteten. Jag ger mig inte nu tid att gå in på den frågan utan konstaterar för stunden endast det märkliga i att en liten dörspringa har öppnats in mot det allra heligaste i denna fråga.

Länge har frågorna om militäranslagens storlek och militärpolitikens utformning i praktiken avgjorts av en ytterst liten krets av personer, men nu har det omvittnats både tidigare och här att en debatt i dessa frågor kan väntas, en skärmytsling, såvitt jag kunde uppfatta innebörden i finansministerns ordval rätt. Valutgången tycks alltså ha medfört det goda att det åtminstone ges utrymme för en diskussion i dessa ting. Då är åtminstone

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

någonting vunnet, och någonstans kanske man då kan komma.

Jag nämnde vårt tiopunktsprogram. Jag kan inte här fördjupa mig i det; jag vill dock hävda att det, samtidigt med att det avser en lösning av akuta frågor och en stark politisk aktivisering fram till 1968 års val, öppnar så att säga porten till en framtid, således till en verklig skiftning vid makten och inte bara den skiftning som skall bestå i att man tilläventyrs fick en mittenregering som måste söka stöd hos högerpartiet för att kunna överleva.

Bland dagsaktualiteter anför jag bara rubrikmässigt några. Först vill jag nämna kampen mot prisstegringarna, där ingenting effektivt hittills har företagits, vallöftena till trots och trots de förskrämda löften som gavs under valnatten i denna fråga. För det andra vill jag nämna ränteslaveriets minskning genom en betydligt sänkt ränta. För det tredje tar vi upp frågan om en statlig investeringsbank för att förse ett jämnt bedrivet och ökat bostadsbyggande med kapital — detta ökade bostadsbyggande skulle självfallet koncentreras dit där bostadsbristen är störst, och det är den vanligtvis i storstadsregionerna. För det fjärde måste man under alla omständigheter som ett minimum sätta stopp för ökningen av militärutgifterna, och slutligen måste man åstadkomma en demokratisk och snabb lösning av författningsfrågan.

Jag går inte närmare in på dessa frågor nu eftersom jag är angelägen om att så snart som möjligt avrunda mitt anförande. I min replik till herr Holmberg angav jag något om hur de nya generationerna av ungdomar ser på problemen i förhållande till de generationer som nu har blivit äldre. Jag hävdade i det sammanhanget att det för arbetarrörelsen gäller inte bara att hålla vid makt en vision av en samhällelig omvandling till högre samhällliga former, sådana som har mognat fram materiellt, politiskt, ideologiskt, kulturellt o. s. v., utan att det också gäller att i

all politisk praktik vägledas och inspireras till en sådan vision som inte minst de unga kunde komma att inspireras av. Jag tror att jag i det sammanhanget också framhöll att dessa unga tagit som någonting givet detta som förutvarande generationer har lyckats kämpa fram för dem, på samma sätt som vi, när vi var unga, tog för givet det som då fanns men ansåg att vi måste gå vidare. Den nya generationen nöjer sig inte med små och ytliga förändringar i samhället.

Till detta vill jag tillägga att deras egen protest och oro, för att nu inte tala om den starka medvetenhet som präglar så stora skikt av ungdomen, utgör en varning för stagnation i politiskt tänkande och för lappsomakeri i politiskt samhälleligt handlande. Jag tror alltså att vi har kommit fram till en avancerad politisk nödvändighet och att 1968 års val — för att nu tala om någonting så näraliggande — blir för de borgerliga ett olycksval, om arbetarrörelsens politiska kraft utnyttjas till att röja undan alla de brister som nu råder och att röja undan de stora hinder för framsteg som har fått fortbestå i vårt samhälle.

Jag kommer slutligen fram till en passus i det dokument, som jag nyss erinrade om och som kallas »Handlingsprogram för arbetarrörelsen». Det heter där på följande sätt: »Det är inte möjligt att bygga ett samhälle som motsvarar arbetarrörelsens socialistiska ideal, om monopol och storfinans tillåtes bevara sina avgörande maktpositioner inom det ekonomiska livet. Vi anser att flera av de frågor som nu är aktuella — bostads- och marknadsfrågan, lokaliseringspolitiken, företagsdemokratin — för sin lösning kräver ingripanden i nu rådande makt- och ägareförhållanden.»

Herr talman! Jag har här tagit upp några frågor, som jag anser har principiell betydelse, men jag har inte konkret diskuterat några skattefrågor eller någonting sådant. Jag har inte hel-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ler gjort några utrikespolitiska utblickar. Detta har skett i syfte att mitt anförande inte skulle bli alltför omfattande. Men jag vill tillägga att vi omkring oss har en värld som svälter, och att vi omkring oss har en värld som rasterroriseras och där utrotningskrig pågår. Det kan kanske tyckas att det är för litet att koncentrera ett anförande här till vad man egentligen skulle kunna kalla för landskapsmässiga frågor. Var vi står t. ex. i Vietnamfrågan har emellertid redan förut klart angetts från denna talarstol, och även i handlingsprogrammet.

Vi har också angett våra åsikter om u-landsstödet former och omfång, bl. a. i motioner även till detta års riksdag. Vår uppfattning att EEC representerar en oacceptabel maktfilosofi har vi beklagligtvis inte fått någon anledning att korrigera.

Fastän utvecklingen i vår egen del av världen är förbunden med vad som görs eller inte görs med bl. a. de frågor, som jag nu sist nämnde, har jag endast berört dem helt flyktigt, men jag vill för säkerhets skull stryka under att detta *inte* innebär något förringande av frågornas betydelse.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Tillåt mig först att göra några reflexioner med anledning av herr Adolfssons uttorkningar av valutgången. Han påstod här nyss, att den socialdemokratiska motgången berodde på att en del socialdemokrater hade röstat med folkpartiet och att en del av tidigare socialdemokratiskt röstande hade stannat hemma. Herr Adolfsson påstod vidare, att anledningen härtill var att man var allmänt besviken och att det var ett missnöjesval. Nu rekommenderade han en politik som — som han uttryckte det — skulle rycka undan grunden för borgerliga valframgångar.

Jag funderade då på vilka möjligheter som fanns i den vägen; såvitt jag

kan förstå finns det väl bara två vägar att välja på. Man kan välja den väg, som har beträffats av andra politiker, herr Adolfsson i varje fall tidigare närstående, och som inneburit att man bara tillåter ett enda parti. Den andra utvägen måste vara, att regeringen för en sådan politik att de besviknas och missnöjdas skara minskar. Men det måste väl ändå betyda att regeringen skall gå dessa missnöjda till mötes och föra en politik, som gjorde att de i stället valde att rösta med oppositionen. Men det vill inte heller herr Adolfsson vara med på, utan han menar att möjligheterna att klara detta problem skulle vara att hans parti och det socialdemokratiska partiet närmande sig varandra ännu mer än vad som hittills har skett. Hur det skall minska missnöjesanledningarna hos den skara, som övergav socialdemokratien, kan jag inte förstå.

Herr talman! Jag hade egentligen begärt ordet för att tala något om skolfrågorna. Skolkonflikten har ju nu redan berörts av herr Holmberg, och det har varit en debatt mellan honom och finansministern i den frågan, men jag tror ändå att jag vågar börja med den saken.

Under årens lopp har jag som gammal tidningsman vid otaliga tillfällen hört statsråd, generaldirektörer, landshövdingar, biskopar, skolstyrelseordförande och en rad andra mer eller mindre framträdande personer tala vid skolinvingningar och skolavslutningar. Det har varit alldeles oundvikligt för dem att tala om ungdomen som vårt viktigaste kapital, ett kapital som vi framför allt annat måste satsa på om vi verkligen vill en allt bättre och bättre framtid.

Alla dessa talare har fått ett särdeles darr på stämman när de har understrukit vikten och betydelsen av fosteran, förkovran och utbildning. De har för att ge ännu större allvar och högtidlighet åt sina framställningar gärna citerat Viktor Rydberg, Esaias Tegnér

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

och en del andra av våra skaldar, och bland mängden av citat har sällan det saknats som talar om att »ej bättre börda man bär på vägen än kunskap mycken».

I dag står vi där med praktiskt taget allt vad vi har av utbildningsanstalter om inte bokstavligen stängda, så i varje fall utan möjligheter till meningsfull fostran och undervisning. Även om vi nog många gånger menat att vårt undervisningsväsen lidit av olika brister, är vi i dag medvetna om att de i det närmaste upphört att fungera alls.

På vissa håll har ungdomarna själva efter bästa förmåga sökt hålla apparaten i gång och de ungdomliga stöttepelarna i SECO har utan tvekan slitit hund värre för att söka minska skadeverkningarna av konflikten. Under någon av de första dagarna efter lockouten framhöll också generaldirektör Löwbeer i skolöverstyrelsen, att han »tackade himmelska makter för att denna elevernas egen organisation fanns till». Jag är ofin nog, herr talman, att påpeka att detta borde vara en tankeställare för de ledamöter här i kammaren, som vid flera tillfällen och nu senast i våras, vägrade att ge SECO bättre ekonomiska möjligheter för sin verksamhet.

Nu tror jag naturligtvis inte att en större generositet mot SECO:s verksamhet skulle ha betytt att de efter högt mönster glatt skulle ha kunnat påstå att »vi klarade krisen». Möjligen skulle ungdomarna inom SECO ha klarat det, om de hade fått koncentrera all sin uppfinningsrikedom, sin energi och verksamhetslust till det tämligen ringa antal som skolkonflikten först berörde. Jag tror att de då skulle ha kunnat göra en utomordentligt bra insats. Men med den nuvarande omfattningen blir läget dag för dag allt sämre, det är det väl ändå inte någon som tvivlar på.

Sveriges Radio-TV, som enligt betyg från statsministern alltid — i motsats till en del av pressen — är saklig och vederhäftig har med bilder i svart och

vitt visat att skolverksamheten i mycket stor utsträckning består i popplyssnande, kortspel, cigarettrökning och mycket annat som förvisso inte innebär den börda av kunskap att bära med sig ut i livet, som den gamle vise avsåg.

Jag hade absolut inte tänkt sätta mig som domare i den här konflikten och försöka fördela ansvaret mellan de inblandade parterna, som tydligen numera måste räknas till tre eller fyra. Ett gammalt ordspråk säger oss, att det »sällan är ens fel att två träta», och när nu fyra är inblandade i trätan lär det väl vara ännu värre att vara så där aldeles tvärsäker som man på olika håll tycks vara.

I varje fall tycker jag emellertid att det kan finnas anledning att lägga en betydande del av ansvaret på regeringen, eftersom herr Sträng nyligen här har uttalat sig i denna fråga. Herr Holmberg var inte riktigt säker på ordalagen i vad herr Sträng yttrade, men jag fick anledning att anteckna vad finansministern sade, och han sade ganska ordagrant att »vår ståndpunkt har medfört en öppen konflikt». Det är alltså regeringens ståndpunkt som har lett till denna situation.

Men även om man alltså har klart för sig var en betydande del av ansvaret skall läggas är det väl ändå alltid så, att det är många krokare i en långdans, och det räcker väl närmast med att konstatera att konflikten är ett faktum, ett faktum av det mest besvärande och beklagliga och fördärvliga slag. Hundratusentals elever och målsmän känner sig utlämnade som värnlösa offer för den bristande vilja, den fumlande tafattighet och förbluffande oförmåga som lett till den trista verklighet som dagens ungdom och föräldrar befinner sig i.

Knappast någon skulle ha drömt om att något som detta skulle kunna inträffa i ett samhälle som vårt med ett så välsmort förhandlingsmaskineri, givetvis det bästa i världen som så mycket annat. Man frågar sig om det ändå inte till slut måste komma någon råg i ryg-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

gen på någon så att det nuvarande tillståndet tar slut. Herr Ohlin har, efter vad jag har hört, i andra kammaren föreslagit som en möjlighet att komma ut ur detta dödläge att medlingskommissionens ledamöter utökas från två till fem. Det är möjligt att det skulle leda till resultat.

Ibland hör man någon säga, att konflikten trots allt har en positiv sida. Vederbörande pekar då på att den hårt ansträngda staten sparar 1,5—2 miljoner kronor om dagen så länge konflikten varar. Det skulle alltså vara en välkommen present till en bekymrad finansminister. Detta är naturligtvis ändå till sist en tröst med något av Döbelns medicin över sig. Det vi sparar i dag, det förlorar vi flera gånger om på längre sikt, detta såvida det finns någon sanning i de många högtidliga talen om ungdomen som vårt värdefullaste kapital.

Skolan har, lockouten förutan, tillräckligt med bekymmer. Den har brist på lokaler och lärare, för att bara nämna några exempel. Intet av vad vi i varje fall hittills vet tyder på att det kommande året skall medföra någon större ändring till det bättre.

Visserligen förklarade generaldirektören i skolöverstyrelsen nyligen beträffande lärartillgången, att situationen är »något mindre dålig än den var i fjol». Det kan dock knappast kallas för uppmuntran! Inte stort mer uppmuntrande blir det hela om vi får veta att situationen i varje fall inte förvärras, om vi får behålla den nuvarande lärarbenägenheten.

Här inställer sig osökt frågan, hur agerandet i lärarkonflikten kommer att påverka de studerandes benägenhet att välja läraryrket framför alla andra yrken som står dem till buds. Även den mest optimistiske måste onekligen hysa en viss oro för att en av konflikternas många olyckliga verkningar kan bli just den, att läraryrket framstår som mindre lockande än tidigare, då ändå lockelsen har varit alltför ringa.

Det mest brännande problemet är ändå enligt skolöverstyrelsen byggnadsbehovet för grundskolan. Här begär överstyrelsen en höjning med 110 miljoner och menar tydligen på fullt allvar — det är inte en klyscha, utan man förklarar det bestämt — att om staten inte kan klara detta så måste vi oundgängligen ändra våra planer för grundskolans genomförande. Det är ett allvarligt läge, och en sådan åtgärd vore naturligtvis i hög grad beklaglig. Den stora frågan är om finansministern kan undvika att pruta i detta avseende. Av det vi har hört från honom tidigare i dag då han räknade upp de olika avsnitt, där han ansåg att besparings- eller åtstrammingsåtgärder, som han kallade det, måste sättas in, så nämndes också utbildningen. Därför tror jag att vi om drygt ett par månader får det föga trevliga beskedet att grundskolan befinner sig i fara. Skolbyggnader som stängs helt eller delvis — inte bara i utflyttningsområdena utan också i äldre tätortsområden — medan stora krav på skollokaler växer fram i snabbt uppväxande nya tätortsområden utgör naturligtvis allvarliga delproblem som inte gör totalproblemet lättare att lösa.

I ett specialnummer för augusti av Aktuellt från skolöverstyrelsen finns en rad intressanta synpunkter på detta och på många andra av skolans besvärligheter. Här framgår det bl. a. att man är inne på tanken på ett mera industriellt byggande av skolor och på en systematisering och måttstandardisering av inredningsdetaljerna. Helt säkert kan en hel del stå att vinna med dylika åtgärder, men det tar naturligtvis sin ganska rundliga tid innan några resultat av denna verksamhet kan väntas. I den situationen måste det framstå som mycket angeläget att, som folkpartiet sedan länge har föreslagit, hårdare satsa på byggande av paviljongskolor. Vi kan i dag få fram utmärkta sådana, och varje tillfälle att stimulera de kommunalt ansvariga att satsa på skolor av detta slag skulle säkerligen medverka till att skol-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Byggnadsanslagen bleve betydligt drygare.

Säkert känner många en stark besvikelse över att yrkesutbildningsreformen av allt att döma måste läggas på is för en längre tid framåt. Däremot lär propositionen angående vuxenutbildningen hålla på att växa fram i kanslihuset. Hur den kommer att te sig vet vi ju inte ännu, men av uttalanden att döma ämnar departementschefen i hög grad hänvisa till fritidsstudier. Vi hoppas att detta är riktigt. Från vårt håll har vi vid flera tillfällen, senast i en interpellation av herr Westberg, anvisat vägar som tar lärarsättande metoder i anspråk, så att inte vuxenutbildningen alltför hårt kommer att konkurrera om de redan begränsade lärtillgångarna. Undervisning per korrespondens och med hjälp av radio och TV har också den fördelen att studierna kan bedrivas oberoende av den studerandes hemort.

Jag skall för dagen nöja mig med detta vad beträffar skolans område, då jag förmodar att det blir anledning att återkomma redan i januari månad. Låt mig bara till sist konstatera, att det överhettade ekonomiska klimat som regeringens politik lett till tydligen också kommer att få ytterst allvarliga konsekvenser för utbildningssektorn och alltså på den förnämsta tillgång vårt land äger, nämligen på vår ungdom.

Herr ADOLFSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Axel Andersson inledde sitt anförande genom att på sitt sätt kommentera vad jag hade sagt i en viss del av mitt anförande här, nämligen då det gällde frågan om att arbetarrörelsen borde handla på ett sådant sätt, att den kan rycka undan möjligheterna för borgerliga valframgångar.

Vad jag sade skall naturligtvis fattas synnerligen vidsträckt. För det första var det fråga om vad man på kort sikt skulle kunna göra för att eliminera möjligheterna till borgerlig seger vid 1968 års val. För det andra gällde det vad

man på lång sikt skulle kunna göra för att omvandla samhället på ett tillfredsställande sätt. Jag vill framhålla, att jag helt enkelt indignerat avvisar herr Anderssons oförsynthet om odemokratiska val såsom den enda möjligheten att undvika borgerliga valframgångar.

Sedan vill jag bara ha sagt, att det ju ändå var en mängd missnöjesanledningar som de borgerliga partierna profiterade på i detta val, missnöjesanledningar som borde ha varit undanröjda för länge sedan. Vad var det ni profiterade på? Ni sade att regeringen inte hade byggt tillräckligt med bostäder. Herr Andersson uppfattade väl, att jag i mitt anförande yttrade mig ganska utförligt om orsakerna till varför bostadsproduktionen inte hade fått tillräckligt i förhållande till övriga investeringar i vårt samhälle. Mot att privat industrialisering prioriterats i förhållande till bostäderna hade de borgerliga verkligen inte någonting att invända. Tvärtom tillstodde ju de borgerliga detta animerat.

Räntan har ju självfallet ogynnsamma verkningar på det svenska ekonomiska livet i allmänhet, men i synnerhet när det gäller frågan om bostadshyrornas höjd. Till allt detta har även kommit riksdagens beslut om att avskaffa eller förminska de generella bostadssubventionerna, vilket har åstadkommit sådana verkningar på hyresmarknaden, att de borgerliga verkligen har kunnat profitera på ett starkt och utbrett missnöje bland hyresgästerna. Detsamma gäller naturligtvis bristerna beträffande sjukvårdens omfång, alltså inte i fråga om dess kvalitet. Likartat är förhållandet beträffande, om jag så får uttrycka mig, den prisuppskörtning som har förekommit på många områden, däribland även beträffande tomtpriser och dylikt.

Allt detta tillsammans, herr Andersson, har skapat ett missnöje, som ni har profiterat på i hela valrörelsen och som har orsakats av att produktionsanarki och spekulationsrush har tillå-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

tits att florerar, av att investeringarnas angelägenhet inte har prövats med hänsyn tagen till deras sociala och samhällseliga vikt samt av att lyxproduktion har fått i stort sett samma chans som den mest angelägna produktion. Alla dessa missnöjesanledningar har ni profiterat på. Jag försökte här att något tala om de möjligheter, som förelåg att undanröja dessa missnöjesanledningar, så att därmed även undanröjdes möjligheterna att få en borgerlig seger även vid 1968 års val. Detta var innebörden i denna del av mitt anförande.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! Herr Holmberg har för en stund sedan givit en hel del synpunkter på försvarsfrågan. Jag vill helt instämma i dem och därutöver göra några ytterligare kommentarer.

Låt mig först kraftigt understryka betydelsen av att de demokratiska partierna i vårt land nu i flera decennier har kunnat samlas kring en gemensam försvarspolitik, en försvarspolitik som har varit ett gott stöd för den alliansfria utrikespolitik som vi också har varit eniga om att föra. Den samfälliga uppslutningen ovanför partipolitiken har väckt en smickrande uppmärksamhet i omvärlden och har skänkt tilltro till våra deklARATIONER i fråga om vår utrikespolitiska handlingslinje.

Enigheten som sådan har varit så värdefull att högerpartiet, och jag förmodar även de andra partierna, ibland har gjort betydande avsteg från vad som i och för sig kan ha förefallit oss vara den riktigaste och mest effektiva uppläggningsen av försvaret just för att främja fortsatt enighet. Vi har därigenom som nation visat oss kunna i denna fråga ledas av ansvarskänsla och hänsynstagande i en utsträckning, som vi har skäl att vara stolta över.

När den nu arbetande försvarsutredningen tillsattes, fick sina direktiv och inledde sitt arbete var det, såvitt jag

kan förstå, en självklar utgångspunkt att alla ansträngningar skulle göras för att vidmakthålla denna värdefulla enighet.

Efter valet har dock helt andra signaler hissats. Man har nu från socialdemokratiskt håll gjort ett utspel som plötsligt aktualiserar så drastiska förändringar i den hittills förda försvarspolitik, att vi inte rimligen kan tro på att enigheten skall vara möjlig att vidmakthålla eller ens av förslagsställarna vara avsedd att kunna uppnås. Innan jag går närmare in på detta vill jag betona att enigheten är värdefull också av den anledningen, att den ger större möjligheter till kontinuitet i betraktelsesätt och krav då det gäller försvaret än vad en ständig anpassning till skiftande politiska styrkeförhållanden skulle medge.

Kontinuitet är ett direkt villkor för bästa utbyte — ja, jag skulle till och med vilja säga för ett gott utbyte — av försvarsanslagen i form av försvarseffekt.

Kontinuitet har i stort sett också kännetecknat svensk försvarspolitik under det senaste decenniet. Den har möjliggjort en planering inom försvaret som är föredömlig och som har väckt betydande internationell uppmärksamhet. Det är en planering som grundar sig på ingående studier. Dessa har initierats och upplagts i nära samarbete med försvarets forskningsanstalt och har rört sig om skilda tänkbara typer av aggression. Studierna vill fastställa hur sådan aggression skall kunna mötas på effektivaste sätt och till lägsta kostnad. De har undan för undan utvecklats och fulländats bl. a. med hjälp av modern datateknik.

Det är självklart, att studierna aldrig kan ge någon exakt bild av framtida händelseförlopp; det är ju så många tillfälliga och vid beräkningen osäkra faktorer som inverkar. De ger dock för det första under alla omständigheter en bättre bild än vad ett mer eller mindre okvalificerat allmänt tyckande

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

kan göra och är för det andra precis den typ av överväganden och kalkyler som en eventuell angripare måste ta till för att beräkna sin minimiinsats. De ger därför ett gott mått på en angripares uppoffring och följaktligen på den krigsavhållande effekt, som det är försvarets första uppgift att skänka.

Med sådana studier som underlag byggs försvaret upp av skilda enheter och göres den rätta avvägningen mellan dessa enheter och mellan personal och material, mellan kvalitet och kvantitet o. s. v. Resultatet blir i stor utsträckning hela system, bestående av en rad olika komponenter som är beroende av varandra och måste tillföras i avsedd omfattning och typ för att det hela skall fungera och på tänkt sätt ge bästa utbyte.

Här fyller den nu tillämpade militära långtidsplaneringen sin stora uppgift.

Den utrustning som försvaret använder har ofta mycket lång projekterings- och anskaffningstid — det kan röra sig om många, många år. Materielerna måste vara färdigprojekterade och beställningarna kunna utläggas, så att leveranser sker när de skilda materialkomponenterna behövs, personal måste finnas utbildad och underhålls- och reparationsresurser vara tillgängliga just i det ögonblick då systemet skall börja fungera. Också byggnadsverksamheten behöver vara med i planläggningen så att byggnadstekniska anordningar står klara, då t. ex. sådana vapen eller sådan annan utrustning levereras som för sin funktion är beroende av dem.

Över huvud taget är denna planering som en jättelik spindelväv med trådar in i alla hörn av förvaltningsapparaten och staberna. Den är nödvändig och den är som sagt i vårt land föredömligt upplagd, men den är naturligtvis ömtålig för störningar. För att ta ett mycket enkelt exempel: beställer man kanoner ett år och har planerat att beställa ammunition nästa år för att leve-

rans skall kunna ske samtidigt, så kan man inte avstå från den ammunitionsbeställningen utan att göra också kanonerna värdelösa.

Nackdelen med en rationell planering på det här området — eller rättare sagt det pris som vi måste betala för den — är de hårda bindningar som den innebär. Kostnaden för materiel som under ett löpande budgetår redan måste vara beställd för att betalas under kommande budgetår uppgår till högst betydande belopp. Detta gäller framför allt det närmast följande budgetåret. Möjligheterna att variera försvarsanslagen med skiftande konjunkturen är därför små. Som jag har sagt förut här i kammaren är försvarskostnaderna även bortsett härifrån ändå dock föga lämpade för konjunkturpolitik. Behovet av försvar har inget samband med våra interna statsfinanser. Det behovet följer sin egen konjunktur, skapad av förhållandena i vår omgivning. Det är för övrigt en konjunktur där ändringarna går mycket långsamt.

Har då den konjunkturen varierat på senare år? Har förhållandena i världen utvecklats i riktning mot så mycket lägre risker, att försvaret radikalt kan minskas? Har den bild förändrats som tecknades vid 1963 års försvarsbeslut och som alltså ligger till grund för vår nuvarande försvarspolitiska målsättning?

Ja, möjligen kan man våga påstå att de på kort sikt akuta riskerna för militära konflikter i Europa har minskat. Någon minskning har dock inte ägt rum i de stora militära styrkor — det gäller miljontals man — som nu är mobiliserade och står insatsberedda in på våra knutar liksom inte heller av de kostnader som alla stater av militär betydelse i vår närhet underkastat sig. Tvärtom sker det ökning i praktiskt taget alla dessa stater, Sovjetunionen, Västtyskland, Frankrike, Storbritannien, Norge, Danmark, Belgien och Schweiz för att nu inte tala om USA.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Bedömningen i dessa länder är uppenbarligen inte så optimistisk.

Som underlag för en försvarspolitik av vår typ har de korta aspekterna dock föga intresse, om man bortser från anpassningen av den beredskap som skall hållas och som givetvis bör variera efter det yttre aktuella spänningläget. Våra överväganden rörande riktlinjerna för försvarets utformning måste däremot ske på betydligt längre sikt.

Vår nu gällande ambition att vid behov kunna ta ut hela folkets samlade värnkraft kan inte släppas, om det verkar litet lugnare, och sedan återtas i en handvändning. Det blir inte bara mycket dyrbarare, det är praktiskt omöjligt.

Det är därför situationen på längre sikt som måste vara normerande för oss, och den ter sig inte särskilt ljus. I den kvarstår alla de stora konfliktanledningar olösta som redovisades redan av förra försvarskommittén. Inte heller kan man göra gällande — tyvärr — att någon förstärkning har inträtt i Förenta Nationernas förmåga att lösa internationella konflikter, i varje fall sådana som berör stormakternas intressen.

Norden är ett ur stormaktsstrategisk synvinkel utomordentligt känsligt område. Vi utgör faktiskt halva gränsen mellan öst och väst i Europa. Att Norden trots detta hittills efter andra världskriget har kunnat uppvisa lugn och en avspänd balans är ingenting automatiskt eller självklart. Vår alliansfrihet, men framför allt vår militära styrka är en högst betydelsefull faktor i den balansen.

Det finns alltså inga utrikespolitiska motiveringar för att nu minska vår försvarsförmåga, och det har väl kanske inte heller direkt påståtts något sådant från ansvarigt socialdemokratiskt håll. Den motivering man ger är våra svaga statsfinanser. Den svagheten vill jag visst inte bestrida, men den beror inte på låg produktion eller dålig produk-

tivitet i näringslivet, den beror inte heller på oförutsebara händelser eller vikande konjunkturen. Den beror på en löslig och slapp ekonomisk planering och svag ekonomisk politik av regeringen, på bristande förmåga eller bristande lust att ta itu med problemen inom de sektorer i samhället där svårigheterna initieras. Dit hör inte försvaret.

Man antyder nu — och jag utgår då uteslutande ifrån vad som stått att läsa i tidningarna — att man önskar frysa försvarskostnaderna på deras nuvarande reella nivå. Med det uttryckssättet tycks man vilja bibringa allmänheten den uppfattningen, att det är fråga om en konservering av försvaret — ett bibehållande av ungefär den effekt som det nu har. Så är det emellertid inte alls. Vad det gäller är i själva verket en betydande nedrustning, som nödvändiggör en total omprövning av försvarsmaktens organisation, uppgifter och möjligheter.

Att nedskärningen vid en s. k. frysing blir så väldig beror till en stor del på den åtgärd som beslöts i våras för innevarande budgetår, nämligen att man, som man sade, tillfälligt skulle uppskjuta beställningar på 350 miljoner, dock utan att ändra planerings- och anslagsnivån, och under bestämda försäkringar, att beloppet skulle återställas under de närmaste budgetåren. Nu baserar sig det socialdemokratiska utspelet på att det uppskjutandet inte skall vara så helt tillfälligt utan i själva verket utgöra en direkt nivå-sänkning, som man skall anpassa sig efter i fortsättningen och dessutom ytterligare avsevärt sänka. Vi var väl många som inte trodde så mycket på utfästelserna i våras, men att deras totala tomhet så snart skulle bli uppenbar anade vi väl ändå knappast.

Totalt innebär det socialdemokratiska budet en nedskärning av anslagsnivån för de två närmaste budgetåren, som ett beslut föreslås gälla, med inte mindre än ungefär 1 200 miljoner kronor. Statsminister Erlander sade här-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

omdagen, att han anser att den föreslagna försvarskostnadsfrysningen, ett förslag som han väl kände till, skall gå att förena med kravet på kontinuitet. Vet statsministern verkligen vad han talar om?

Skall det då inte vara möjligt att sänka försvarskostnaderna utan att orimliga, så att säga tekniska konsekvenser skall uppstå? Jo, naturligtvis går det. En sådan sänkning måste dock föregås av en ordentlig planering, om man skall veta vad man gör och inte stora värden skall kastas bort. Den kräver också en successiv övergång till den nya nivån, och detta av skäl som jag nyss antydde — stora fastliggande beställningar o. s. v.

Möjligheterna att plötsligt göra väsentliga besparingar från försvaret utan sådana skadeverkningar förefinns inte. Möjligheterna är särskilt små för nästa budgetår på grund av manövern med de 350 miljonerna under det innevarande.

På sikt kan man alltså självfallet minska kostnaderna för vårt försvar, och på längre sikt kan man lika självfallet göra det till hur låg nivå som helst. Om man gör avvägningen på ett lämpligt sätt, kan man också på alla nivåer uppnå en försvarseffekt som är god i relation till kostnaderna.

Vad man däremot *inte* kan göra är att sänka anslagen och samtidigt låtsas som om det inte skulle betyda någonting. Det är att lura svenska folket. Man måste bestämma sig för och klarlägga vad det är för uppgifter som hittills har kunnat lösas, men som i fortsättningen skall utgå.

Vi har nu en målsättning för försvaret som bl. a. innebär att vi skall kunna resa motstånd mot angrepp i hela vårt land. Skall vi kunna göra det på ett meningsfullt sätt i fortsättningen också? Landets vitala centrala delar måste alltid i första hand försvaras. Vilka perifera delar skall försvagningarna främst drabba?

Vidare skall vi enligt målsättningen

med utsikt till framgång kunna möta en stort upplagd invasion över havet eller landgränsen. Ett angrepp mot oss kan förväntas bli insatt med tekniskt modernt utrustade förband. Skall det hejdas kan det bara ske med något så när motsvarande utrustning. Går det att i lägre ramar tillhandahålla en sådan utrustning i tillräcklig utsträckning för att vi skall kunna kräva att våra unga män skall gå till verket med beslutsamhet och offervilja?

Vi har en allmän värnplikt enligt regler som fastställdes genom beslut av riksdagen så sent som i våras. Skall vi börja fundera på att ändra de reglerna redan samma år?

Vi har en förnämlig försvarsindustri som ger oss möjlighet att inom landet få fram betydande delar av vårt materielbehov, en sak som är särskilt värdefull för oss som alliansfri stat. Skall den kunna bibehållas vid sin kapacitet och vid sitt intresse för leveranser till försvaret?

Det finns alltså många bindningar för närvarande. Alla går inte att bibehålla vid lägre anslag. Det måste ankomma på regeringen att ge klara besked om vilka som skall upplösas.

Många områden i samhället kämpar med svårigheter genom brist på kvalificerad personal. Försvaret gör det i högsta grad. Vakanserna är långt större än vad som egentligen skulle kunna bäras. Att den stora apparaten ändock fungerar hjälpligt får nog i ganska hög grad tillskrivas arbetsinsatser som på många håll ligger långt över vad som normalt brukar utkrävas i vårt samhälle. Känner regeringen sitt ansvar för försvarets angelägenheter? Man kan verkligen fråga sig detta inför de nya och helt oväntade förslagen till radikala och illa planerade ingrepp i försvarets nuvarande struktur. De lär inte förbättra situationen. Det är tvärtom sannolikt att en förtroendekris håller på att byggas upp, som kan åstadkomma stor skada och få spridning långt utanför försvarets egna led. Den kommer

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

väl i så fall att börja i de staber och förvaltningar, som har satt en ära i att lojalt planera efter direktiv och intentioner som regeringen har angivit och som i gengäld har förväntat konsekvens och saklighet i ställningstagandet till framlagda förslag.

Deras arbete måste förefalla dem meningslöst, om det skall leda till att den högsta myndigheten — regeringen — skall använda försvaret som en restpost i budgeten och spela ut det som en bricka i de taktiska manövrer som sannerligen inte ser landets bästa som sin drivkraft utan främst syftar till att ge partipolitiska vinster.

Det är möjligt att regeringen kan vinna tillfälliga fördelar med att genomdriva de nu föreslagna inskränkningarna i fråga om försvaret. Det behövs inte så mycket yttre avspänning för att sådana åtgärder skall framstå som politiskt bekväma. Det är svårt för gemene man att ha den överblick och kunnskap som kan ge honom förmåga att klart bedöma konsekvenserna. Regeringen vet emellertid vad det gäller, och ansvars-kännande är det sannerligen inte att i en sådan här fråga lägga huvudvikten vid de inrikespolitiska bedömningarna.

Jag har för övrigt för min del svårt att tro att det är med sådana metoder som socialdemokratien skall kunna återvinna det förtroende som valet visade att den i stor utsträckning har förlorat. Använder man den metodiken tycker jag snarast att man bevisar, hur berättigad en sådan brist på förtroende faktiskt var.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Den del av höstens remissdebatt som redan har passerat ger väl samtliga ett intryck av att inläggen är ganska modererade. Alla talare är försiktiga i sina slutsatser, och det är i och för sig förklarligt. Vi har inte tillräckligt material vid höstriksdagen för att bilda oss en mera fast uppfattning

om utvecklingen, framför allt under den kommande tiden, men under valår brukar ändå valresultatet kunna ge ett underlag för spekulationer. Även i det avseendet har relativt litet kommit fram i anförandena.

Man har konstaterat att valresultatet måste vara ett uttryck för minskat eller mistat förtroende för regeringspartiet. Herr Lundström sade att det skulle vara den största förskjutningen i väljarunderlag som ägt rum under en mansålder — för ett parti i regeringsställning, förmodar jag att han avsåg. Det är mycket möjligt; jag har inget siffermaterial framför mig.

Men så ville herr Lundström dra konsekvenserna av detta konstaterande och menade att utslaget borde påverka partiets politik i fortsättningen. Jag fattade honom så, att han menade att regeringen skulle ta större hänsyn till oppositionens meningar i de olika frågorna.

Jag är övertygad om att det skulle vara den sämsta politik som partiet kunde välja. Socialdemokraterna skulle nämligen få ta ansvaret för den förda politiken, även om den i större utsträckning än tidigare hade påverkats av vad som framförts från oppositionshall.

Då var möjligen herr Holmberg mera realistisk när han uttalade, att valresultatet var ett tecken på valmanskårens önskan om en ny politik. Det är kanske riktigt att dra en sådan slutsats, eftersom det inte råder någon tvekan om att de rikspolitiska frågorna har varit avgörande även vid det kommunala valet. Tendensen har varit ungefär densamma över hela landet, även om utslagen har varit något olika till graden. I sådana landsting och kommuner där de borgerliga haft majoritet har valresultatet blivit detsamma som i kommuner och landsting med socialdemokratisk majoritet. Utgången måste alltså ha påverkats av någonting annat än den förda kommunalpolitiken. Enligt herr Holmbergs mening skulle det vara en naturlig konsekvens att företa nyval till andra kammaren.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Ja, socialdemokraterna har inte varit alldeles främmande för att diskutera också en sådan konsekvens av valresultatet men har kommit fram till att det kanske är att använda större våld än nöden kräver intill andrakammarvalet om två år. Det skulle ju inte räcka med ett nyval till andra kammaren, som skulle ha kunnat komma till stånd först under december månad. Om det givit samma utslag som kommunalvalet och det blivit ett regeringsskifte, skulle det ha varit nödvändigt för den nya regeringen att företa nyval också till första kammaren för att få underlag för den politik den ville föra. Det hade dragit ut ytterligare på tiden och hade knappast kunnat ske förrän någon gång i början av nästkommande år. Jag vet inte om det hade varit till fördel vare sig för den ekonomiska politik, som skall föras i landet, eller till fördel för det som de borgerliga skulle hinna uträtta till andrakammarvalet 1968. Jag tror faktiskt att det var klokt både ur regeringspartiets synpunkt och ur oppositionens synpunkt att man väntade med den kraftmätningen under den tid som återstår, så att man får bättre möjligheter att förbereda sig på det som kan följa.

Jag tror emellertid att den bedömningen är riktig, att ett missnöje hos väljarna ligger bakom resultatet. Det är väl riktigt som herr Torsten Andersson sade, att det inte borde vara någon större överraskning för regeringspartiet att valresultatet blev sämre än tidigare valresultat, men däremot var det en överraskning att bakslaget blev så stort. Jag tror ingen hade räknat med det. Det som ligger bakom missnöjet är nämligen sådant som ingen av de väljare, som haft möjlighet att reflektera över hurudant läget var, skulle anse det möjligt att rätta till något inom den allra närmaste tiden. Det är ju inte bara de som står i bostadskön som är bekymrade över att det inte byggs tillräckligt många bostäder. Alla de som genom de senaste årens riksdagsbeslut har

fått hyressubventionerna avskaffade, vilket tagit sig uttryck i en väsentlig höjning av hyran, känner också missnöje och lägger ansvaret på regeringen för att sådana beslut har fattats i riksdagen. Besluten har fattats efter mycket noggranna överväganden i kommittéer som sysslat med dessa angelägenheter och därvid funnit att subventioner till mellan 850 000 och 900 000 lägenheter under en tioårsperiod, när det byggs 85 000 å 90 000 lägenheter om året, är en ganska stor post i statsbudgeten.

De höga räntorna drabbar inte bara produktionen; de drabbar också konsumenterna och de drabbar hyresgästerna i hus som är byggda så tidigt att de billiga lånen under den senaste tiden har omsatts i nya högprocentiga lån. Detta har medfört kraftiga höjningar av hyrorna även i de äldre bostadsbestånden med något sådant som 10 kronor per kvadratmeter, vilket betyder mellan 400 och 500 kronor om året i ökade kostnader för bostaden. Även för det får regeringen ta ansvaret. Den har väl heller inte varit blind för att väljarnas bedömning kunde ta sig uttryck i röstskolkning eller övergång till ett annat parti.

Jag tror att missnöje med sådana ting har varit avgörande: bostadsköerna, de höjda hyror som blivit resultatet av höga räntor och slopade subventioner, prisstegringarna, som också påverkas av det högre ränteläget. Jag har mycket svårt att tro att det som de borgerliga partierna har fört fram i positiv riktning skulle ha något inflytande på väljarna, eftersom det i stort sett bara inneburit en underblåsning av missnöjet mot den förda ekonomiska politiken, möjligen påspätt med någon antydning om att det skulle kunna bli bättre om andra fick ta hand om regimen. Detta har dock knappast framförts i sådana former att det kan ha påverkat vårt väljarunderlag i någon större utsträckning.

Den borgerliga samverkan som har ägt rum i ord men inte i gärningar har

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

inte alls varit grundad på enhetliga bedömningar av de politiska frågorna, vare sig det gällt ekonomiska eller andra ting som kommit upp i den politiska diskussionen. Den samverkan som har kommit till stånd på vissa platser, men inte på andra, och som omfattat skiftande partikombinationer tyder enligt min mening på att matematiken har fått avgöra, om samverkan skulle äga rum eller ej. Där ingenting har stått att vinna och risken för förluster inte varit förhanden, har man gått fram var för sig. Där man har bedömt det som mest sannolikt att ett gott resultat skulle kunna uppnås, har det inte varit någonting som hindrat att exempelvis högern och centerpartiet samverkat. Jag tycker därför inte att det är någon ideologisk samverkan som har ägt rum, utan att det nog mera varit en rent taktisk samverkan som har kommit till stånd. Jag är därför inte så säker på att man har ett fast underlag för en valseger 1968. Något litet mera positivt måste det väl ändå komma från oppositionspartierna, om det skall vara någonting att ta på, ty man kan inte ända fram till 1968 års val bara skylla på att det är regeringen som skall komma med de positiva programmen. Det blir nödvändigt att presentera någonting som har ett så fast underlag inom oppositionen att man kan räkna med att det blir verklighet, om det nu skulle gå så att oppositionspartierna finge ta hand om regimen.

Herr Holmberg tog i sitt anförande upp det beslut, som fattades vid Landsorganisationens kongress och som gick ut på att AP-fonderna inte uteslutande skulle användas för att lämna ut lån, utan att resurserna, eller i varje fall en del av resurserna, skulle kunna användas även för annat ändamål. Man skulle, ansåg kongressen, mycket väl kunna vara mera positiv i sin inställning när det gällde en placering som gav inflytande. Jag förmodar att man också räknade med att det i större utsträckning skulle vara möjligt att stödja sådant som

hade närmare kontakt med det som man ville betrakta som verklighetsbetonat.

Herr Holmberg kommenterade också vad som hade sagts i pressen i anslutning till detta beslut vid LO-kongressen. Han påstod att en av de mest positiva till beslutet hade varit »regeringsorganet» Aftonbladet. Jag vill bara för herr Holmberg understryka att Aftonbladet fortfarande är Landsorganisationens tidning. Det är följaktligen inte så alldeles självklart att Aftonbladet intagit en sådan hållning av politiska skäl. Man har kanske snarare funnit sig böra göra det, eftersom beslutet tillkommit efter en utredning inom Landsorganisationen och det inte funnits anledning för Landsorganisationens tidning att göra något annat än att ta fasta på att det fanns någonting verklighetsbetonat i det förslag som ledde till beslut.

Herr Torsten Andersson gav i sitt anförande uttryck för något som väl kunde tolkas som om han hade den uppfattningen att det var bristande solidaritet i den förda politiken som gjorde att man inte var beredd att stödja textilindustrin inom Älvsborgs län — jag förmodar att han syftade till detta i första hand. Jag vet inte om vi skall gå hur långt som helst när det gäller att tolka begreppet solidaritet. Även när det gäller produktionen bör vi vara realistiska och ta konsekvenserna av en utveckling som på längre sikt inte kan vändas genom att man medelst höga tullar eller direkta bidrag till pressade industrier söker hålla dem vid liv under kortare eller längre tid. Jag anser att det är mycket effektivare att ge det stöd som utgår genom arbetsmarknadsstyrelsen till omskolning och annat som kan vara av betydelse för att bereda dem som blir arbetslösa på grund av industrinedläggningar annan sysselsättning.

Jag är inte alldeles säker på att herr Andersson heller hade rätt, när han utgick ifrån att det var småföretagsarbeten som pressades allra värst i nuva-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

rande läge. Så är naturligtvis fallet inom vissa industrigrenar. Det är möjligt att så är förhållandet inom textilindustrin. I varje fall är det så inom pappers- och massaindustrin, där man tvings lägga ner företag som inte har förutsättningar att klara sig på dagens hårda marknad. Det kan ju också finnas branscher där det inte lönar sig att företa dyrbara rationaliseringsåtgärder, antingen därför att marknaden är för liten eller därför att det av andra skäl kan vara fördelaktigt att koncentrera verksamheten till ett enda företag i stället för två eller kanske till och med tre. Sådana fakta måste man ta konsekvenserna av om man vill vara realistisk. En understödspolitik med solidarisk innebörd kan man naturligtvis bedriva för en kort tid men inte med sikte på framtiden.

SACO:s förhandlingar för lärarna har också berörts här i dag. Alla har varit önskvärda i sina uttalanden, och jag har ingen anledning att vara aggressiv. Om det nu förelåg en meningsskiljaktighet med huvudmannen — i detta sammanhang civilministern — om det utspel i förhandlingarna som skedde den 24 augusti och man vid närmare eftertanke fann, att det förslaget skulle föra med sig konsekvenser som inte utan stora svårigheter kunde accepteras, var det väl bättre att det beskedet gavs redan innan ärendet hade förts så långt som till lönedlegationen och där underkändes. Även om parterna är irriterade över att man inte kunde fortsätta förhandlingarna på den bas som syntes vara möjlig i slutet av augusti, betraktar jag det såsom en fördel att saken rättades till på ett tidigt stadium och att det hela inte resulterade i att uppgörelsen sedermera underkändes när den kom inför lönedlegationen, där ju civilministern i sådana ärenden skall vara föredragande eller i varje fall närvarande för att ge sin mening till känna.

Till sist, herr talman, skall jag ta upp någonting som herr Adolfsson anförde inom parentes, som han sade. Han ville

protestera mot beteckningen »splittrarna» inom arbetarrörelsen. Detta var inte ett riktigt uttryck, förmenade han. I ett demokratiskt samhälle borde medborgare som har en avvikande politisk uppfattning också ha rätt att driva partiverksamhet. Det är ingen som har bestridit att kommunisterna har den rätten, eftersom de är ett godkänt parti med representanter i riksdagen och har inregistrerad partibeteckning vid valtillfällena. Jag vet inte om herr Adolfsson tycker det är bättre att vi uttrycker det så att splittringen inom arbetarrörelsen har varit till nackdel och bidragit till det resultat som valet utvisar. Jag tror att de rent principiella skilligheterna mellan kommunisterna och socialdemokraterna är så stora, att det är riktigt att konstatera att de knappast kan leva under samma tak.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr LUNDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte fortsätta någon debatt om valrörelsen, men jag begärde ordet när jag hörde herr Strand — liksom tidigare någon annan — säga att valutslaget är ett resultat av missnöjet. Ja, det kan man ju säga, ty inte lär väl ett valutslag gå emot regeringen därför att väljarna är belåtna, utan det är naturligtvis därför att de inte gillar regeringens politik. De tror att det finns andra som kan göra det bättre.

Herr Strand säger att vad de borgerliga framfört i stort sett endast varit sådant som underblåst missnöjet — några konstruktiva förslag har vi inte kommit med. Jag är litet förvånad över att herr Strand, som jag under dessa år lärt mig att uppskatta som en av de mest måttfulla politiker jag träffat och som dessutom är en sympatisk och trevlig man, kan fälla ett sådant yttrande.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Jag skall inte stå här och räkna upp de olika förslag som har väckts från oppositionens sida, men redan om jag skulle inskränka mig till folkpartiets så finns där ett stort antal förslag som åtminstone jag betraktar som konstruktiva. Jag har redan i ett tidigare anförande nämnt de sju punkter som vi har framlagt beträffande den ekonomiska politiken. Den omständigheten att socialdemokraterna inte har gillat dessa punkter innebär väl inte att våra förslag därför inte skulle vara konstruktiva! Regeringssidan kan anse att de inte är någonting värda, men vi har tyckt att de är värda att pröva. Uppenbarligen har även väljarna i stort sett tyckt att både på dessa områden och på andra har framförts förslag från oppositionens sida som bättre än de åtgärder den socialdemokratiska regimen företagit hade kunnat lösa åtskilliga av de frågor som varit uppe i valkampanjen.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är möjligt att jag för att hålla mitt tal relativt kort inte var tillräckligt tydlig i mitt uttalande. Men eljest sade jag nog ändå att samverkan mellan de borgerliga partierna inte var grundad på enhetliga bedömningar och att det följaktligen inte från det hållet fanns några positiva förslag i valrörelsen. Om folkpartiet har ett förslag, som inte accepteras av centern, eller om de båda partierna tillsammans har ett förslag som inte omfattas av högern, tycker jag inte att det är något för väljarna att ta fasta på. Jag tillade sedan att vid 1968 års val så borde de borgerliga väl ha någonting gemensamt såsom underlag för sin strävan att komma i regeringsställning.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundström refererade till det ekonomiska program

som mittenpartierna lagt fram under hösten och som folkpartiet slogs för under valrörelsen. Jag vill understryka att det är ett program som i mycket stor omfattning, låt oss säga 90 procent, omfattades och närmare konkretiserades även av den andra parten — högerpartiet — i den trepartisamverkan som manifesterades under valrörelsen.

Jag vill därför gärna instämma i vad herr Lundström sade att det är en svartmålning, en medveten felteckning av situationen, när man säger att de tre partierna inte lade fram något konstruktivt förslag alls. Jag vill nämna två andra områden där samtliga tre partier både under och före valrörelsen manifesterade en enhetlig och konstruktiv uppfattning. Vi har författningsfrågan. Vi har en sådan — kanske någon från regeringens sida tycker det är en detalj men vi anser den vara viktig — fråga som utlandssvenskarnas rösträtt, alltså en breddning av demokratin. Vi har också kravet att få en ny författning med en kammare. Vi har andra frågor som också debatterades i valet. Vi har exempelvis frågan om kontrollen av opinionsbildningen i etermedia, radio och TV, som nu helt och hållet ligger i Sveriges Radios hand.

På detta sätt skulle jag kunna fortsätta uppräknningen. Jag tror att herr förste vice talmannen Strand också kommer att bli övertygad om att det var en missmålning av sanningen som gjordes.

Herr **SUNDIN** (cp):

Herr talman! Det finns anledning att i olika skeenden i det politiska livet och kanske särskilt så här efter ett val försöka klagöra orsaker och konsekvenser i utvecklingen. Både den som förlorar och den som vinner har anledning att begrunda och analysera.

Jag vill i detta sammanhang av hjärtat och uppriktigt beklaga en ärad kol-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

lega i denna kammare, herr Sten Andersson, att det skedde som inträffade för socialdemokraterna — han var nämligen deras valorganisationschef.

Socialdemokratiens tillbakagång och de borgerliga partiernas framgång är en händelse som för ansvar med sig. Man borde förmoda att den förlorande parten skulle vara en god förlorare, som i en fortsättning ingalunda har anledning att hemfalla åt kverulans. Folket har talat — men socialdemokratien mäktade inte att taga konsekvenserna. Efter ett så klart utslag i valet borde nyval till andra kammaren med tillika upplösning och nyval till första kammaren ha varit det naturliga. Så skedde inte. Regeringen sitter kvar. Det som återstår att se är om regeringen på grund av det skedda i större omfattning än hittills kommer att ta hänsyn till oppositionens förslag.

Det måste för den vinnande sidan — de borgerliga partierna — vara med ansvaret förknippat att fullfölja och utveckla ett politiskt handlande som i valet fått väljarnas förtroende. Även om det är så att centerpartiet med sina väsentligt över 100 000 nya väljare otvivelaktigt tillhör segrarna, finns det för den skull inget utrymme för någon form av självgodhet — inte bara därför att valutslaget bör föra i erinran ordspråket högmot går före fall, utan så mycket mera därför att politiken enligt vårt förmenande inte är något självändamål utan ett medel att förverkliga idéer och principer, som tjänande skall ge grupper och enskilda människor i ett modernt samhälle trygghet och service.

I detta syfte har centerpartiet under årens lopp anvisat vägar för en ny och bättre politik. Ett sådant politiskt handlande kommer självfallet det parti som jag representerar att fullfölja. I ett läge där de gammalsocialdemokratiska principerna med all tydlighet håller på att bytas ut mot en socialistisk radikalism är det så mycket mera nödvändigt, att partier med en ny och modern syn på samhället övertar ansvaret för den po-

litiska utvecklingen. Man kan i detta sammanhang ha anledning att säga att den mytbildning har tillbakavisats som påstår, att om inte socialdemokratien finns så finns heller inte något underlag för en stark regering. Valutgången har visat, att detta inte är någonting annat än ett dumt sätt att misstänkliggöra. Viljan att behålla taburetterna tar sig de mest förunderliga uttryck. Detta bevisas av att socialdemokraterna fortfarande sitter i regeringen — nu mot en folkmajoritet.

Jag är övertygad om att jordbrukspolitiken har spelat en betydande roll för valresultatet. Dagens konsumenter är inte bara prismetvetna utan dessutom så klarsynta att de inte tror på de Holmqvistiska sagorna. När dessa tog sig uttryck i broschyrer, som innehöll osakligheter, reagerade konsumenterna, inte med den Erlanderska »solidariteten» utan med sin egen — en sund bedömning och ett sunt förnuft. Om man skulle se jordbruksministern, som nu sitter här i kammaren, såsom arbetsgivare åt de svenska jordbrukarna — själv har han som bekant försökt spela den rollen — så ligger det ju en orimlighet i att företrädaren för jordbruksnäringen gör sitt mesta och bästa för att försämra möjligheterna för den yrkesgrupp han skall företräda. Det är, herr talman, ingen agrarpolitik att i en svältande värld ha en långsiktig livsmedelsproduktion, som ger en beredskap såväl i fred som i ofredstid.

Att hyres- och bostadspolitiken har misslyckats vet alla de många som i årtal har stått i bostadskö. Otillräckligheten i sin prydno kulminerade, när landets statsminister i TV-utfrågningen gav beskedet: Flytta till annan ort. Är detta en vettig planering? Det räcker inte med det sedvanliga skrytet att vi i förhållande till vår folkmängd bygger mest i världen. Människor i bostadsnöd vet bättre. Boendet och boendekostnaderna får inte bli offer för ett slentrianmässigt tänkande utan tanke på rationalisering och förbilligande i övrigt.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Här kommer helt naturligt högräntepolitiken in i sammanhanget. Möjligheterna till boende till rimliga kostnader hör intimt samman med vad vi menar vara en naturlig och riktig lokalisering och planering. Vi har dessutom reagerat, och reagerar fortfarande, mot det subventionerade rivningsraseri som pågår speciellt i de s. k. heta regionerna. Någon tjänar på det, och andra måste betala.

Den oro som i dag präglar arbetsmarknaden och som tidigare har belysts i dag har flera aspekter. Låt mig stanna vid några. Även om det är så att den i statsverkspropositionen redovisade negativa bytesbalansen, som vi i dag har hört av finansministern, i viss mån har förbättrats under året, finns fortfarande kvar stora orosmoln. Detta framgår med all tydlighet om man läser industriförbundets höstrapport. Vi har dels en kostnadsutveckling som försvårar konkurrensmöjligheterna, dels det labila läge som präglar den gemensamma marknaden. Man kan med tillfredsställelse notera den nordiska gemenskapen vad gäller ett enhetligt uppträdande i Kennedyrundan. Jag förmodar att handelsministern senare i den här remissdebatten kommer att ge oss en klarare bild av ministermötet i Lissabon än den vi har fått av tidningarnas rapporter, men att döma av det som vi har fått ta del av genom tidningarna ser det ju ut som om en anslutning till EEC för närvarande ligger rätt långt in i en framtid.

Låt oss för den skull inte kasta yxan i sjön. Man kan förmoda att EEC fortfarande brottas med egna svåra problem. Englands ekonomiska svårigheter inger bekymmer i sammanhanget EFTA—EEC. Att inom EFTA:s ram begå traktatbrott inger inget förtroende. Därvidlag vill jag bara uttala den förhoppningen att den stora EFTA-partnern England skall se sig mera noga för innan man vidtar en liknande åtgärd än en gång.

Jag vill uttala min förhoppning om

att Danmarks egna små utflykter skall upphöra. Solidariteten bör för Danmarks del inte komma till uttryck enbart när danskarna själva erhåller fördelar, utan i samarbetet bör hänsyn tagas till alla de nordiska länderna. De nordiska länderna är i och för sig ingen liten marknad, och för EEC utgör Norden en större marknad än exempelvis Förenta staterna. Detta gör att vi i dessa marknadsfrågor trots en dyster bild kanske har anledning att vara i viss mån optimistiska.

Låt mig utöver detta framhålla två synpunkter. Om Englands ekonomiska svårigheter icke bemästras, bör man i samförstånd med England — jag upp repar: i samförstånd med England — eventuellt undersöka möjligheterna till någon form av samarbete mellan EEC och de nordiska länderna. Dessutom vill jag klart säga ifrån att vid de förhandlingar som kommer till stånd får vi inte glömma att även Finland tillhör Norden. Vi bör heller inte vara främmande för en utökning av handeln med den östliga marknaden. Utan närmare kommentarer vill jag än en gång påpeka att det handelspolitiska problem som är Finlands i mycket stor utsträckning även kan bli Sveriges. Skall vi i nuläget med halvöppna dörrar mot Europa kunna hävda oss, fordras att tullavvecklingen inom EFTA:s samtliga länder sker programenligt samt att tullavvecklingen i Kennedyrundans förhandlingar blir positiv.

Om alltså de yttre möjligheterna i viss mån är lästa, fordrar läget att vi här hemma vidtar åtgärder som kan underlätta. I första hand tänker man på att industriens investeringsbehov måste säkerställas. Med regeringens ekonomiska politik, som bl. a. kännetecknas av otillfredsställande bytesbalans och ökad lagerhållning, fortsatt inflation samt kapplöpning mellan löner och priser, kan vi komma i ett arbetsmarknadsläge med stora svårigheter inte bara för vissa geografiska områden utan för arbetsmarknaden i dess helhet. Möjligheterna

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

att göra investeringar är ju helt avhängiga av det nysparande som vi kan åstadkomma. Rådande ekonomiska begränsningar nödvändiggör en plan för prioritering av alla samhällets investeringar. Att infria givna åtaganden i enlighet med riksdagens beslut och utan skattehöjningar bör vara en första målsättning. Skall vi kunna åstadkomma detta fordras för det första, att regeringen i ett tidigt skede diskuterar samhällets gemensamma möjligheter med andra än sig själv.

Vi har som nation lärt oss att med andra länder och flera partier kunna samlas till överläggningar i väsentliga frågor — jag tänker såväl på EEC och EFTA som på förhandlingarna i Kennedy-rundan. Hur mycket naturligare borde det inte då vara att i enlighet med vårt förslag samla berörda parter till överläggningar för att åstadkomma en ekonomisk handlingslinje? Politiskt sett, herr finansminister, är det ett flott erbjudande från oppositionen; och det är så mycket mera positivt anmärkningsvärt som jag tror mig kunna säga att det är ansvarsmedvetna partier som vill ha en sådan överläggning och även är beredda att taga ansvar. Skulle man, herr talman, inte framställa detta önskemål från partierna under medvetande om sitt ansvar, vore det ju så mycket enklare att följa minsta motståndets lag och på så sätt bereda marken för en ännu större valseger 1968.

Mer och mer kan man både i Amerika och i Europa skönja en utveckling, där förlegade doktriner om såväl penningpolitikens som budgetpolitikens betydelse ersättes av ett nytänkande. Det är på hög tid att vi även i vårt land får ett regeringspolitiskt handlande som uppmärksammat följer denna utveckling.

I en högkonjunktur med ökat allmänt kapitalbehov måste det vara felaktigt, att staten skall trängas på kapitalmarknaden så som nu sker. Det nysparande som behövs uppnår man inte genom utgivande av obligationslån med — jag

tänker på det senaste lånet — onormalt hög ränta. Detta har bekräftats vid de kontakter jag haft med bankfolk. Resultatet hittills har blivit, att man lyft pengar från andra sparinrättningar och placerat dem i detta lån för att utnyttja den höga räntan. På det sättet får vi inget reellt nysparande. Detta ger bilden av en regering som kanske givit upp hoppet och väntar på att borgerligheten skall överta regeringsansvaret efter 1968 års val. Vad vi allra först behöver för att åstadkomma ett ökat sparande måste vara ett stabilt penningvärde. Människorna skall kunna lita på att kronan har sitt värde även under tid som kommer.

Kampen mot prisstegringarna visar samma maktlöshet. Man förstår den nuvarande oron på arbetsmarknaden i anledning av detta. Det måste i stor utsträckning vara fel på regeringens ekonomiska politik. Jag skulle vilja uttrycka saken så här: Det måste vara stora brister i den ekonomiska planeringen när man får den misstanken, herr finansminister, att regeringen för att på kort sikt klara de statliga utgifterna spekulerar i en fortsatt penningvärdeförsämring.

Jag har tidigare nämnt om den traditionsmässiga penningpolitikens mål och medel. Ett svenskt rekord brukar vara någonting att glädjas åt. Ett svenskt rekord, herr finansminister, i högränta är ingenting att yvas över. Kommer det inte mycket snabbt en diskontosänkning, kommer det att medföra menliga återverkningar för vårt näringsliv.

Vi vet att i stort sett hälften av den samlade kreditvolymen — förra året 45 procent — ligger bunden till en låg ränta i hypotek, bostäder o. s. v., och till följd därav kommer högräntepolitiken att så mycket hårdare drabba den andra sektorn. I den bilden kommer även statens eget lånebehov till som en negativ faktor.

På ekonomiens område skulle jag vilja ställa några frågor till regeringen.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

1. När kommer den långsiktsplaneering baserad på ett reellt underlag som jag här har talat om?

2. Ämnar finansministern förörda en snabb diskontosänkning?

3. Vill finansministern vid detta tillfälle meddela riksdagen hur nästa års budget skall balanseras? Vilken form av eventuellt nya skatter för svenska folket tänker finansministern föreslå?

4. Ämnar finansministern ge de borgerliga partierna, olika organisationer och andra i samlället som berörs möjlighet till överläggningar och överenskommelser på det ekonomiska området på sätt som vi har föreslagit?

Utöver det sagda må det, herr talman, inte vara mig förment att något beröra en geografisk lokal arbetsmarknadsfråga. Det gäller ådalsområdet i Västernorrlands län. Frågan hör givetvis ihop med vad jag tidigare anfört om arbetsmarknad, näringsliv och samsättning.

På grund av strukturomvandling och rationalisering kommer inom kramforsblocket att under de närmaste månaderna friställas mellan 500 och 600 man. Vi har tidigare här i riksdagen i positiv anda behandlat liknande företeelser i andra delar av vårt land. Vi som kommer från det här drabbade området hoppas att förståelse resulterande i konkreta åtgärder inte skall bli någon partiskiljande fråga, utan att vi i solidaritet skall göra en insats — en insats som inte behöver betyda en omflyttning av arbetskraft till andra orter i vårt land. Den pågående industrilokaliseringen till norrlandslänen måste i anledning av det nu skedda ges ökade resurser. Detta gäller inte bara de direkta åtgärderna utan även indirekta, bl. a. i form av bättre vägar. Löser man inte den sistnämnda frågan kan man förmoda att nu etablerade företag ser sig nödsakade att flytta. Man har från länsmyndigheterna och från arbetsmarknadsstyrelsen börjat vidta åtgärder, och jag vet att även inrikesministern är inkopplad. I ett sådant skede

skall jag inte närmare beröra frågan. Jag vill bara avslutningsvis mycket bestämt uttala den förhoppningen — ja, det är inte bara en förhoppning utan om möjligt ett krav — att åtgärder kommer att vidtas som ger möjlighet att klara av den uppkomna situationen.

Herr ERICSSON, JOHN, (s):

Herr talman! Efter finansministerns och herr Strands inlägg skall jag avstå från att försöka göra någon kommentar till valutslaget.

Jag vill bara säga att jag har en känsla av att man röstade emot det mesta. Vad man röstade för var kanske mera dunkelt. Det som man reagerade emot lär ha varit i första hand prisstegringarna. Jag tycker nog att det kan finnas skäl att säga att det kan vara en värdefull opinion som kom fram mot prisstegringarna. Kan man fullfölja den mening man har skaffat sig och kan detta i sin tur leda till mindre efterfrågan, kan resultaten bli goda. Vi såg det när det gällde försäljningen av personbilar under innevarande sommar. Den minskade efterfrågan ledde till sänkta priser, låt vara att det inte bara var reagensen mot priserna och prishöjningarna som hjälpte till, utan även andra effekter. Men det var ju glädjande ur samhällssynpunkt att man kunde minska bilimporten och under samma period öka bilexporten från Sverige, vilket sammantaget hade en mycket gynnsam effekt på vår handelsbalans. Eftersom det i dag tycks vara vanligt att framställa frågor skulle jag i all blygsamhet vilja fråga: Finns det någon möjlighet att hålla nere efterfrågan på personbilar på den nivå som den haft denna sommar, så att vi slipper att få nya rekord när det gäller bilförsäljningen?

Här har framförts att vi måste se till att vi får bättre resurser och att vi måste vidta sparstimulerande åtgärder. Vad dessa åtgärder innebär känner vi till sedan gammalt. Man kommer ofta dragande med krav på skattelättnader för

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

sparmedel. Skattelättnad kan lämnas i form av större avdrag i självdeklarationen för inkomst av kapital, och det kan vara andra konstruktioner av skattelättnader som man föreslår. Vi har ju haft en stor sparkampanj som gav oss 425 miljoner kronor som slutresultat. Det är i och för sig mycket lyckat, och vi bara betraktar totalsumman. Men vi vet ju inte hur mycket av detta belopp som är nysparande. Troligen är det väl överflyttningar från andra konton till en sparform som ger relativt stora favörer, och då är det klart att man binder pengarna för ett visst antal år. Men det är kanske någonting annat som vi är ute efter.

Det finns en form av sparande som jag har den allra största respekt för, och det är lönsparandet. Det gäller både ungdomens lönsparande och det allmänna lönsparandet. Där vet vi med säkerhet att det är fråga om ett nysparande. Staten uppmuntrar detta sparande genom att arrangera lotterier och dela ut lotterivinster, och det är i och för sig bra. Det har hittills gått hyggligt. Men går det inte att ytterligare bygga ut denna sparform och de stimulanser som vi vill lämna? Hur vore det om man förknippade sparformen med vissa favörer när det gäller bostadsanskaffning t. ex.? Skulle man inte kunna ge en extra slant när en lönsparare tar ut sina pengar och sätter in dem i en bostadsrättslägenhet eller liknande? Då har man ett konkret bevis för att vederbörande har avsatt pengar och avstått från konsumtion under en relativt lång period — en sådan tid behövs om det skall bli någonting — och visat att han har haft förmåga att åstadkomma ett verkligt nysparande.

Här har förts debatter om bostadsbyggandet och dess omfattning. Jag har den uppfattningen att vi anstränger oss till det yttersta för att bygga bostäder, och det är väl riktigt. Men det kan hända att vi skulle försöka genomföra en del andra ting som måhända skulle åstadkomma en större rörlighet på bostads-

marknaden. Jag tänker då i första hand på rätten att byta lägenhet. Där vill jag för min del säga att man inte skall ta alltför stor hänsyn till ägarna av privata hyresfastigheter när det gäller att genomföra en sådan sak som är ett rättmätigt krav från hyresgästernas sida.

Jag har tidigare sagt att det vore önskvärt att få hela bostadsmarknaden fri från privat spekulation. Den meningen vidhåller jag. Det är svårare att genomföra det, det erkänner jag, men rätten till lägenhetsbyte borde vi kunna orka med.

Ett par talare har erinrat om industriförbundets framställningar till regeringen. Jag kallar dem för industriförbundets böndagsplakat eftersom de kommer årligen, riktade till regeringen, med önskemål och maningar. Där säger man nu att vi skall akta oss för att bygga mer än vi gör nu. För ungefär tio år sedan tillät jag mig föreslå att bostadsbyggarna i något större utsträckning skulle beakta behovet av mindre lägenheter. Jag uttryckte det så att även en tvårumslägenhet kan bli en hygglig bostad för den som inte har alltför stor familj. Vi vet att det bara är 30 procent av familjerna som har minderåriga barn. Vi vet att pensionärerna ökar. Vi vet att unga, ensamstående människor vill ha en bostad, men de får tyvärr stå i bostadskö. Om vi inte har råd att totalt bygga mera, har vi ändå råd att få ett större antal lägenheter genom att inte bygga stora lägenheter i lika stor omfattning som nu. Ett sådant resonemang ansågs reaktionärt för tio år sedan, men i dag börjar man faktiskt tillgodose den efterfrågan på mindre lägenheter som föreligger. På det sättet får vi ett större antal lägenheter producerat för samma totalbelopp.

Jag vill därför uttrycka förhoppningen att man söker möjligheter att producera sådana lägenheter. Jag hoppas inte att det blir nödvändigt att göra det för att folk inte kan betala de nya hyrorna, men bortsett från den aspekten skulle

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

jag vilja peka på att det går att få ut litet extra lägenheter på detta sätt.

Herr Holmberg frågade hur länge vi skall behöva dras med vårt nuvarande skattesystem — han tänker väl närmast på progressiviteten. Industriförbundet ställer i sin återopade skrivelse frågan om vi inte kan reducera dubbelbeskattningen när det gäller aktiebolagen. Det som skulle vara nytt i argumenteringen för en sådan ändring skulle ju vara att självfinansieringsgraden hos näringslivet försämrats, och därför vore det berättigat att dryfta denna sak på nytt. Det är då först att säga att skatteinbetalningarna från juridiska personer inte har ökat under senare år. Det har däremot inbetalningarna från fysiska personer. Man säger att vi skulle sänka bolagsskatten med 50 procent. Då får vi en skattelättnad för företagen på omkring 600 miljoner kronor årligen. Jag har svart att tänka mig att man skulle kunna genomföra en sådan sak utan att vi får andra inkomster i stället, och det skall då inte vara från företagen, utan från fysiska personer. Eftersom folk klagat över skatteprogressionen kan man inte tänka sig att ta ut pengarna med den direkta beskattningen, utan man finge väl gå på den indirekta skattens väg. Vill man förverkliga ett sådant program, får man höja omsättningsskatten med ytterligare 1 procent, som ger ungefär 600 miljoner kronor årligen. Men så enkelt är det inte. Man får väl fundera i litet större sammanhang innan man ger sig på en sådan åtgärd.

Herr talman! Till sist skulle jag vilja ägna några ord åt herr Andersson i Brämhult, som blev så lyrisk här i talarstolen och berättade att han är född i Sjuhäradsbygden, att han växt upp i ett jordbrukarhem och genom sitt arbete som redaktör där nere lärt känna bygden, folket och industrien.

Jag sade till vännen Torsten Andersson att jag också skulle tala om att jag också är född där nere. Jag har varit textilarbetare i 16 år, och det borde väl

kunna väga upp Torsten Anderssons merit att ha varit redaktör.

Jag tror att Torsten Andersson målar för svart när han talar om lokaliseringpolitiken. Jag är inte motståndare till en differentiering av näringslivet där nere, men det är inte sant att krisen härjar i Sjuhäradsbygden. Textil- och konfektionsindustrierna kommer under lång tid framöver att förbli basindustrierna i Borås- och Sjuhäradsbygden. De städer som har förlorat textilindustri är Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping och ytterligare en del platser. I Borås och Sjuhäradsbygden har det inte förekommit någon nämnvärd minskning av antalet anställda.

Varför har industrinedläggningarna i första hand gått ut över dessa större städer? Jo, i en sämre marknad tål företagen helt naturligt inte så stora kostnader på de platser där textilarbetarna haft möjlighet att söka andra arbeten där de får bättre betalt än inom textilindustrien. Därför har det gått som det har gått på dessa orter. Detta vet herr Torsten Andersson, men han vill inte låtsas om att en sådan utveckling pågår inom vår textil- och beklädnadsindustri.

Jag tror att regeringen gjorde klokt när den släppte lös investeringsfonderna i Älvsborgs läns södra del. Att företag tar i anspråk vinstmedel som de satt undan när de hade goda förtjänster är väl den bästa garantien för att det blir hyggliga resultat även framöver.

Jag vill med detta ha sagt att Sjuhäradsbygden inte är särskilt hårt pressad av nedläggningar av textil- och konfektionsindustrier. Det är faktiskt det enda område där textil- och beklädnadsindustrien står kvar intakt. En annan sak är att jag livligt instämmer med dem som vädjar till statsmakterna att föra en positiv lokaliseringpolitik, så att vi får en större differentiering av näringslivet på sådana orter där en eller två industrier har en övervägande tyngd. Regeringen har börjat föra en positiv politik i det avseendet genom

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

att lokalisera ett par stora företag till Sjuhäradsbygden, och det antecknar jag med stor tillfredsställelse.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! Vid morgonkaffet i går fick vi i radio höra att Stockholm är bland huvudstäder den dyraste. Det var väl ingen direkt överraskning för svenska konsumenter; egentligen bekräftade det endast vad man förut anat när man gått ut för att handla i den här staden. Den bekräftelsen har vi väl för övrigt också fått även vid utlandsresor under den senaste tiden eller av främlingar som besökt Sverige som turister, om nu någon händelsevis inte hade lyckats upptäcka det själv här hemma.

Svårigheten för konsumenterna — jag skulle vilja i någon mån göra mig till talesman för dem i denna remissdebatt — att följa med i prisstegringen eller, enklare uttryckt, att få pengarna att räcka till, var också en av de faktorer som främst avgjorde valet i höst. Ekonomerna har förlorat förtroendet för den ekonomiska politik regeringen för, och det känns allt svårare för den enskilde att få debet och kredit att gå ihop. Priserna bara stiger. Husmödrarna, som handhar den del av kontantinkomsten som åtgår till de dagliga behoven, har fått det allt besvärligare att få hushållskassan att förslå, inte minst till livsmedel.

Ju mer priserna stiger i höjden, desto större villrådighet känner också konsumenterna när de skall välja bland allt som erbjuds dem på marknaden i våra dagar. De får en allt starkare känsla av att vara offer för okontrollerbara makter, och de har ingen möjlighet att påverka produktionen eller prisutvecklingen. De är långt ifrån den pressure group som de borde vara och som — om jag inte minns fel — statsministern för inte så länge sedan hoppades att de skulle bli. Tvärtom känner de sig alltmer i händerna på krafter mot vilka de saknar varje möjlighet att uppträda självständigt.

Konsumenterna stärks alltmer i sin uppfattning, att de har blivit offer för en planering och en rationalisering som långt ifrån alltid främjar deras eget intresse och att statsmakterna gör mycket litet för att förbättra förhållandena. Som ett enkelt exempel kan anföras distributionsledet. Det finns i dag 70 000 butiker i landet. Tillsammans sysselsätter de drygt 300 000 personer. Det är alltså en avsevärd arbetsinsats. Men en ungefär lika stor arbetsinsats gör konsumenterna själva genom att plocka ihop varorna, bära hem dem och förvara dem. Någon kompensation för detta får de inte. En gång i världen, i något som nu ter sig som en dunkel forntid, fastän det knappast kan vara mer än några decennier sedan, utlovades konsumenterna att få sänkta priser på varorna, om de åtog sig en sådan del av varudistributionen.

Det var när självbetjäningssidén importerades hit från USA. Några lägre priser har vi aldrig sett till, men väl ett övervältrande av ett arbete som ständigt tycks växa. Någon tillbakagång till den goda tiden, då man blev betjänad i butiken och fick varorna hemforslade, lär bli möjlig först om konsumenterna blir på det klara med att service kostar pengar.

Konsumenterna måste enligt denna uppfattning kräva bättre möjligheter att bedöma vad de köper, hur de köper och även när de skall köpa. Vad de med rätta kan fordra är alltså orientering och upplysning om pris, kvalitet, service och åtskilligt mer, med andra ord: en konsumentupplysning som ger den enskilde konsumenten möjlighet att orientera sig i vår varudjungel, något som i samhällsekonomiens intresse måste vara av utomordentligt stor betydelse.

Vi har diskuterat konsumentupplysning flerfaldiga gånger i denna kammare. Mitt minne sträcker sig tillbaka till en debatt då det försmädligt frågades om vi skulle traska omkring i riksdagshuset i konsumentupplysta kostymer. Sakta

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

har emellertid kravet på konsumentupplysning och anslag till denna trängt sig fram. Men det hade säkert för regering och riksdagsmajoritet varit en god investering i folks förtroende, om de hade varit mera framsynta på just detta område. Då hade konsumenterna — och till dem hör ju varenda vuxen person här i landet — haft betydligt lättare att möta den inflation som vi nu står mitt uppe i och som man tycks ha svårt att finna vapen emot.

För sent skall syndaren vakna! Men det är för väl att det ändå sker till slut. Kanske det i framtiden blir lättare att få igenom de nödvändiga anslag till en ökad konsumentupplysning som vi inom mittenpartierna begärt år efter år. Får vi fatta tongångarna efter valet rätt, är just konsumentupplysningen ett av de få vapen att möta inflationen som vi har.

Det nya betänkandet med förslag bl. a. om en konsumentombudsman tyder ju på en nyktrare inställning till dagens verklighet. Även om man inte kan ansluta sig till samtliga de förslag, som där lagts fram, är det värt att uppmärksamma. Tiden tycks vara mogen för en reform för att mera effektivt stävja vilseledande affärsmetoder, förledande reklam, obilliga försäljningsvillkor, direkt riskabla varor — alltså ett ökat skydd för konsumenterna. Vad som här föreslås i stället för vidtagandet av de suspekta åtgärderna med pris kontroll och detaljreglering är att hälsa med särskild tillfredsställelse.

Efter samma linje tycks den arbetsgrupp leta sig fram som tillsatts med förre kommunikationsministern herr Skoglund som ordförande. Den lär enligt vad som upplysts i pressen inom kort föreslå herr Lange att bl. a. uppätta prisövervakningsgrupper i varje stad och enligt vad som sagts även i ett stort antal kommuner, alltså tätorter. Dessa nämnder skall kallas konsumentnämnder och bestå av konsumentrepresentanter från olika sammanslutningar. De skall få en rad arbetsuppgifter vid

sidan av de rent prisövervakande, nämligen rent konsumentupplysande uppgifter. Till dessa uppgifter hör att vidga informationsmöjligheterna från de konsumentupplysande organen.

I så fall är dessa konsumentnämnder hjärtligt välkomna, men någon nyhet är de sannerligen inte. Vi inom folkpartiet föreslog dem för två år sedan i en motion, och samma motion upprepade vi förra året. Men vi kallade konsumentnämnderna för konsumentgrupper och föreslog att man skulle utreda deras sammansättning och arbetsuppgifter, förslagsvis efter engelskt mönster. I England har dessa konsumentgrupper visat sig ha en mycket stor uppgift att fylla, och de täcker en stor del av landet. Men då, för två år sedan alltså, var det ingen av socialdemokraterna som ville höra på det örat — en så förflugen idé och därtill kläckt av oppositionen kunde inte tas upp till allvarig diskussion. Ett sådant uppslag kunde staten inte tänkas realisera, men nu tycks det gå alldeles utmärkt. Enda skillnaden är, såvitt jag kan se, namnet, och utredningen tycks redan vara klar, varför förslaget snabbt kan realiseras. Det kanske kan tillåtas att till detta foga den reflexionen att det hade varit bättre för konsumenterna och kanske alldeles utmärkt för hela samhällsekonomin om den hade kommit tidigare.

Det vore inte ur vägen om det ansvariga statsrådet sysselsatte sig med det betänkande som kom år 1964 ifrån konsumentupplysningsutredningen under rubriken Effektivare konsumentupplysning. I det betänkandet framfördes förslag och uppslag som, om de hade realiserats tidigare, påtagligt förstärkt konsumenternas ställning inför prishöjningarna. I detta betänkande föreslogs en utvidgning av informations- och rådgivningsverksamheten efter mycket detaljerat utarbetade linjer. Det skulle knappast ha inneburit alltför stora ekonomiska påfrestningar på budgeten men säkert, genom att främja upplysningen bland folk i allmänhet, varit synner-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ligen välgörande för samhällsekonomien. Det föreslogs bättre kanalisering av det konsumentupplysande materialet, en fristående informationscentral och fler upplysningscentraler ute i landet, där dessa behövs väl så bra som i huvudstaden. Man får nu bara hoppas att de erfarenheter som dras ut av verksamheten vid Stockholms nyligen öppnade informationscentral snabbt leder till att även landsorten kan få liknande.

Det är utmärkt med undersökningar, vilkas resultat delges konsumenterna. Men undersökningarna måste vara sådana att den konsumentopinion, som vi ännu inte hunnit upplysa tillräckligt, också kan tillgodogöra sig den på rätt sätt. Undersökningsresultaten får inte vara vilseledande. Enligt min uppfattning var en sådan undersökning, som nyligen gjordes av pris- och kartellnämnden, just ägnad att vilseleda konsumenterna i väsentliga stycken. Den gick ut på en jämförelse av priserna i olika städer och i olika affärer, och för oss i Uppsala var det ju glädjande att vi bodde på en av de billigaste orterna. Man kom fram till väsentliga prisskillnader, så stora som 10 procent mellan en del affärer. Visserligen påpekade nämnden att i undersökningen ingen hänsyn tagits till vare sig kvalitet eller service, men hur många konsumenter tänkte på detta? Och vad har den stora gruppen av yrkesarbetande husmödrar egentligen för glädje av en undersökning som denna? Såvitt jag förstår uppmanar den bara de husmödrar som har mycket gott om tid att springa runt i affärerna för att jämföra priser och lista ut var varan är absolut billigast. Om detta stimulerar affärsinnehavarna att sänka eller höja priserna är tvivelaktigt. Ett ensidigt, frampressat pristanåkande är inte det enda väsentliga för konsumenterna.

Vad undersökningen under inga förhållanden tar med i beräkningen är husmoderns arbetskraft. Hon — om det nu inte är en han — förutsattes ha en

obegränsad tid för att sköta all service själv i våra dagar — utan ersättning. De yrkesarbetande husmödrarna har emellertid under inga förhållanden sin tid till det låga pris som alltid förutsättes i prisundersökningar. De måste använda sig av en viss service, och för den måste de lära sig att betala.

Kvaliteten var heller inte medtagen i denna undersökning, och den spelar självfallet en mycket stor roll när det gäller att ta ställning till priset på en vara.

Den största fördelen med den prisundersökning som jag har nämnt förefaller mig vara att den avslöjar behovet av konsumentupplysning på ett rätt skrämmande sätt. Vid en enkät i Eskilstuna, en av de städer som var föremål för undersökningen, befanns av nio tillfrågade sju möjligen ha hört talas om undersökningen, men inte alls fäst sig vid den.

Det kanske kan behövas något av ett nytänkande inom konsumentupplysningen och i varje fall en snabbare takt. Konsumenten måste hävda sin ställning — en uppfattning till vilken näringsfrihetsombudsmannen ansluter sig. Han säger i debatten kring den nämnda undersökningen som blev mycket livlig att det är nödvändigt att också konsumenterna klagat hos näringsfrihetsombudsmannen. Det är nu alltför få som gör det. Ingen statlig institution på konsumentområdet kan fungera utan upplysta konsumenter. Det är väl ett axiom. Bättre resurser måste till för pris- och kartellnämnden och NO. Men det fordras också en bättre samordning mellan de statliga institutionerna. Det fordras utan tvivel en rad av åtgärder för att göra konsumenterna mer prismedvetna, åtgärder som inte behöver medföra alltför stora påfrestningar på statskassan men som säkerligen skulle medföra utomordentligt goda resultat för både konsumenterna och hela samhällsekonomien.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Herr NILSSON, YNGVE, (h):

Herr talman! Under detta år har löneförhandlingarna med de olika förbunden lett till högre löneinkomster av varierande grad för de flesta kategorier löntagare i vårt land. Man har i vackra ordalag talat om hur låglönegrupperna skall ges kompensation, och det har väl skett i en del fall och i andra inte.

Men, ärade kammarledamöter, har ni möjligen tänkt på hur jordbrukarna har det med sina inkomster? Den som inte är jordbrukare har väl ganska svårt att tränga in i dessa problem, men jag kan försäkra att jordbrukets folk är en grupp av låginkomsttagare som känner sig hårt pressade ekonomiskt sett, inte minst på grund av det allmänna höga kostnadsläge som vårt land har råkat in i. Årets försämrade skördeutfall kommer därtill att sätta än djupare spår i jordbrukarnas ekonomi. Och detta kommer att visa sig vid inkomst-taxeringen nästa år.

Jag vill också hänvisa till Jordbruks-ekonomiska Meddelanden för oktober i år, som utvisar att det reella produktprisindexet sjunkit till för år 1965/66 102,7 mot de två föregående åren 106 procent. Därtill kan vi säkerligen räkna med ytterligare sänkning för åren 1966/67 om inte något positivt hinner inträffa dessförinnan.

Samtidigt som jordbruksproducenterna råkat ut för detta är jag medveten om att livsmedelskostnaderna stigit i anmärkningsvärd grad för konsumenterna. Detta är emellertid en sak som vi inte kan lasta jordbrukets producenter för.

Att livsmedelspriserna i konsumentledet hos oss är högre än i de flesta andra länder kan delvis förklaras därav att den svenska konsumenten efterfrågar mera högförädlade varor, man överför med andra ord det enskilda hushållets arbete till förädlingsledet. Detta betyder att kostnaderna för förädling och distribution, all rationalisering till trots, driver detaljhandelspriserna i höjden.

Sedan lång tid har prisstegringarna varit betydligt större på tjänsterna då det gäller förädling och distribution än för de produkter som jordbrukarna levererar. En följd av detta förhållande har blivit att jordbrukarnas andel i de livsmedelspriser som konsumenterna betalar har sjunkit. Den årliga livsmedelskostnaden för landets befolkning utgör nu 21 miljarder kronor varav 6 miljarder är drycker av varjehanda slag samt tobak. De egentliga livsmedelskostnaderna uppgår alltså till 15 miljarder kronor, men av dessa går endast knappa 5 miljarder till de svenska jordbruksproducenterna. Resten, eller drygt 10 miljarder, får hänföras till förädling, distribution och import. Omställningsskatten utgör som vi vet 10 procent, varför endast cirka 20 procent av hushållens utgifter för livsmedel går till jordbruksproducenterna inom vårt eget land.

Även om man skulle vara beredd att genomföra en helt ny jordbrukspolitik i vårt land, en politik som skulle syfta till att bringa ned jordbruksproduktionen och öppna gränserna för världsmarknadens osäkra dumpingpriser, så kan detta knappast medföra några nämnvärda besparingar för hushållen. Däremot skulle man på mycket kort tid slå sönder jordbrukets ekonomi.

Har man väl reducerat det svenska jordbrukets produktion så får man räkna med att det inte blir dumpade priser på livsmedel från de exporterande ländernas sida, utan då tar man ut vad man kan få. Ett färskt exempel på detta är väl den import som måste vidtagas då besiktningsveterinärerna för några dagar sedan gick i strejk. Genast steg priset på den svenska marknaden på grund av att danskarna passade på att ta ut det pris som de ville ha. Detta kanske kan bli en tankeställare för framtiden.

I debatten har det gjorts gällande att jordbruksföretagen på många håll är för små och att det brister i effektiviteten. Företagen behöver därför göras

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

större och en del av arbetskraften överförs till andra näringar som bättre kan utnyttja dessa resurser.

I detta sammanhang vill jag emellertid framhålla att de små brukningsenheterna tillkommit på myndigheternas tillskyndan. Vi människor har så lätt för att glömma, men annars förhöll det sig så att under 1920—1930-talen främjades egnahemsverksamheten med statliga medel. Under denna tid styckades en rad stora brukningsenheter i mindre enheter. Den gången framstod detta förfaringssätt som fullständigt riktigt för att inte säga nödvändigt för att skaffa arbete och uppehälle för alla de människor som industrien och andra verksamhetsgrenar inte kunde sysselsätta. Vi har därför vissa förpliktelser gentemot dessa kategorier, nämligen småbrukarna. Förfaringssättet har emellertid lett till att många brukningsenheter i dag är alltför små för att maskinkapitalet skall kunna utnyttjas på ett tillfredsställande sätt. Den under senare år förda jordbrukspolitiken har hittills inte i tillräcklig grad beaktat detta. Tvärtom har sammanläggning till större enheter motarbetats av de statliga direktiven till våra rationaliseringsorgan.

När den kommande jordbrukspolitiken inom kort skall utformas måste man naturligtvis ta hänsyn till den omvandlingsprocess som vårt jordbruk genomgår och som pågått sedan länge. Det är alltså ingen nyhet som jordbruksutredningen kommit med då det gäller detta avsnitt, ty på grund av den låga lönsamhetsgrad som råder för jordbruket i dess helhet men inte minst för mindre jordbruk, sker det en nedläggning av sådana enheter i ökad takt. Man räknar med att cirka 10 000 enheter lägges ned per år, vilket motsvarar ungefär 5 procent av alla enheter.

Denna takt i nedläggningen är hög nog och behöver inte påskyndas. Sociala problem skapas redan nu som vi har svårt att råda bot på. Ett exempel är bostadsfrågan. Tro inte att all den

arbetskraft som frigöres kan övergå till annan verksamhet. Det blir endast en liten del som kan göra det därför att genomsnittsåldern inom denna kår är ganska hög.

Min uppfattning är att nedläggningen av jordbruk redan nu sker tillräckligt snabbt därför att någon nyrekrytering sällan sker till de enheter det här gäller. Om man väljer vägen att genom prispolitiska åtgärder försöka få en snabbare avgång eller syftar till att friställa den yngre arbetskraften från jordbruket, så kommer detta att leda till att vårt jordbruk drabbas än hårdare av en ekonomisk kris än vad det är utsatt för i dag. Vi får nämligen komma ihåg att den företagsekonomiska lönsamheten vid de större enheterna, som måste betala avtalsenliga och marknadsmässiga löner till lejd arbetskraft, redan nu är låg.

Jordbruket har under senare år blivit en kapitalkrävande näring av mycket stora mått. I det effektiva jordbruket kan, under de förhållanden som i allmänhet råder, behovet av kapital per sysselsatt individ uppskattas till minst 300 000 kronor. Denna utveckling har medfört att nytillträdande jordbrukares skuldsättning i allmänhet blivit mycket hög och deras ekonomiska ställning labil. Även vid stora specialiserade jordbruksföretag, som varit i gång med produktionen någon tid, synes lönsamheten inte vara bättre än att tämligen små förskjutningar i inkomst- eller kostnadsläget kan ge anledning till ekonomiska bekymmer.

Redan nu kan vi konstatera att på byggnadsområdet har kostnadsutvecklingen lett till att jordbrukets byggnader inte på långt när förnyas i samma takt som förslitningen äger rum. På många egendomar är driftsbyggnaderna omoderna och alldeles för arbetskrävande, och moderniseringen av dessa underlättas på intet sätt av vår skattelagstiftning som endast medger avskrivning av byggnad på 67 år, då den företagsekonomiskt riktiga avskrivningsti-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

den i stället bör ligga mellan 20 och 30 år. Vidare har man i år kunnat konstatera en nedgång av jordbrukets investeringar i maskiner — en allvarlig sak som tyder på ökad kapitalbrist och en stark misstro mot den framlagda jordbruksutredningen. Man drar sig helt naturligt för en ökad skuldsättning, då räntor och kostnader stiger och inkomstsläget är mycket labilt och då man inte vet hur framtiden kommer att gestalta sig för jordbruksnäringen.

Hur blir det med sockerbetsodlingen och med industripotatisodlingen? Det är odlingar som är av utomordentlig betydelse för Sydsverige — sockerbetorna för de starka jordarna och industripotatisen för lättjordsområdena. Skulle pristryckande åtgärder ifrågakomma, så kommer detta att innebära betydande svårigheter, vilkas ekonomiska konsekvenser är svåra att överblicka, enär återverkningarna kommer att drabba även animalieproduktionen, vad gäller både mjölk- och slaktdjursproduktionen.

Vi har i våra jordbruk och jordbrukets övriga produktionsresurser stora reallgångar som inte får kastas bort utan som måste utnyttjas på allra bästa sätt. Den i jordbruket arbetande befolkningen är klart medveten om detta, och en fortlöpande rationalisering har också pågått sedan länge i syfte att skapa effektiva företag. Att jordbruket har lyckats med detta framgår om man jämför produktpriserna i Sverige med motsvarande priser inom EEC och EFTA, där vi visserligen ligger några enheter högre men inte så högt som skulle vara betingat av vårt betydligt högre kostnadsläge. Just det förhållandet tyder på en hög effektivitet hos det svenska jordbruket.

Vad jordbruket nu framför allt behöver är arbetsro, så att effektiviseringen kan fortsätta. Rationaliseringen bör syfta till att skapa bestående familj jordbruk men även större enheter samt kombinerade jord- och skogsbruksfasigheter. Hot om prispress och bort-

rationalisering främjar inte jordbrukets framtida utveckling. Man skrämmer bort de unga människorna, just dem som vi med hänsyn till åldersfördelningen inom jordbrukarkåren men också med hänsyn till det framtida försörjningsläget så innerligt väl behöver. Jordbruket har såsom en betydelsefull näringsgren väl försvarat sin plats i landets näringsliv, och jag är övertygad om att det kommer att göra det även i framtiden.

Första villkoret för att priserna skall kunna stabiliseras är att inflationen hejdas. Jordbrukspolitiken bör syfta till att understödja det svenska jordbrukets strävan till ökad effektivitet och anpassning. Detta är det mest effektiva medlet för vår livsmedelsförsörjnings förbilligande, men det förutsätter också att det svenska jordbrukets produktion inte genom prispolitiska åtgärder tvingas ner till att motsvara en viss procent av vårt försörjningsbehov av livsmedelsråvaror. Allt talar för att endast den gräns under vilken produktionen inte får gå fastställes, om beredskapen skall kunna tryggas.

Alltmedan jordbruksutredningens betänkande är ute på remiss för att slutligen bli föremål för proposition, pågår överläggningar om vårt framtida militära försvar. Resultaten av dessa utredningar och överläggningar hänger intimt samman och påverkar varandra inbördes.

En av de väsentligaste förutsättningarna för att det skall löna sig att satsa på ett starkt svenskt försvar måste vara, att det inom landet finns garanterade förutsättningar för en tryggad livsmedelsförsörjning. Finns inte dessa förutsättningar, blir vårt oberoende en illusion. Nu är det så olyckligt att socialdemokraterna i debatten har intagit en ganska negativ ställning till jordbruket och den därmed sammanhängande självförsörjningsgraden. Samtidigt har det under den senaste tiden förspotts att socialdemokraternas ståndpunkt i försvarsfrågan skulle innebära

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ett avsteg från tidigare i enighetens tec-
kna uppdragna riktlinjer, vilket skulle
kunna innebära en betydande försäm-
ring av försvarets effektivitet. Finns det
då inte, om dessa linjer fullföljes, risk
för att det blev svårt för vårt land att
upprätthålla sin neutralitet om ofred
skulle inträffa?

På framställning av herr talmannen
beslöts att den fortsatta överläggningen
skulle uppskjutas till aftonsammanträ-
det.

Upplästes följande till kammaren in-
komna ansökningar:

Till riksdagens första kammare

Undertecknad anhåller härmed om
ledighet från riksdagsarbetet för tiden
den 3—den 18 november för beivrande
av Förenta Nationernas generalförsam-
ling.

Stockholm den 1 november 1966

Alva Myrdal

Till riksdagens första kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet
från riksdagsarbetet under tiden den
7—den 10 november 1966 för att delta
i Europarådets juridiska utskotts
sammanträde på Malta.

Stockholm den 1 november 1966

Lennart Geijer

De begärda ledigheterna beviljades.

Anmälades och godkändes samman-
satta stats- och bankoutskottets förslag
till riksdagens skrivelser:

nr 310, till Konungen i anledning av
i statsverkspropositionen upptagna kre-
ditmarknadsfrågor avseende bostads-
produktionen jämte i ämnet väckta mo-
tioner; och

nr 311, till fullmäktige i riksbanken
i anledning av i statsverkspropositio-
nen upptagna kreditmarknadsfrågor
avseende bostadsproduktionen jämte i
ämnet väckta motioner.

Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts
till kammaren överlämnade proposition
nr 128, med förslag till lag om vissa
gemensamhetsanläggningar m. m.

Anmälades och bordlades följande un-
der sammanträdet avlämnade motioner:

nr 763, av herr *Pettersson, Gunnar*,
i anledning av Kungl. Maj:ts proposi-
tion nr 129, angående ny organisation
för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen,
m. m.; samt

nr 764, av herr *Tistad*, i anledning
av Kungl. Maj:ts proposition nr 129,
angående ny organisation för väg- och
vattenbyggnadsstyrelsen, m. m.

Justerades protokollsutdrag för detta
sammanträde, varefter kammaren åt-
skildes kl. 16.59.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Tisdagen den 1 november eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition (Forts.)

Fortsattes överläggningen i samband med remiss till utskott av Kungl. Maj:ts proposition nr 137, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 och 5 §§ lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning, m. m.

Herr ELOFSSON (cp):

Herr talman! I dagens remissdebatt har man ju från skilda håll framfört olika synpunkter på de spörsmål som varit aktuella under det senaste året. Jag kan inte underlåta att påpeka att man fann det litet förvånansvärt, när valet var över och så stora omslag hade skett, att inte regeringen vidtog några åtgärder för att klargöra om det skulle bli nyval eller om man skulle stanna vid det som var. Det dröjde ganska länge, men till slut kom beskedet från statsministern att det inte skulle bli något nyval.

Jag får ju säga att det nog var klokt att man inte ställde till med ett nytt val — folk kan också bli valtrötta. Men vad som förvånade mig litet var kanske att inte regeringen, då den visste att den inte hade någon majoritet i väljarkåren bakom sig, sökte få till stånd en samlingsregering. Jag tycker att det skulle ha varit en sak att gå in för; man kunde ha försökt att med de fyra partierna bilda en regering som fått fungera tills 1968 års val genomförts. Enligt min mening hade det varit ganska lyckligt om man kunnat gå den vägen

i stället för att man som nu regerar utan att ha majoriteten bland svenska folket bakom sig. Det är självklart att många problem skulle uppstå i ett sådant sammanhang, men med litet ansträngningar hade det säkerligen varit möjligt att få till stånd en sådan regering. Detta hade varit lyckligare än att fortsätta på det gamla viset. Den nuvarande regeringen borde enligt min mening haft anledning att övertänka om det inte kunde ha gått till på detta sätt.

Ett nyval hade alltså inte varit den bästa vägen, men jag har velat peka på att man som sagt i stället kunde ha försökt bilda en samlingsregering för tiden fram till valet 1968.

Jag skall inte uppehålla mig vid den saken längre och inte heller i övrigt bli långrandig — det har ju sagts så mycket i dag och så många talare är anmälda. Men, herr talman, när jordbruksministern är inne i kammaren kan jag inte underlåta att ställa några frågor till honom.

Det förvånade oss mycket att han, sedan en utredning pågått under flera år och äntligen blivit färdig, plockade ut vissa delar och gjorde dem till föremål för vad man kan kalla departementsutredningar. Man tillsatte två sådana utredningar, en beträffande sockerbetorna och en beträffande potatisodlingen. Båda dessa områden har ju mycket stor betydelse särskilt i de södra delarna av vårt land.

Om jag först säger några ord beträffande sockerbetsodlingen, så har ingenting annat framkommit än att den skulle skäras ned kraftigare än man hade tänkt sig. Flera sockerfabriker skulle läggas ned och i stället skulle man importera socker, eftersom en import sades vara billigast. Ja, det kan ju hända

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

— men, mina damer och herrar, har ni sett vad som hände i förra veckan, när veterinärerna vid våra slakterier gick i strejk så att ingen slakt kunde utföras? Då skulle man importera varor från Danmark. Jag såg i tidningen i dag att vi fick ge 25 öre mera per kilo än förut för det danska köttet och fläsket. Då frågar man sig: Hur kunde priset stiga så kvickt bara på någon dag?

Nu har jag inte haft tid att kontrollera den uppgiften, men efter vad jag har hört lär det högre priset ha tagits ut i alla butiker. Man skulle kanske kunna tro att böndernas egna företag passat på att höja priset med 25 öre per kilo, men det lär inte vara så, herr jordbruksminister, utan priset lär ha höjts över lag i landet. Detta kan tas till intäkt för att säga: Här ser ni att det kanske inte är så lyckligt att slå ihjäl våra jordbruk; de är kanske bra att ha eftersom de ändå åstadkommer en reglering av priser på ett annat sätt än när man är piskad att vara hänvisad till en kategori.

Jag vill inte med dessa ord ha sagt att de svenska jordbrukarna skall sitta med armarna i kors och inte vidta de rationaliseringsåtgärder som kan vara av behovet påkallade. Jag tror att vi alla är beredda att vidta sådana åtgärder. Jag har emellertid varit med om den tiden, då man slog sönder de stora jordbruken till mindre enheter. Varen da anställd skulle ha ett litet jordbruk, ehuru det inte blev så. En massa stora gårdar slogs dock sönder, som nu skall plockas ihop igen till större jordbruk. Utvecklingen har gått dithän att man inte kan driva ett jordbruk på samma sätt som man gjorde för 30, 40 år sedan, utan jordbrukarna måste följa med utvecklingen i fråga om maskiner och dylikt så att de får en ändamålsenlig driftform. Jag tror att alla erkänner att det svenska jordbruket under alla dessa år har följt utvecklingen och, vågar jag påstå, ligger långt före många andra länders.

Jag har haft tillfälle att besöka Väst-

tyskland, och i följd var jag i Frankrike, i Holland och i Belgien. Där fick jag se hur jordbrukarna gick och plöjde med sina kor. Det såg jag även i år i Östtyskland. Det är dock förvånansvärt att man ligger så pass långt efter i utvecklingen. Jag tror inte man skulle kunna finna en enda gård här i Sverige, där man kör och plöjer på det sättet. Här följer jordbrukarna med utvecklingen både när det gäller redskap och i andra avseenden.

Därför säger jag alltid, att man aldrig skall centralisera så hårt att man blir beroende av andra länders varor. Jag förstår att jordbruksministern gärna ser — att döma av det förslag som framlagts — att svenska jordbruk skall läggas ner. Han säger att det är mycket billigare att importera — vi skall alltså köpa varorna utifrån när vi behöver dem.

Jag vill på den punkten bara hänvisa till vad jag sade i början av mitt anförande. När tre dagar kan förändra situationen så pass mycket, hur blir det då om det blir en bestående situation av det slaget för all framtid? Om man ändrar på saker och ting på ett sätt, som inte kan hålla, så passar man på när möjligheterna yppar sig att sälja till andra länder och höja priserna. I det fallet är vi nog alla likadana. Det är ganska allvarligt att avskaffa även de små jordbruken.

Jag har fått mig tillsänd en bok som berör förhållandena på jordbruksområdet i Sovjet, som visar att det inte lär vara så tjugigt nu längre med deras stora kolchoser. Man erkänner där att de mindre brukningsenheterna har gett mera per hektar än vad de stora kolchoserna gjort. Hos oss är det ju inte fråga om några sådana, men jag tror i alla fall att vi får vara nöjda med att se till att våra mindre jordbruk inte blir utrangerade. Jag tror att de kan vara bra att ha när det blir sådana situationer att de behövs.

Jag hör till de äldsta här i kammaren, och jag har haft tillfälle att vara med om två världskrig. Båda dessa världs-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

krig har varit mycket besvärliga även för det svenska folket, trots att vi ju hade den stora förmånen att hålla oss utanför. Vi fick ju vidta åtgärder både på det ena sättet och det andra för att kunna klara upp det hela. Om man jämför förhållandena under andra världskriget med förhållandena under det första, finner man att svårigheterna under andra världskriget inte på långt när var så stora som under det första. Detta beror på att vi hade fått ett förnämligt jordbruk, som sköttes bra av duktiga jordbrukare. Därför behövde inte svenska folket lida någon nöd på något område.

Nu kan man säga: »Världskrig skall vi se bort ifrån, vi skall väl försöka på något sätt se till att de inte utbryter.» Men man får inte vara för säker på det, utan måste ta med i beräkningen att det kan bli ett nytt världskrig. Då menar jag att det skulle vara sorgligt för vårt land om vi inte hade samma möjligheter som förut att tillgodose svenska folket med de nödvändigaste livsmedlen utan alltför hård ransonerings.

Man säger att man kan importera socker mycket billigare än man kan producera socker. Jag kan inte förneka att så kan vara fallet vid vissa tillfällen, men jag tycker att det skulle vara roligt att höra vad jordbruksministern själv säger om denna näring. Det finns förslag om att den skall skäras ned, och det har till och med framlagts förslag att man skulle helt lägga ned sockerbetsnäringen. Skulle man göra detta, tror jag att det skulle bli mycket besvärligt för oss om något skulle inträffa. Är man säker på att ingenting sker och är man säker på att man kan få rörsocker från länderna i Afrika, fastän folken där krigar nu och har det svårt, så kan vi ju skaffa socker, även om vi inte kan köpa det billigare än vi själva kan producera det. Men jag tycker inte att vi skall försätta oss i den situationen. Vi bör i stället gå in för en egen sockerbetsproduktion. Vi odlar nu sockerbe-

tor på 40 000 hektar. Skörden täcker bara 60 procent av vad som förbrukas i vårt land. Resten importerar vi. Jag försäkrar att det kan bli likadant som när vi lade ned tobaksodlingen i vårt land. Då var tobakspriset lågt, men sedan har det stigit varje år. Jag har inte hört vilka priser man nu har på importerad tobak, men den är inte så billig som tobaken var när vi producerade den i Sverige, utan har säkert stigit avsevärt. Man kan därför inte vara säker på att det vore lyckligt för vårt land, om vi lägger ned sockerbetsodlingen.

Jag hörde i går professor Assar Lindbäck i radio, och jag förmodar att också jordbruksministern hörde honom. Han sade: »Lägg ned den svenska jordbruksodlingen och importera i stället, det är mycket bättre!» Jag skall inte kritisera professor Lindbäck för hans yttrande på något sätt, men jag tror att det kanske vore klokt om man vore litet försiktigare med att säga att nu skall vi lägga ned en odling och importera i stället. Jag tror inte att vi skall gå alltför djärvt till väga, då behöver vi inte uppleva några oangenäma överraskningar.

Vi har ett ränteläge som väl är det högsta som förekommit under det senaste århundradet. Jag kan inte komma ihåg något tillfälle under första världskriget då räntan var så hög som nu. När jag själv blev bonde — det var 1918 — betalade jag 8 procent på växlar, och jag kan inte minnas att jag betalat mera än så, men nu ligger växelräntan över 8 procent. Det är väl ändå en ganska allvarlig sak att räntan stigit på det sättet. Jag tror att det finns all anledning att undersöka om man inte kan få ner ränteläget på en något så när rimlig nivå och att räntan inte stiger i fortsättningen, ty annars får många, både jordbrukare och andra näringsidkare av vad slag det vara må samt även arbetare, stora finansierings-svårigheter — om de t. ex. har ett jordbruk eller driver en affärsverksamhet av något slag eller kanske bygger sig

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

en fastighet. Då blir det mycket dyrt för dem om man inte skall subventionera räntan som man har gjort förut. Jag tror att man bör se till att den inte stiger alltför högt.

Finansministern säger att vi skall införa nya skatter, att vi skall införa mervärdebeskattning och kanske höjd omsättningsskatt och att vi på alla områden skall se till att statens inkomster stiger. Jag kan föreställa mig att man kan ha den tanken, men jag undrar ändå om man skall välja den vägen som finansministern tänkt sig. Jag tror att det tvärtom skulle finnas skäl att försöka hålla tillbaka mera än man har gjort.

Jag vet att man kommer att ställa frågan: Var skall man minska utgifterna? Man brukar säga: Skall man gå på försvaret? Skall man gå på andra områden, där det förekommer subventioner och sådant?

Det är naturligtvis svårt att säga vilket område man skall angripa, men jag tror att om alla hjälptes åt skulle man nog kunna finna vägar till bättre lösningar än vad som nu är möjligt, när man sitter i en ickemajoritetsställning och beslutar om höjda skatter. Jag har velat säga detta enär jag anser att det enda riktiga vore att man under de två åren fram till 1968, då andrakammarval skall äga rum, bildade en samlingsregering som finge ta hand om de svårigheter som regeringen brottats med och kommer att få brottas med under lång tid framåt.

Jag skall inte, herr talman, uppehålla mig längre vid denna fråga. Jag vill bara ha sagt att vi skall skynda långsamt med de beslut som vi nu fattar i olika spørsmål — hur det skall gå till och hur vi skall rätta till olika saker. Låt oss inte rusa i väg, så att vi sedan kanske ångrar vad vi gjort och så att vi får svårigheter att finansiera de olika projekten i framtiden!

Jag tror att detta tål att tänka på, och därför skulle jag till slut bara vilja fråga jordbruksministern, om han har

för avsikt att mer än vad som hittills skett lägga ner svenska jordbruk så att det till sist kanske återstår bara några enstaka större gårdar. Jag skall sluta mitt anförande, herr talman, med att säga att jag vore tacksam om herr jordbruksministern ville ge kammaren en redogörelse för hur långt han tänker gå i centralisering.

Fru MYRDAL (s):

Herr talman! Denna höst har bjudit på ganska många sällsamma mellanspel. Inte minst är det ägnat att förvåna att vi nu helt plötsligt har fått en diskussion i försvarsfrågan som rasar i tidningsspalterna. Jag säger att det är förvånande, eftersom den är opåkallad i dagens läge. Även från denna talarstol har en del stämmor hörts som velat i förskott uttala sig om en fråga som dock har anförtrotts en utredning med representanter för olika partier, detta trots att utredningen icke är färdig, inte har redovisat sitt utredningsmaterial och inte har slutförhandlat om många av de allra viktigaste aspekterna i försvarsfrågan.

Att fortsätta den debatten här anser jag inte vara riktigt. Jag ämnar inte föregripa utredningens resultat, inte diskutera försvarets kostnadsram, inte ge mitt och naturligtvis ännu mindre någon annans s. k. bud i försvarsfrågan. Däremot skulle jag vilja säga några kortfattade ord om en annan aspekt, som kan diskuteras redan nu och som bör diskuteras nu. Jag avser sambandet mellan utrikespolitiken och försvarspolitik. Det hör verkligen till försvarsdiskussionens förspel att man skall ägna ökad uppmärksamhet åt skiftningarna i den utrikespolitiska situationen, som ju utgör miljön för vår försvarspolitik.

I fråga om den utrikespolitiska bakgrunden har material publicerats. Försvarsutredningen har rent av bjudit upp till diskussion på bred front genom att publicera ett flertal säkerhets-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

politiska studier — herr Virgin berörde kort den saken för en stund sedan.

Utän att alls ge mig in på alla de utläggningar som finns i dessa kvalitetsmässigt ganska varierande skrifter tycker jag att man från denna talarstol behöver påminna om att vi väl sällan har genomlevat en period när tolkningarna av de utrikespolitiska utsikterna kastats om så hastigt som nu. Det går verkligen snabbt. Bara på något år har den avgörande skärningspunkten för de storpolitiska spänningarna flyttat från Europa till Asien, om jag får uttrycka det kort.

Det kalla krig i och kring Europa som vi vant oss vid under 20 år är »över». Jag citerar här ett av *Economists* senaste nummer där tidningen apropå ett konstaterande, att Amerika och Sovjetunionen har en benägenhet att tunna ut sina styrkor i Europa, säger: »Kina har fått de bägge att inse, att de militära dispositioner de företog under det kalla krigets tid ter sig ganska orimliga nu när det kalla kriget är över.»

Jag vill inte helt skriva under den historietolkningen, men den är en påminnelse om de betydande förändringar som är på gång. I varje fall skär sig detta mot den bedömning som fortfarande är ganska vanlig i vår press och särskilt i uttalanden från militärt håll, där alltid de negativa elementen i den s. k. hotbilden understryks. Det skulle vara frestande att gentemot *Economist* citera en militär insändare i *Svenska Dagbladet* för bara ett par dagar sedan, som på ett psykologiskt avslöjande sätt gjorde det uttalandet, att det vore »oärligt att förneka att det i dag föreligger vissa tecken på att en avspänning, i varje fall i Europa, kan vara på väg». Det tycker jag var många reservationer för en bedömning som betydligt större experter, från de Gaulle till praktiskt taget varje utrikespolitisk skribent, anser ganska säker.

Det är givetvis omöjligt att dra några som helst direkta slutsatser från lätt-

nader i det utrikespolitiska klimatet till vårt försvars kvantitativa dimensioner. Vi har ju inga stående styrkor, som kan spelas upp och ner på handklavermanér. I stället är det helt andra arter av överväganden som nu borde bli aktuella med tanke på att framtidsbilden skiftar. Jag skulle vilja enkelt uttrycka det så, att även om krig i vår närhet, i Europa, blir osannolikare, så måste vi studera ett sådant osannolikt krigs sannolika karaktär. Det är i själva de konkreta krigsriskerna som förändringarna slår igenom — ja, jag skulle vilja använda ett annat ordval än »krigsrisk» och säga, att det är i arten av de påfrestningar, som vårt land kan utsättas för, som förändringar sker, påfrestningar som fordrar militär täckning för ett effektivt gensvar från vår sida.

Vad vi alltså nu i verkligheten behöver är en genomgång av alternativ för sådana påfrestningar, så att vi kan jämföra de alternativen med de militära systemenheter som ingår i försvaret och som skulle utgöra vårt lands motmedel mot påfrestningarna.

Här måste vi väl vara på det klara med att den s. k. långtidsplaneringen, sjuårsplaneringen, med de starka bindningar som görs för flera år framåt, i själva verket inte enbart är av värde, utan rent av kan utgöra en risk. Om denna planering bara betyder att man går på i gamla banor och alltså förlänger försvarets hittillsvarande uppbyggnad, kan vi riskera att rusta för fel krig.

Vi måste diskutera mycket mera ingående huruvida man behöver en omstrukturering för dessa olika typer av påfrestningar, som alltjämt kan bli aktuella. De är av många arter. De flesta som kan ligga i ett osannolikt krigs sannolika karaktär skulle jag tro kan anses mera aktuella än det hot om invasion, som nu dominerar den militära planläggningen.

Jag skulle kunna citera *Economist* igen, ett organ som ju inte kan miss tänkas för att vilja hjälpa labourrege-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ringen i dess besparingsaktioner. Tidningen säger, att den brittiska militära planeringen nu anser att det blir i ökande grad osannolikt att ett långvarigt krig kommer att utkämpas och kan utkämpas i Västeuropa. Rhenarmén betyder mer symboliskt än ur effektsynpunkt, och därför är den ett naturligt mål för beskrningar.

Jag vill inte gå i god heller för detta; jag drar fram det som ett exempel på bedömningar som ställer oss inför ett visst nytänkande. Det är i alla fall en förändrad karaktär hos kriget, som kommer fram när man går igenom de strategiska analyserna.

Jag skall bara nämna några av dem, som verkligen fordrar en alternativplanering och en alternativbedömning från vår sida. Den första möjligheten är, att ett storkrig skulle gå oss förbi men att detta ändå kunde medföra behov av transiteringar, som kanske skulle forceras fram genom våra territorialvattnen och i vårt luftrum. Mot en sådan bakgrund måste vi naturligtvis studera vår incidentberedskap och överväga, om vi bör prioritera denna beredskap och ge den en annan plats än den skulle ha fått om huvudvikten läggs vid invasionsförsvaret.

Vi kan också ta som en andra möjlighet att någon, som inte alls behöver vara fiende till oss, söker lamslå eller kanske rent av bemäktiga sig våra flygplatser. Då gäller frågan vilka försvarskomponenter som skulle behöva prioriteras inför en sådan möjlighet.

En tredje möjlighet är att terroranfall skulle riktas emot oss för att få oss medgörliga, kanske demonstrativa kärnvapenanfall, men även med konventionella spräng- och brandbomber kan ju ett terroranfall utövas. Inför ett sådant fall blir ju vårt civilförsvaret en mer betydande komponent. Det får en krigsavhållande verkan, och vi skulle därför kanske diskutera, om civilförsvaret borde utgöra en direkt del av krigsmakten i trängre bemärkelse.

Det gäller här påfrestningsfall som

bör ställas emot det som jag — och många — närmast anser komma i sista hand om man bedömer trolig krigskaraktär, nämligen ett långvarigt ytkrig, där — som det brukar heta — »fienden bemäktar sig vårt land». Att utnyttja, ockupera och administrera ett land som Sverige och ett motståndinställt svenskt folk, som i sista hand skulle vara berett att gå till det fria kriget, kan väl knappast te sig som den mest sannolika metoden att vinna någonting här. Och inte minst när det gäller det sista av dessa fyra exempel som jag här redovisat är vi ju redan starka och har redan ett starkt försvar.

Nu har jag med detta inte velat göra några som helst spådomar och ännu mindre ställa några förslag under definitivt ansvarstagande från min sida. Jag vill peka på att det föreligger ett klart intresse för diskussioner om en omstrukturering eller en omprioritering av olika försvarskomponenter snarare än ett behov av enbart ett tekniskt fulländande av försvarets nuvarande typ av utbyggnad, ty hur märkvärdiga prestationer vi än skulle kunna åstadkomma, blir frågan vad detta skulle nyttja till om vi rustar för fel krig.

Hela frågan om ett starkt försvar ställs fel, om den ställs direkt i relation till kostnadsramen. Försvarets styrka kan inte avläsas på försvarets utgiftsposter. Det är en fråga om huruvida försvaret är starkt i den rätta riktningen, starkt när det gäller de riktiga och sannolika bekämpningsmetoderna. Det är här som vi behöver en hel del förberedande diskussion, även bland den stora allmänheten, i fråga om de säkerhetspolitiska övervägandena, som vi måste vinna större klarhet om, både individuellt och kollektivt.

Jag har med dessa funderingar velat peka på att nytänkandet i detta avseende sannerligen inte är färdigt — den säkerhetspolitiska debatten måste först fortsätta. Den är ytterst värdefull. Vi befinner oss i en ny situation, där Europa omvärderas, särskilt frågan om ett

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

krig med ett deltagande av Europas egna stater. Då blir vår fråga, vad för slags försvarsstyrka vi skall ha för att möta dessa nya situationer.

Jag vill sluta med att uttala den förhoppningen att det nödvändiga nytänkandet inte skall hindras av något partipolitiskt stelnande i gamla frågeställningar.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste opponera mig mot att fru Myrdal kritiserar att försvarsdebatten har kommit att föras in här i kammaren i dag. Fru Myrdal säger att den i och för sig skulle vara opåkallad så länge överläggningarna pågår i försvarsutredningen. Debatten har dock faktiskt förts i tidningarna, och vi har så sent som för några timmar sedan från den här talarstolen fått veta, att det utspel som har gjorts har regeringens fulla stöd. Under sådana omständigheter är det inte bara önskvärt, utan det vore direkt felaktigt om vi inte vid en allmän debatt, som förs i riksdagen, kommenterade frågan.

Fru Myrdal säger vidare, att vi inte skall förneka att det varit skiftningar i den utrikespolitiska bakgrunden och att försvarsutredningen har utgivit ett flertal studier som har belyst detta. Fru Myrdal tog själv som ett bevis på det bättre läget — om jag fattade henne rätt — att »hotsituationen bara på något år totalt kastat om från Europa till andra delar av världen». Vad har vi för garanti att den inte lika snabbt kastar tillbaka igen? Jag tycker att fru Myrdals yttrande snarare visar hur labil hela situationen är. Beträffande det pågående krigsläget i Sydostasien är väl alla experter överens om att riskerna är betydande för eskalation och i så fall för en betydande utvidgning av konflikten där, som naturligtvis kan komma att beröra också oss.

Fru Myrdal sade slutligen, att »alla experter är säkra på att en avspänning just nu äger rum i vår del av världen».

Det är möjligt att det finns experter som anser detta, men jag tror det är en överdrift att säga att alla experter gör det. I varje fall är de som skall betala priset för en felbedömning inte så säkra. Det visar händelseförloppet i världen omkring oss och de rustningskostnader som praktiskt taget alla nationer lägger på sig.

»Vi skall akta oss för att rusta för fel krig och vi måste diskutera mer.» Det är ju alltid möjligt att vi rustar för fel krig, men vi har verkligen efter bästa förmåga inom kommittén och med god expertis försökt undvika detta. Att fru Myrdal inte har haft tillfälle att så mycket ta del i de diskussionerna kan ingen klandra henne för. Hon har haft andra viktiga uppgifter.

Det är alltså möjligt att vi kan hamna litet fel. Men vad som enligt min uppfattning är alldeles säkert, det är att man inte kan undgå att hamna fel om man accepterar det utspel som regeringen nu har gjort.

Fru MYRDAL (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte uttala mig om hur kunskapen om vad som har förevarit i kommittén verkligen kom ut till allmänheten; upptakten till pressdiskussionen tycker jag nog hör till de sällsamma mellanspelen.

Som det har blivit är det alldeles givet att här i riksdagen vissa allmänna uttalanden i stora drag kan göras i frågan. Men för att vi skall vinna så stor enighet som möjligt anser jag det nödvändigt att man inte i förväg befäster sig i vissa ställningar, som är bestämda av hänsynstagande till vad man sagt och menat förut och framför allt dominerade av tanken på ett entydigt samband mellan försvarskostnader och försvarets styrka.

Jag vill efterlysa mycket mer av analyser, och där tror jag att den litteratur som kommer ut i ämnet och de skribenter som bemödar sig om analyser verkligen gör nytta. De kan ge-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

nom att tala om den strategiska situationen och olika påfrestningsmöjligheter verkligen få oss att diskutera försvarets sammansättning innan vi tar ställning till försvarets dimensioner, konkret uttryckt i finansiella termer.

Så skulle jag också vilja säga, att visserligen är riskerna betydande för en eskalation av vietnamkriget, men det är ju just ett belägg för en krigsutveckling som snarare är centrerad till Asien än till Europa, med andra stormakter i bilden än här, så det finns ingen möjlighet att därifrån dra någon konklusion om att vi skulle få ett långvarigt ställningskrig i Europa.

Jag skall inte gå in vidlyftigare på dessa frågor, men jag tror verkligen att en allmän diskussion som börjar med utrikespolitiken och som senare kommer till försvarspolitiken skulle vara ytterst värdefull.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill gärna börja med att instämma med fru Myrdal i att det självfallet inte finns något entydigt samband mellan försvarets kostnader och försvarets styrka. Det är just därför utomordentligt viktigt att finna det rätta sambandet mellan de kostnader man lägger ned på försvaret och den styrka som man kräver av försvaret, alltså att få ut den största styrkan för de lägsta kostnaderna.

Det är just precis detta som vi i försvarsutredningen nu i ett och halvt år har försökt att finna lösningen på. Det är möjligt att vi inte helt lyckas, men vi lyckas i varje fall bättre än om vi inte studerat problemen så ingående som vi har försökt göra.

Sedan återkommer fru Myrdal till expertisbedömningen om att det är osannolikt med ett långvarigt ställningskrig i Europa. Jag kan inte riktigt förstå anledningen till detta konstaterande. Det långvariga ställningskriget i Europa är väl ändå inte den risk, som för oss ligger närmast.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag hade tillfälle att på förmiddagen få göra några inrikespolitiska kommentarer, och jag skall därför anknyta till vad fru Myrdal här har tagit upp. Jag börjar med det som hon sade om nödvändigheten av ett samspel mellan utrikespolitik och försvarspolitik, och jag ber där att få hålla med henne. Det är absolut nödvändigt för ett land av vår karaktär att man har en utrikespolitisk målsättning som motsvaras av en försvarspolitik som innebär villighet att ta på sig försvarsbördor som gör att de som eventuellt skulle ha intresse av att angripa oss förstår att vi är villiga att betala offren, villiga att betala för vår utrikespolitik. Detta samspel är verkligen nödvändigt.

Nu sade fru Myrdal, att spänningen har flyttat från Europa till Asien. Hon vill inte gå riktigt så långt som att säga, att det kalla kriget i Europa var helt förbi; det var kanske klokt att inte göra det därför att riskerna är betydande. Det positiva är ju att det har börjat att komma till stånd vad som nu så modernt kallas för dialoger mellan en del stater i Europa, som tillhör östblocket, och andra, som mera hör hemma i de västliga demokratierna. Det är ett av de glädjande tecknen. Man har också funnit det nödvändigt att försöka få utvidgade handelspolitiska förbindelser. Det är alltså någonting som man kan hoppas verkligen skall innebära, att det kalla krigets kallaste period i varje fall skall vara över, att kylan skall stanna borta från oss.

Men vi behöver ju bara tänka på den oro som ändå råder omkring Tysklands delning, kring det västtyska upprustningskravet och kring Berlinfrågan. Dessa tre saker är tillräckliga för att säga, att hur definitivt kylan har övergivit Europa och dragit österut vet vi inte särskilt mycket om.

Det är givetvis mot den bakgrunden som en del uttalanden från socialdemokratiskt håll i försvarsfrågan på senaste tiden kan ge anledning till viss oro. Jag

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

hörde ett yttrande av försvarsministern i andra kammaren, och åtminstone av det yttrandet — jag hoppas att han inte har ändrat sig — föreföll det som om man inte från socialdemokratiskt håll har bundit sig på denna punkt utan att det finns möjligheter att resonera. Det är givetvis för oss utomordentligt önskvärt att vi kommer överens inte bara om vår utrikespolitik, utan också om vår försvarspolitik. Är vi nämligen överens enbart om utrikespolitiken, men har alltför delade meningar om försvarspolitik, så måste detta i utlandet kunna uppfattas som om den svenska enigheten även omkring utrikespolitiken är något som man kan dra i tvevelsmål. För ett land som vårt skulle detta givetvis vara utomordentligt olyckligt. Det är inte någon önskedröm i och för sig att man alltid skall vara överens om försvarspolitik, men det är önskvärt därför att denna måste vara en bakgrund till den utrikespolitiskt eniga front som vi skall visa upp.

Detta leder över till en annan fråga, som jag skulle vilja säga ett par ord om. Det är högst angeläget att andra länder får en rättvisande uppfattning om svensk opinion i för dessa länder väsentliga frågor. Det är särskilt betydelsefullt för ett land som vårt, som vill stå utanför stormaktsblocken och upprätthålla vänskapliga förbindelser åt skilda håll.

Söndagens nummer av New York Times gav exempel på hur en snedvriden bild av opinionsbildningen kan göra sig gällande. Jag föreställer mig att vi här i Sverige är ganska ense om att brännandet av amerikanska flaggor eller ett yttrande av en 16-årig flicka, som säger sig demonstrera mot USA för att hon då tycker sig vara en vietkongsoldat, som dödar en amerikansk soldat, *inte* är rättvisande utslag av svensk opinion. Detta gör att det blir en verkligt allvarlig fråga hur vi skall få ut den upplysning om vår svenska utrikespolitik som är nödvändig. Det kan tänkas, med den snedvridning som kan

bli en följd av en del opinionsinlägg, att utländska journalister och diplomater lätt skulle kunna få den tron, att regeringen och riksdagen och alla partier tycker på samma sätt.

Självfallet är det inte så, men herr talman, man måste fråga sig vad Sveriges Radio egentligen tänkte på när man i TV lät en 16-årig flicka uttala, att hon med förtjusning demonstrerar mot USA därför att hon då tycker sig döda en amerikansk soldat. Hur skall man kunna begära att en 16-åring skall kunna ha en definitiv och mogen uppfattning om denna skakande tragedi? Vi tycker alla att det är så svårt att ha en mening om hur den skall lösas. Denna flicka får givetvis en stämpel på sig. Av Sveriges Radio är det oerhört grymt att skicka ut ett sådant program till Sveriges folk. Det är icke ett ansvarsfullt sätt att sköta opinionsbildningen att förfara så.

Ett sådant exempel fastnar så lätt i utländska sinnen, och det är därför informationsproblemet verkligen blir besvärande. Man förstår också mycket väl att den amerikanske pressattachén i TV i går tog upp Stockholms-Tidningens publicering av Sivar Arnér's artikel och Dagens Nyheters publicering av Peter Weiss' artikel. Båda tidningarna tog in dem utan samtidiga kommentarer. Det är givet att detta är ett allvarligt problem, det är ingen tvekan om den saken. Vi i Sveriges riksdag har ju ingen möjlighet att påverka detta förhållande. Vi kan bara ge uttryck åt den uppfattning som sannolikt omfattas av majoriteten av det svenska folket.

Det finns givetvis andra problem, som är än besvärligare för regeringen. Jag tänker då på Aftonbladets skrivelser, som onekligen har en så ensidig karaktär att det är svårt att förstå att det s. k. tillrättaläggande, som tidningen gör i dag, gör situationen särskilt mycket bättre.

Aftonbladet kallas ju med rätt eller orätt för regeringsorgan. För min del vill jag dock deklarerera att jag ser en

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

klar skillnad emellan t. ex. utrikesminister Torsten Nilssons deklaration i FN den 10 oktober och de inlägg som Aftonbladet gör i vietnamfrågan. Jag skall nu inte gå in på detaljer i utrikesministerns tal. Jag vill bara personligen understryka, att jag tycker att USA verkligen i en rad frågor i detta sammanhang har handlat på ett sätt som det finns stor anledning att kritisera. Jag tror också att det är nödvändigt att kräva att USA stoppar bombningarna i Nordvietnam, för att ta ett exempel — det är ju inte vietnamfrågan vi här skall diskutera. Jag vill alltså understryka att jag ställer mig bakom den ståndpunkt som utrikesministern gav till känna i fråga om bombstoppet. Jag tror att det är en av förutsättningarna för att det äntligen skall bli fred i Vietnam. Detta är ett helt annat sätt att argumentera än det som kommer till uttryck i en del av pressen. Här finns alltså ett verkligt informationsproblem för regeringen, och jag vill återigen markera att jag tycker att det är en glädjande skillnad mellan regeringens uppträdande i det här fallet och en del skrivelser i sammanhanget.

Det är intressant att se, att det med rätta så kritiserade USA när det gäller Vietnamfrågan nu har påtagligt lättare att vinna förståelse för sina synpunkter i Moskva. Moskvakonferensen mellan öststaterna, som avslutades nyligen, hade ju bara de vanliga pliktskyldiga kritiska kommentarerna till USA:s uppträdande i Vietnam. Man aktade sig däremot för varje uttalande, som skulle försvåra ett närmande mellan Moskva och Washington, och det är ju mycket glädjande.

Jag hade förmånen att vara i FN till för några dagar sedan. Åtskilliga av utrikesutskottets ledamöter har också varit där, och jag är säker på att de gjorde samma konstaterande som vi andra, som var där under litet längre tid. Alla trodde att det skulle bli en svår kris för FN även i år — förra hösten var det inte så farligt — men den

församling som sammanträdde året dessförinnan var det verkligen ett tragiskt skimmer över. Men det intressanta är ju, att motsättningarna mellan Öst och Väst har minskat. Man har redan lyckats komma överens på ganska väsentliga punkter. Det förslag från rysk sida, som är det enda som kan kallas ett Vietnamslag i FN och som ryssarna ville ha behandlat först av allt i en av kommittéerna, kompromissade man bort och lät USA få hela frågan om nedrustning, icke-spridning av kärnvapen etc. först upptagen till behandling, vilket givetvis är en stor eftergift från rysk sida. Och varför? Jo, därför att man har inte riktigt samma inställning till USA som tidigare. Bakom detta måste givetvis också ligga ett hopp om att det måste gå att komma överens om att göra påtryckningar på Nordvietnam, så att det skall finnas möjligheter att verkligen få till stånd en fred.

Jag vill gärna understryka min tillfredsställelse med att regeringen tog en riktig position när det gällde den för FN så väsentliga frågan om Sydvästafrika. Det hade givetvis kunnat gå gallet i det sammanhanget, men det var glädjande att regeringen intog en så realistisk position och aktivt medverkade till att FN:s beslut verkligen gav intryck av att FN nu menade allvar med sina påtryckningar mot Sydafrika.

I sammanhanget, herr talman, var det intressant att konstatera att den amerikanska ståndpunkten i själva verket ligger närmare de afrikanska staternas än vad den ryska ståndpunkten gör. Det skulle möjligen också kunna vara ett ämne för tidningar i Sverige att diskutera. Ryssland vill absolut inte ha ett FN-engagemang i Sydvästafrika. FN får icke bli så pass mäktigt, att det verkligen kan göra en insats t. ex. genom att sätta upp en sydvästäfrikansk administration, anser man. Däremot är detta inte något främmande för USA.

Som vi alla vet, herr talman, gör det inte så särskilt stort intryck på Syd-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

afrika vad FN för närvarande beslutar. Men det väsentliga var ju att man nu fick en större enighet omkring någonting, som skulle kunna bli en konkret aktion mot Sydafrika och dess apartheidpolitik med större verkan än vad man tidigare fått med alla resolutioner sammanlagt under FN:s historia. Jag ber att få uttala min förhoppning om att regeringen verkligen visar sig villig att stödja alla realistiska förslag, som kan komma fram från den kommitté, som nu skall börja syssla med frågan om vad FN konkret skall kunna göra beträffande Sydvästafrika. Det är inget mistroende som gör att jag uttalar den förhoppningen, utan jag tror att den skulle kunna vara ganska välgrundad. Det skulle ju inte bara för FN:s sak, utan över huvud taget för fredens sak i världen vara något av en milstolpe, om man verkligen hade möjligheter att göra någonting, som medförde att respekten för de mänskliga rättigheterna kunde hållas även i den delen av världen.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! »Att ge knappa resurser mest effektiva användning» — ja, de orden står att läsa i årets reviderade finansplan, proposition 125. Jag tycker att däri framhålles något mycket väsentligt i det handlingsprogram som krävs fram till 1970-talets början för att skapa balans mellan tillgång och efterfrågan på samhällets ansträngda resurser. Detta gäller såväl ekonomiska som personella tillgångar, vilket långtidsutredningen vältaligt vittnar om.

»Att ge knappa resurser mest effektiva användning» har rekommenderats statliga myndigheter i samband med petitaframställningar. Det skulle vara mycket intressant att få se resultaten av dessa strävanden ifrån våra myndigheter. »Att attackera de stora posterna i samhällsutgifterna», för att använda ett uttryck som i dag fälldes av finansministern, är något som är nödvändigt

under alla konjunkturer. Rationalisering är ett av medlen som kan innebära både förbättringar i arbetet för personalen och ökad effekt i produktionen av t. ex. tjänster. Därmed kan man få fram kostnadsbesparingar.

Herr talman! Jag kommer att uppehålla mig vid några petitaframställningar, som berör skolväsendet samt högre utbildning och forskning just ur synpunkten att ge knappa resurser den mest effektiva användningen.

Skolväsendets rationalisering har varit föremål för diskussion och skrivelser med krav på effektivare organisation, administration och utnyttjandegrad av lokaler, lärare etc. Vissa jämförelser har gjorts med produktion av varor och produktion av utbildning. Man menar att utbildningen står kvar på hantverkets nivå och bedrivs högeligen oekonomiskt. Jag tycker inte att jämförelsen är helt sympatisk och riktig. Men att mycket kan göras för att rationalisera och utnyttja skolans resurser bättre än för närvarande är inte minst skolöverstyrelsen medveten om. Människans tröghet förhindrar ofta rationaliseringar. Det har vi upplevt på alla områden. Här är det dock fråga om ett företag omfattande 100 000 anställda, spridda över hela landet och utan den konkurrensens direkta tryck som vilar på den privata sektorns företag. Dessutom är det fråga om ett företag med minst hundraåriga traditioner och sådant tar tid att förändra.

I skolöverstyrelsens förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1967/68 tas bland annat frågan upp om utbildningens ekonomiska betydelse. För samhället framträder utbildningen alltmör som ett av de viktigaste medlen att öka den ekonomiska framstegstakten. Påståendet ger emellertid uttryck för en mera allmän uppfattning om utbildningens värde, eftersom frågan är så föga utforskad. Olika internationella organisationer, bland annat OECD, har ägnat utbildningsekonomien uppmärksamhet men ännu inte kunnat prestera

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

några definitiva resultat av sina undersökningar. Men också enskilda forskare har studerat ämnet och kommit till den slutsatsen, att investering i utbildning ofta underskattas vid jämförelse med andra faktorer som påverkar den ekonomiska tillväxten.

Vi saknar motsvarande utredningar här i landet. Det hindrar inte att man från olika håll har betonat att stagnationen eller krympningen av arbetskraftstillgångarna skulle kunna uppvägas genom en ännu intensivare satsning på bl. a. utbildning. På lång sikt torde det väl också, åtminstone under vissa förutsättningar i fråga om utbildningens inriktning, förhålla sig så. På kort sikt står man dock här inför en ganska besvärlig ekonomisk avvägning.

En expansion av utbildningen innebär ju att en större del av de samlade ekonomiska och personella resurserna på kort sikt undandras andra områden. Som bl. a. långtidsutredningen påpekat, blir det också automatiska ökning på högre nivåer när man gör utbyggnader på lägre.

Skolöverstyrelsen framhåller att »man kan beklaga att den svenska ekonomiska forskningen inte ger oss klarare besked om utbildningskapitalets produktiva effekter», vilka inte alls redovisas ens försöksvis av långtidsutredningen. En satsning på ekonomisk forskning borde ges hög prioritet, om vi skall kunna bedöma effekten av våra utbildningsinvesteringar någorlunda riktigt. Det gäller också andra områden av samhällsinsatserna.

Rationaliseringsverksamheten tillmätes stor betydelse i samband med reformeringen av utbildningsväsendet. Skolöverstyrelsen framhåller emellertid att skolan som rationaliseringsobjekt måste bedömas på ett särskilt sätt. Produktionen gäller här en mänsklig kvalitet. Framför allt är skolöverstyrelsen angelägen om att framhålla betydelsen av att forskning och försöksverksamhet utföres innan förändringar sker.

Till de områden det gäller hör inte

minst skolans arbetsformer. Man syftar då ofta på tim- och terminsindelningen, katederundervisningen m. m. Andra rationaliseringsområden finns inom skolplanering och skolbyggande. Beträffande det sistnämnda området pågår en utredning om att utnyttja byggnadsteknikens nya landvinningar då det gäller industriell tillverkning av seriehus och byggnadselement efter modulsystem samt utnyttjande av standardmaterial. Man hoppas att härigenom kunna förbilliga skolbyggandet och klara utbyggnadsplanen för t. ex. grundskolan inom en begränsad investeringsram för skolbyggnader.

Inom s. k. pedagogiskt utvecklingsarbete — där det ofta gäller att effektivisera undervisningen och nedbringa den relativa läraråtgången med hjälp av t. ex. flexibla grupper av elever, utnyttjande av etermedia och självstruerande material — ser skolöverstyrelsen stora möjligheter till rationalisering. Tyvärr har anslagsäskandena på denna punkt i följd icke behandlats alltför väl av riksdagen. Det skall verkligen bli intressant att se hur det går i år.

Vid som här sagts om skolväsendet inom skolöverstyrelsens ansvarsområde gäller i lika hög grad den högre undervisningen, som handlägges av universitetskanslersämbetet. I vissa avseenden har man den uppfattningen att eftersläpningen är större inom den högre undervisningen, både vad gäller formerna och i fråga om de pedagogiska hjälpmedlen, än i det övriga skolväsendet och att mycket återstår att vinna i effektivitet.

Även i universitetskanslersämbetets petita tas frågan om utbildningsekonomien upp, liksom möjligheterna till ökad effektivitet medelst olika åtgärder i fråga om organisation, administration m. m., man kan t. ex. öka genomströmningshastigheten av studenter. Mycket tycks emellertid vara på gång, och vi får hoppas att motståndet inte blir alltför starkt.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Herr talman! Det finns mycket mer om rationaliseringssträvanden inom skolväsendet att förtälja. Skall riksdagens beslut om skolväsendets utbyggnadstakt kunna hållas, med de begränsade resurser som kan ställas till förfogande, hänger mycket på hur rationaliseringssträvandena förverkligas. Allt stöd bör givas åt ansvariga myndigheter i dessa strävanden. Det gäller att använda 3 miljarder så effektivt som möjligt.

Det andra området är forskning och utveckling. Även där har den ekonomiska aspekten beaktats alltmer. Frågan om lönsamhet vid forskning och utveckling är ju ofta lika svår att besvara och utreda som frågan om utbildningens effekt. Här saknas även forskningsresurser och metoder. Att ekonomiskt bevisa effekten eller lönsamheten av dessa insatser är inte heller lätt, men jag tror att man kan komma en bit på väg. Frågan om forskningspolitiken och resursernas inriktning på olika forskningsområden har diskuterats i flera år, inte minst forskningsrådets nedbantade äskanden. Orsaken har varit avsaknaden av en långtidsplanering. Nu skall emellertid en sådan planering av forskningsrådets verksamhet komma. Jag hoppas att den skall hjälpa oss att i år slippa diskussionen huruvida en nedskärning av forskningsrådets äskanden till 1/4 eller 1/3 av den begärda ökningen skall anses vara en riktig avvägning eller ej.

Herr talman! En av de stora frågor vi diskuterar i dagens samhälle är hur kapitalets tillväxt skall ytterligare påskyndas. En bra början är att i dag se till att tillgängliga resurser används på ett så effektivt sätt som möjligt.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Med hänsyn till att debatten ser ut att dra ut på tiden skall jag inte — som jag från början hade tänkt — ge mig in i något försök till bidrag till en allmän samhällsekonomisk analys, men jag kan inte underlåta att fästa kammarens uppmärksamhet på de växande svårigheter som industrien under det stigande kostnadstrycket har att brottas med. Bytesbalansen företer alljämt bristande jämvikt. Exporten går visserligen f. n. över förväntan, bortsett från vissa svagare områden. För vissa branscher av hemmamarknadsindustrien är det desto besvärligare. Ett tecken härpå är de alltmera duggande notisererna om permitteringar i företag, som fått det svårare att klara sig i konkurrensen utifrån. Den officiella filosofien på högsta ort förkunnar visserligen, att om företagen inte kan klara de höjda lönekostnaderna, så må de enligt det ekonomiska kriteriets krav saklost läggas ned och arbetskraften genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder överföras till andra, mera lönande företag. Detta gäller uppenbarligen inte bara industri och handel utan även jordbruket. Det låter sig säga, men jag tror inte att de drabbade företagen och den friställda arbetskraften ute på arbetsplatserna — de enskilda individerna — tar lika lätt på problemen. Jag tror för min del att de flesta trivs bäst på sina hittillsvarande arbetsplatser, där de har användning för den yrkesskicklighet som de med åren förvärvat och där de kan uppnå god arbetsförtjänst. Nödtvungna omplaceringar vallar ofta personliga svårigheter, inte minst psykiska sådana, bland arbetarna ute i fabriken såväl som bland tjänstemännen.

Självfallet är jag anhängare till handeldens frihet, men jag kan oförbehållsamt instämma med herr Torsten Andersson i Brämhult däri, att tesen där om inte får drivas in absurdum. Del ekonomiska kriteriet, som är en av riktningarna för den ekonomiska politiken, måste givetvis på lång sikt vara

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

att landets samlade produktionsresurser användes på så sätt att de gynnsammaste resultaten av den samlade produktionsprocessen ernås. Men förutsättningen för detta kan omöjligt vara att rent kortfristiga svängningar i priserna och relativt tillfälliga konjunkturer för olika branscher skall leda till att de därför utsatta hemmaindustrierna slås igen och resurser och arbetskraft slussas över till andra näringar som för tillfället klarar sig bättre. Detta leder till kapitalförstöring och personliga tragedier alldeles i onödan. Alltför snabba omställningar medför dessutom lätt överhettning i samhällsekonomin. Det går inte, herr talman, att lägga om produktionens inriktning lika ofta som vi riksdagsmän byter skjorta, för att använda en djärv liknelse. Jag tror att det ur samhällets synpunkt är bäst, om vi har ett mångsidigt, effektivt näringsliv som spänner över ett vitt fält med stora och små företag sida vid sida. Inom ramen för vår nuvarande tullpolitik finns det möjligheter till vissa importrestriktioner till skydd för den svenska industrien. Jag vill fästa uppmärksamheten härpå.

Ett inslag i konjunkturpolitiken utgör det lokala frisläppandet av investeringsfonderna — herr John Ericsson var inne på det i förmiddags. Inget ont däri, men selektionen härvid kan ha sina sidor, om de lokala sysselsättningsproblemen under alla förhållanden blir utslagsgivande, eftersom företagen härigenom kan bli ojämnt ställda i konkurrensen. Om ett företag i Borås får tillstånd att använda sina investeringsfonder för maskinanskaffning, men ett företag i Malmö, som vill göra samma sak för att kunna klara sig i konkurrensen och som tillverkar exakt samma vara, inte får på motsvarande sätt begagna sina till investeringsfonden överförda vinstmedel, innebär det en påtaglig diskriminering. Är det rättvist? frågar jag.

Liksom många gånger förr vill jag peka på nödvändigheten av att de oro-

väckande tendenserna till fortsatt penningvärdeförsämring äntligen kommer under kontroll. Härför kräves i dagens läge framför allt att utgiftsexpansionen inom den offentliga sektorn i görligaste mån begränsas. Att genom penningpolitiska åtgärder klara situationen går näppeligen. Kreditrestriktioner och räntehöjningar åstadkommer icke ensamma några bestående resultat på stabiliseringsfronten. Räntan har blivit en alltmera tyngande börda för näringslivet, som drabbas mer än övriga områden. Den erforderliga rationaliseringen motverkas genom kapitalbristen.

Mot obligationspolitiken kan också erinran riktas. Jag tänker på det senaste obligationslånet, Spar-66. Som intresserad sparbanksman kan jag här instämma med herr Lundström i hans synpunkter på utformningen av detta lån. Det var troligen mest från sparbankernas och jordbrukskassornas insättningsbehållningar som obligationsteckningen skedde — nysparandet blev minimalt. Följden blev i huvudsak allena näst att sparbankerna fick mindre utrymme för långivning till bostadsbyggandet. Mer pengar till bostadsbyggandet skapades inte.

Jag skall övergå till ett annat bekymmer för näringslivet, nämligen det som sammanhänger med förhållandena mellan EEC och EFTA och den stigande otålighet, med vilken man inom exportindustrien betraktar den nuvarande ovissheten rörande en eventuell anslutning till EEC för vårt land. Skall man investera på hemmaplan eller innanför EEC:s murar? Det är den fråga som många industrimän gör sig. Som av riksdagen vald representant i Europarådet i Strasbourg hade jag vid den senaste sessionen i slutet av september tillfälle att där höra på den stora debatten om utvidgningen av den gemensamma marknaden. Jag vill gärna delge kammaren några intryck från denna debatt jämte några kommentarer.

Den sak som mest frapperade mig av de rapporter som föredrogs var den

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

stora roll, som samarbetet mellan EEC-länderna och mellan deras industrier inbördes spelar på forskningsområdet. Stora summor anslås för gemensamma forskningsuppgifter. Det äger rum ett systematiskt utbyte av forskningserfarenheter och s. k. know how som vi inom EFTA icke har någon motsvarighet till. Ett motsvarande utbyte äger också rum med USA genom den amerikanska industriens integration med sexstatsindustrien eller genom samarbete på licensbasis. Att detta samarbete på forskningsplanet kommer att främja den ekonomiska tillväxttakten inom EEC är uppenbart. Det gäller för oss att uppmärksamma vad som här sker och handla därefter, om EFTA inte skall komma på efterkälken, ekonomiskt sett.

Själva diskussionen i Strasbourg gällde det ständiga spørsmålet om EFTA-ländernas anslutning till EEC. Det starkaste intrycket gjorde på mig de brittiska inläggen, framför allt det av labourmannen Gordon Walker, som av alla åhördes med spant intresse. Gordon Walker underströk starkt Storbritanniens politiska vilja att inträda i gemenskapen. Den brittiska opinionen hade enligt talaren utan tvivel svängt över till denna inställning. De speciella brittiska intressena avsåg främst jordbruket och samväldet. Där om borde dock — menade Gordon Walker, som uppenbarligen uppträdde som talesman för den engelska regeringen — rimliga lösningar finnas. Själva förhandlingsproceduren betecknade talaren som ett utomordentligt viktigt problem, då Storbritannien inte gärna ville riskera att misslyckas en gång till. Han tillfogade, vilket måste observeras, att bilaterala kontakter vore ett nödvändigt förarbete för gemensamma förhandlingar med gemenskapen. Nödvändigt vore dock för London, sade han, att agera i samråd med sina EFTA-partners. Han förklarade att de närmaste två—tre åren var verkligt kritiska och att det var under denna period som frågan måste

föras till en lycklig lösning. Om England inte kommer in i EEC under denna period blir det svårare att komma in, menade han. Om det drar ut på tiden längre än två—tre år, skulle klyftan mellan de båda blocken växa sig så djup att det skulle bli mycket svårt att överbrygga den. Gordon Walker konstaterade slutligen att den politiska viljan att nå fram till en överenskommelse var starkare i Storbritannien än på andra sidan kanalen.

Till Gordon Walkers anförande vill jag gärna knyta den personliga kommentaren, att jag tror att det ligger fara i dröjsmål och detta av många skäl. Tiden rinner fort undan. Vi får akta oss att missa bussen; vi måste hålla oss framme när chansen bjuds vid en lämplig utrikespolitisk konstellation.

EEC-kommissionens president, von Hallstein, höll ett ganska positivt anförande, i vilket han förklarade att en utvidgning av EEC var den enda framkomliga vägen, längs vilken en total-europeisk lösning skulle kunna åvägbringas. Hallstein betonade, att varje EFTA-land borde individuellt söka sin lösning av förhållandet till EEC. Han avvisade tanken på en global lösning EEC—EFTA. I fråga om tidtabellen verkade det som Hallstein tänkte sig tre—fyra år för förhandlingarna.

Herr talman! Jag kan inte redogöra för alla debattinlägg, ehuru det skulle kunna erbjuda intresse. Jag vill i stället precisera vad jag nyss kallade mitt omedelbara bekymmer. Det gäller den omständigheten att, medan parterna synes ha närmat sig varandra i sakfrågan, intar man alltjämt oförenliga ståndpunkter i procedurfrågan, vilket i varje fall än så länge hindrar alla kontakter. Medan EEC säger: Vi vill endast förhandla med var och en EFTA-stat individuellt, säger man på EFTA-sidan och på svensk sida med särskilt eftertryck: Alla på en gång. Där står man och stampar och kommer inte närmare varandra. Jag tycker att herrar diplomater borde kunna fundera ut en formel som

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

tillgodoser båda sidornas intressen, så att förhandlingarna äntligen kan komma i gång. Finns blott den goda viljan — och den borde finnas — borde man också kunna komma överens, åtminstone om proceduren. Jag vill i likhet med danske statsministern Krag, som talade senare under debatten, säga: »Vi kan inte vänta evinnerligen» — »We cannot wait for ever». Herr Krag har fått mycket påskrivet för det nordiska initiativ som han föreslog skulle tagas. Jag vill inte försvara herr Krags åtgärd att kasta fram denna tanke utan föregående kontakter med de övriga nordiska staterna, men jag förstår danskarna, som har sina speciella problem, och något tycker jag bör göras för att man skall komma ur det nuvarande dödläget. Så vitt jag förstod gjorde herr Krag sig till tolk för tanken på ett nordiskt initiativ, som framför allt skulle ta sikte på en appell till Storbritannien och Frankrike att återknyta de kontakter som bröts i januari 1963 och återupptaga de förhandlingar, i vilka bl. a. Danmark tog del. Det var, menade herr Krag, nyckeln till Europas framtid.

Herr Krags inlägg fick i den fortsatta debatten kritik bl. a. från norskt håll och han kom tillbaka, varvid han särskilt underströk att ett nytt initiativ måste tagas i nära kontakt med övriga EFTA-länder. Det mest sensationella i hans andra debattinlägg var förklaringen, att han trodde att alla medlemmarna av De sex skulle acceptera initiativet och att han var säker på att Frankrikes president skulle acceptera det. »I feel quite sure that the President of France will accept it». Det kan inte ha varit gripet ur luften. Alla de närvarande tolkade hr Krags uttalande i denna sista punkt så, att han vid sitt besök hos de Gaulle i juli fått ett mycket positivt svar från denne. Själv menar jag att tanken på ett nordiskt initiativ icke bör under alla förhållanden avvisas, men naturligtvis måste det tagas i samförstånd. Det vore nämligen en verklig olycka om den nuvarande nordiska

marknaden i EFTA:s hägn spolierades.

Med det anförda har jag velat ge en bild av det politiska klimatet ute i Europa för strävandena att nå samförstånd mellan EEC och EFTA-staterna som bakgrund för möjligheterna att åstadkomma en konstruktiv linje inom den svenska handelspolitiken. Det sägs att vi måste vänta på utgången av Kennedyrundan. Ja, men jag upprepar: Vi kan inte vänta hur länge som helst! Vad gör herr Lange, frågar sig de otaliga. Vad nytt från Lissabon?

I detta sammanhang vill jag också efterlysa vad som görs för att öka varuutbytet österut, med Sovjetunionen.

Jag vill till sist beröra en helt annan sak, nämligen den upplysningsverksamhet som pris- och kartellnämnden de senaste månaderna iscensatt på olika platser i landet. I denna upplysningsverksamhet har i förstoringsglasets tecken bedrivits en något onyanserad information rörande enskilda butiksinnehavares priser. Genom en skenbart mycket noggrann klassifikation av tillämpade utförsäljningspriser har enskilda personer ställts vid offentlighetens skampåle — den skampåle som för brottslingar avskaffades för ett par hundra år sedan — och till följd därav lidit skada i sin rörelse. Avsikten har förvisso icke varit denna, men resultatet har blivit olyckligt för den enskilde. En förutsättning för kampanjer av denna karaktär — om de nu fyller en uppgift — måste nödvändigtvis vara att de bygger på fullt rättvisande jämförelser mellan olika butiker, där priset inte presenteras ensamt utan ställes i relation till andra i sammanhanget betydelsefulla faktorer, såsom butiksläge, service, kvalitet, varusortiment, s. k. prisdrive vissa veckodagar m. m. Den lilla kvartersbutiken med sina ofta sämre inköpsvillkor får inte utan vidare jämföras med de stora varuhuskedjorna. Det är orätt att detaljhandeln skall få kläda skott för den kostnadsinflation i samhället som förekommit och pågår och för allmänhetens förklarliga irri-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

tation över de stigande priser som är en följd av kostnadsstegringarna. Prisuppskörtningen är en myt, herr Adolfs-son. Den pågående konkurrensen sörjer i allmänhet för att priserna inte onödigtvis går i höjden.

Fru Hamrin-Thorell gav uttryck åt en mera nyanserad bild på distributionen och konsumentinformationen. Jag vill nu upplysa fru Hamrin-Thorell, att hennes önskemål om åtgärder mot vilseledande reklam kommer att tillgodoses när ett förslag till ny lag om illojal reklam inom kort framlägges.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag har för avsikt att här med några ord beröra jordbrukspolitiken. Med tanke på de vittomfattande framtidsspörsmål som på detta område aviserats kommer jag självfallet att huvudsakligen hålla mig till det som berör framtiden.

Hela den framtida jordbrukspolitiken kan sägas befinna sig i ett omstötningsskede. Vad som blir det slutliga konkreta resultatet är det väl ännu för tidigt att säga, änskönt åtskilligt material i form av utredningar, reservationer och ställningstaganden har presenterats.

Innan jag går in på här berörda frågeställningar kan jag emellertid inte underlåta att något beröra jordbrukspolitiken i den valrörelse som nu ligger bakom oss i tiden.

Socialdemokraternas brådska och otålighet evad gäller utspelet kring jordbrukspolitiken visar tydligt att densamma var avsedd att vara ett starkt kort i valrörelsen och mera var ägnad att gagna partiet än att åstadkomma en lösning av jordbruksfrågan i sak. En samförståndslösning eller en brett lagd lösning gagnar man näppeligen genom att spela ut ett extremt program strax före ett val, såsom nu skedde. Socialdemokraternas misslyckande vad gäller den ekonomiska politiken och deras oförmåga att hejda prisstegringarna

skulle tydligen överskylas med löften om sänkta livsmedelspriser i framtiden. Av den anledningen blev den från början ambitiöst och noggrant upplagda utredningen i slutomgången forcerad och ställd inför tidsnöd. Såvitt en utomstående kan bedöma berodde detta helt enkelt på att jordbrukspolitiken skulle spelas upp i valrörelsen — det fanns ju annars ingen anledning att forcera.

Den tid som fanns för avslutningsarbetena inom utredningen blev mycket kort, och självfallet blev det också mycket knapp tid för de ledamöter som skulle avlämna reservationer. Detta är att beklaga. Följden måste bli att besluten rörande den framtida jordbrukspolitiken som skall fattas i riksdagen, trots det mångåriga och i flera avseenden förtjänstfulla arbete som har nedlagts, i väsentliga stycken ändå måste grundas på summariska utredningar och otillräckliga analyser.

Men inte ens resultatet av det i slutomgången forcerade utredningsarbetet kunde inväntas. I god tid dessförinnan gav socialdemokraterna, enkannerligen regeringen, till känna sin syn på den framtida jordbrukspolitiken. Aldeles oavsett utredningsresultat, oavsett reservationer och remissutlåtanden var man färdig med sitt ställningstagande, som också via press, radio och TV redovisades inför svenska folket. För undvikande av det missförståndet, att socialdemokraterna under sommarens lopp skulle ha modifierat sina ståndpunkter, fastslog man därtill vid en presskonferens omedelbart före valet, att man stod orubbligt fast vid vad som en gång sagts. Svenska folket hade helt enkelt att välja jordbrukspolitik.

Hur presenterades då jordbrukspolitiken i den valrörelse som nu ligger bakom oss? Jag vill för min del säga att det i detta avseende fanns åtskilligt övrigt att önska framför allt i fråga om objektivitet. Kronan på verket var väl här socialdemokraternas budskap om en s. k. ny jordbrukspolitik. Man

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

kallade den en konsumentvänlig jordbrukspolitik, som skulle innebära att man kunde leverera livsmedel så mycket billigare, att det skulle inbespara 1500 kronor per familj och år. Jag vill nog säga att detta slog alla tidigare rekord i felframställningar inklusive både jordbruksministrernas och statsrådet Ulla Lindströms uttalanden, och det kan utan vidare karakteriseras såsom överdrifter. Bortsett från orimligheten i att över huvud taget värdera gränsskydd i totalsumma, eftersom man ju aldrig kan tänka sig den situationen att man kan importera hela kvantiteten till vad vi kallar världsmarknadspriser, skulle det här anförda exemplet leda fram till att vi skulle ha ett gränsskydd som, om man följer den principen att värdera det hela i totalsumma, skulle röra sig om ungefär tre miljarder kronor. Den verkliga summan torde ligga något över hälften av detta belopp.

Valet är nu över. Detsamma bör ge anledning till befogad självvrannsakan inte minst på socialdemokratiskt håll. Självfallet var det inte bara en fråga om jordbrukspolitik. Det gällde ju en mängd andra frågor i detta val. Det gällde regeringens hela fögderi och framtidsdispositioner. Det går naturligtvis därför inte att påstå att det är enbart jordbrukspolitiken som rubbat regeringsunderlaget. Å andra sidan bör jordbrukspolitiken med den framträdande roll som den fick i valrörelsen inte heller undervärderas härvidlag. Endast under den förutsättningen att man från socialdemokratiskt håll vill förmena, att det annars hade gått ännu sämre, kan man i valutgången återopa ett stöd för den till en av valets huvudfrågor gjorda jordbrukspolitiken. Jag skall återkomma till de rimliga konsekvenserna härav i slutet av mitt anförande.

Vad gäller den framtida jordbrukspolitiken vill jag här främst beröra en fråga som från felaktiga utgångspunkter gjorts till en huvudfråga i jordbrukspolitiken, nämligen frågan om

självförsörjningsgraden och då den till 80 procent preciserade målsättningen. Man ser här tydligen ett självklart samband mellan det lägre procenttalet och produktionens effektivitet, ehuru ett sådant samband enligt mitt förmenande inte nödvändigtvis existerar. Visst kan det sägas, att det finns marginaljordar, och visst kan det sägas att det finns marginella brukningsenheter, som inte håller måttet och som sannolikt inte kommer att brukas i framtiden. Men den problematiken löser sig sannolikt själv genom frivilligt upphörande på grund av dålig lönsamhet. Detta får dock inte skymma det faktum, att den lägre självförsörjningsgraden kan vara en spärr i utvecklingen för det verkligt effektiva jordbruket och för jordbruksproduktionen.

Enligt mitt förmenande har frågan om produktionens storlek tillmätts en alltför stor betydelse. Det primära måste väl ändå vara, herr jordbruksminister, inte att vi får en så liten totalproduktion som möjligt, utan att produktionen sker på effektivast möjliga sätt.

Jordbruksproduktionens omfattning och utveckling är självklart svärbedömbär — det vill jag gärna erkänna. Kanhända diskuterar vi här en problematik som vi aldrig möter i verkligheten. Tillgängliga prognoser talar ju samstämmigt om en nedåtgående trend i produktionsutvecklingen. Ändå och främst av den anledningen att jordbruksutredningens majoritet gjort denna 80-procentiga självförsörjningsgrad till en så väsentlig målsättning för jordbrukspolitiken vill jag framhålla, att det ingalunda är uteslutet att effektivitetskrav och produktionsmålsättning framdeles kommer i konflikt med varandra. Den stora satsning som framdeles bör ske i form av rationaliseringsåtgärder, utbildning och rådgivning etc. bör väl ge resultat som mer än väl uppväger nedläggning av jordbruk och avgång av äldre brukare, även med beaktande av befolkningstillväxten. Men även bortsett från det faktum att den

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

effektivaste och billigaste produktionen sker utan den begränsningsfaktor, som en hårt bunden totalmålsättning kan utgöra, kan det finnas anledning att ompröva målsättningens bärighet med hänsyn till den internationella situationen, prisutvecklingen på världsmarknaden och inte minst vad som händer vid en eventuell anslutning till ett europeiskt marknadsområde.

Obestriddigt är ju att om majoritetens linje följes, vi då medvetet ställer oss i en beroendeställning i vad gäller import av livsmedel, vid målsättningens uppnående i så hög grad att 20 procent av behovet måste importeras. Att detta hitintills som regel låtit sig göra — vi har dock aldrig provat det — och oftast till lägre priser, skall inte bestridas. Erfarenheten har dock visat, främst inom animaliesektorn, att när vi verkligen haft en bristsituation har denna billiga import inte låtit sig göra. Utredningens majoritet utgår tydligen ifrån att det hittillsvarande förhållandet med låga bytesvärden för jordbruksprodukter skall bli bestående och planerar med detta som utgångspunkt.

Den globala livsmedelssituationen har emellertid snabbt undergått en förändring, sannolikt inte minst efter den tidpunkt då utredningen slutade sitt kartläggande arbete. I så gott som alla tidigare prognoser synes efterfrågan på livsmedel vara för lågt uppskattad. Befolkningsökningen har blivit större än beräknat och produktionsökningen har blivit lägre. Framför allt gäller detta u-länderna, där bristen är enorm. Världens livsmedelsbalans påverkas därtill i betydande grad, det vill jag understryka, av en väntad och starkt accelererande höjning av konsumtionsstandarden, främst i de europeiska syd- och öststaterna. Den förskjutning som här sker från vegetabilisk till animalisk konsumtion kommer att arligen kräva mycket stora produktionsresurser. Om man i här åberopade länder exempelvis skulle komma upp i västeuropeisk konsumtionsstandard eller till en stan-

dard som vi har i vårt land skulle sannolikt snart världens livsmedels- och odlingsreserver vara förbrukade. Jag vill understryka att även små förskjutningar härvidlag kan starkt påverka livsmedelsbalansen.

Vad som i detta avseende redan skett har varit tillräckligt för att märkbart påverka den internationella marknaden, främst då spannmålsmarknaden.

Under hela efterkrigstiden har spannmål betraktats som en utpräglad över-skottsvara på världsmarknaden. De nordamerikanska lagren har ansetts såsom nästan outtömliga. De fem stora veteexportländerna hade år 1961, alltså för fem år sedan, över 58 miljoner ton vete i lager vid produktionsårets slut. Den kvantiteten skall jämföras med en total världsexport år 1961—1962 om 47 miljoner ton. Under år 1966 har samma länders vetelager sjunkit till 30 miljoner ton, medan världsexporten då torde överstiga 58 miljoner ton.

USA:s vetelager, som 1961 omfattade 38 miljoner ton, har år 1966 reducerats till mindre än 15 miljoner ton och väntas i slutet av juni 1967 understiga 10 miljoner ton. Redan i år bedöms lagren från amerikanskt håll vara betydligt mindre än de beredskapsmässigt önskvärda. Lagren av fodersäd i USA visar samma starka minskning; från närmare 76 miljoner ton år 1961 till 43 miljoner ton år 1966. Beträffande torrmjölken, som är en ur äggviteförsörjningssynpunkt mycket intressant vara, är situationen i stort sett densamma.

Den ändrade situationen på världsmarknaden har redan lett till vissa prishöjningar, som är värda att notera. Priserna på vete på de nordamerikanska spannmålsbörserna låg i början av september i år i genomsnitt cirka 15 procent högre än vid samma tid föregående år. EEC:s importprisnoteringar för mjukvete visar ungefär lika stor uppgång. Importpriserna för ris till Väst-europa har under samma period stigit med i vissa fall över 30 procent, och för sojabönor, som också de är av stor be-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

tydelse för äggviteförsörjningen, med 22 procent.

Otvetydigt kommer situationen vad gäller möjligheten till billig livsmedelsimport att radikalt förändras. Därtill kan läggas att därest vi i en eller annan form integreras i en europeisk stormarknad, som väl är sannolikt, faller ju alla möjligheter till spekulation i billig import under bordet. Den senaste överenskommelsen vad gäller jordbrukspriser medlemsstaterna emellan sammanfaller ju i stort med de nu rådande svenska priserna. Ett forcerat ställningstagande kan innebära, att vi får ta alla de mycket besvärliga omställningsproblemen — jag vill understryka att dessa för vissa landsdelar kan bli mycket besvärliga — men vi kommer inte på grund av medlemskapet i stormarknaden att kunna dra fördelar av billig import, om sådan skulle vara möjlig.

Därutöver kan sägas att jordbruksproduktionens omfattning är inte bara frågan om människor och kvantiteter, inte bara frågan om arealer, det är också fråga om lokalisering. Socialdemokraternas målsättning måste, om den realiseras, ofrånkomligen leda till en koncentration av jordbruksproduktionen till slättbygdsområdena i Syd- och Mellansverige. Detta må vara till synes aldrig så ekonomiskt riktigt vid en renodlad bedömning av produktionskostnaderna. Tyvärr har man emellertid i alldeles för hög grad bortsett från alla de sidobedömningar som måste göras innan man fastlägger målsättningen för den nya jordbrukspolitikens, därast man skall få det totala greppet över såväl effektivitet som ekonomi som är nödvändigt.

Jordbrukspolitikens är nämligen inte bara frågan om livsmedelspriser och levnadsbetingelser för dem som arbetar i jordbruket. Det är också frågan om lokalisering av människor, av företagssamhet och sysselsättningsmöjligheter. Det är frågan om lokaliseringspolitiska, försvars- och beredskapsmässiga be-

dömningar. Det är fråga om naturvårds- och fritidsintressen inte minst. I fråga om stora områden där framför allt den jäktade nutids- och kanske i ännu högre grad framtidsmänniskan söker eller kommer att söka sin rekreation, kan man mycket väl fråga sig: Kan man tänka sig denna bygd utan jordbruk.

Det är utomordentligt viktigt att jordbrukspolitikens inverkan på här berörda områden ingående analyseras. Enligt min mening har så hitintills ej skett. Sker inte detta innan jordbrukspolitikens fastlägges och tas vid densamma utformning inte vederbörlig hänsyn också till helheten, ställs vi sannolikt i framtiden inför det faktum, att för angelägna delposter få betala ett pris som blir högre än vad det hade behövt bli om helhetssynpunkterna beaktats från början.

Självfallet skall inte jordbruket vara ett självändamål i någon bygd eller i någon del av landet, men rimligt är ändå att bredast möjliga helhetsbedömningar görs. Med den roll som jord- och skogsbruket spelar som basnäring i vårt land kan nämligen radikala grepp i jordbrukspolitikens helt förändra förutsättningarna också för annan bebyggelse och annat näringsliv i stora delar av vårt land.

Herr talman! Lika orimligt som det är att se jordbrukspolitikens isolerat från vissa helhetsbedömningar i samhället, lika orimligt och till lika felaktiga slutsatser kan man komma in-ternt inom jordbrukspolitikens, om man vid bedömningar av enskilda produktionsgrenar inom jordbruket inte beaktar helhet och följdverkningar. Typfall härpå är synpunkterna av utredningsmajoriteten på såväl mjölk- som sockerproduktionen.

Mest allvarligt i sammanhanget är de nya signalerna i fråga om mjölkregleringen, främst den programmerade avvecklingen av densamma, dels därför att det berör den ojämförligt största inkomstkällan för jordbruket och dels därför att den drabbar hårdast i de sva-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

ga jordbruksområdena där alternativ i regel saknas. Förslaget innebär inom vissa områden helt enkelt jordbrukets vara eller inte vara. Påståendet här om att de nya prisrelationerna med sänkning av mjölkpriset och höjning av smörpriset skulle ge oförändrad lönsamhet är hur orealistiskt som helst, liksom motivet härför. Kalkylen går helt enkelt inte ihop, i varje fall inte förrän mjölkproduktionen minskat i sådan omfattning att dess roll som väsentlig inkomstkälla för jordbruket bortfallit och då också kostammen decimerats så hårt att dess roll som underlag för köttproduktionen är borta.

Att denna operation är till betydande olägenhet för jordbruket är självklart, vidare att denna olägenhet inte begränsas enbart till de direkta ekonomiska verkningarna. Decimeringen av djurhållningen måste leda till ensidigare växtodling med större risker för växtsjukdomar jämte ett sämre utnyttjande av vissa foder och biprodukter.

Inte heller för konsumenten är emellertid fördelarna påtagliga och klara. Den sänkning som här bjudes på konsumtionsmjölken räcker sannolikt inte till för att dels betala det högre smörpriset och dels kompensera de långsiktiga konsekvenserna på köttmarknaden. Till detta skall läggas kostnaderna för lagerhållning samt svårigheterna att klara färskvaruförsörjningen i vissa delar av landet, som måste bli en följd av den lägre produktionsvolymen, då med särskild hänsyn tagen till säsongvariationerna inom denna produktionsgren.

Vad här sagts om mjölkproduktionen kan i viss mån också äga giltighet vad gäller sockerbetsodlingen. Jag skall här fatta mig kort. Jag hoppas att den specialutredning, som såvitt jag vet i stort sett är färdig, så att säga återställer ordningen i sockerdebatten och levererar material, från vilket någorlunda säkra bedömningar kan göras. Klara fakta är väl ändå, att det aldrig kommer att gå att importera hela vårt behov av

socker till de abnormt låga världsmarknadspriser som figurerar i debatten. Därest den svenska sockerbetsodlingen skulle läggas ned, skulle vi säkert av egen omtanke köpa sockret i fast räkning till ett avsevärt högre pris, om än lägre än det svenska, men därtill skulle vi också få dras med en relativt kostsam lagerhållning.

Om den svenska sockerbetsodlingen kan sägas att vi har en sockerproduktion som både med avseende på odling och förädling ligger i särklass vad gäller teknik och rationalitet. Det är kanske inte alla som vet att de svenska sockerskördarna ligger bland de högsta i världen. Inom Europa finns endast två länder med högre avkastning per hektar, nämligen Nederländerna och Schweiz. Därtill kommer inom betsektorn också Israel med en något högre skörd, dock på en mycket begränsad areal. Beträffande rörsockerproduktionen är skördevariationerna betydligt större, men genomgående hävdar den svenska produktionen sig väl också i denna jämförelse. Endast ett fåtal länder med relativt begränsad odling ligger i skördehänseende högre. Det land som har den ojämförligt största sockerproduktionen, Kuba, ligger exempelvis 15—20 procent lägre än Sverige vad gäller skörd per hektar. Därtill kommer att biprodukterna vid betodling har ett betydligt större värde än vid rörsockerodling.

Härtill kommer att vi just nu faktiskt befinner oss på tröskeln till en nära nog helmekaniserad odlingsepok, som bör ge stora möjligheter för en ytterligare rationalisering av odlingen.

Det torde vad gäller förädlingsindustrin, som är en väsentlig sak i sammanhanget, inte råda någon tvekan om att vi kanske har världens modernaste sockerindustri, detta i fråga om såväl teknik som organisation. Vi har således betydande värden i en högtstående och modern förädlingsindustri, en modern maskinpark samt en framstående odlingsteknik och forskning. Vi ställs in-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

för spørsmålet huruvida vi skall utnyttja och vidmakthålla densamma eller rasera den.

Med hänsyn till nödvändigheten av en egen förädlingsindustri, ävensom av att odlingsteknik och forskning fort-löpande följes upp, är sockerbetsodlingens vara eller inte vara icke en fråga från år till år. Såvitt jag kan se gäller det här ett avgörande, där vi praktiskt taget ställs utan möjlighet att framdeles odla socker, även om vi skulle bedöma det såsom angeläget, därest vi nu lägger ner odlingen. Jag vill av den anledningen säga, att det finns skäl till att även på detta område gå varsamt fram.

Herr talman! Jag vill återkomma till vad jag inledningsvis sade om de konsekvenser som regeringspartiet rimligen bör dra av valutslaget beträffande jordbrukspolitikens utformning. Jag vill framhålla att valutslaget ingenstans, inte ens i storstadsområdena, trots vackra löften kan tolkas såsom ett stöd för socialdemokraternas jordbrukspolitik. Får jag såsom en parentes säga, att det måste betraktas såsom ett politiskt sundhetstecken att denna jordbrukspolitik i ett så konsumentdominerat land som Sverige numera är inte har gått hem ens i de extremaste konsumentvalkretsarna. Det svenska folket har tydligen större sans och moderation på detta område än man har vågat hoppas.

Valutslaget måste enligt mitt förmenande tolkas så, att det svenska folket valde tryggheten före ovissheten om livsmedelstillgången framdeles, även om det skulle ske till ett något högre pris. Det måste tolkas såsom en rekommendation till jordbruksministern att ta med mera varsamt grepp på jordbrukspolitikerna. Det bör slutligen, herr talman, leda till att regeringen, som nu står inför uppgiften att i proposition dra upp de konkreta riktlinjerna, söker finna en samförstånds lösning, en lösning som också kan accepteras av och som inte står i strid med näringsens utövare.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Flera talare i denna remissdebatt har berört jordbruksfrågorna, speciellt då med anknytning till det socialdemokratiska jordbruksprogrammet och den debatt som har förekommit i valrörelsen. Det har i debatten också givits uttryck för att den svenska jordbruksregleringen onekligen är en svårhanterlig och svårförståelig materia, och det har gjorts en del, efter vad jag tycker, nästan vidunderliga påståenden i detta sammanhang. Dessutom anser jag nog att det i debatten här har förekommit något av den vulgärpropaganda som spelades upp kring jordbrukspolitiken i årets valrörelse. När man såsom herr Sundin t. ex. talar om att regeringens och jordbruksministerns strävanden går ut på att försöka ödelägga det svenska jordbruket och när man påstår att vi är på väg att äventyra vårt lands försörjning under en beredskapssituation, tycker jag att det är våldsamma övedrifter som knappast hör hit, ty jordbruksutredningen har ju behandlat frågan om hur vi skall klara oss under en beredskapssituation. Jag går därför förbi inlägg av denna karaktär men skall anknyta till några av de felaktiga påståenden som har framförts under denna remissdebatt.

Jag vänder mig då i första hand till vännen Gustaf Elofsson och till vännen Yngve Nilsson, som har talat bl. a. om de erfarenheter som svenska folket skulle ha fått i fråga om köttförsörjningen under de allra senaste dagarna.

Jag måste nog säga att speciellt herr Elofssons inlägg vittnade om att han egentligen inte visste vad han talade om. Herr Elofsson påstod nämligen att köttpriset i Danmark skulle ligga 25 öre över den svenska prisnivån! Det är ju alldeles orimligt, ty herr Elofsson måste ändå veta att vi har ett mycket högt gränsskydd för det svenska köttet. Det betalas i verkligheten i dag 3 kronor och 19 öre i avgift för varje kilo kött som går över gränsen in i

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Sverige. Den svenska noteringen ligger här i dag på 6:31, och då är den 25-öring som man lade på med hänsyn till veterinärkonflikten inräknad. Det betyder att det pris man har kunnat betala i Danmark för det här köttet är 3:12, d. v. s. knappt hälften av det pris vi betalar i Sverige. Vi får väl ändå hålla oss till realiteter, herr Elofsson, och inte försöka inbillna svenska folket att priserna i Danmark skulle ligga 25 öre över de svenska. Ett faktum är att vi fortsätter att ha de högsta priser på köttvaror som kan tänkas. Om det sedan skulle vara så att noteringen i Danmark kan ha växlat med 10 eller 20 öre från den ena dagen till den andra, så förändrar det ingenting i helhetsbilden.

I sockerfrågan kanske jag först skall anknyta till vad herr Kristiansson sade. Han är en typisk exponent för dem som ständigt står upp och säger: Vad vi är duktiga! Vi producerar det bästa fläsket i världen, läste jag häromdagen. Nu kom herr Kristiansson och sade att vi är också de bästa att producera socker. Vi skulle kunna mäta oss med de rörsockerodlande länderna — ja, den svenska betodlingen skulle t. o. m. vara överlägsen. Jag tror inte att man i något annat betodlande land vågar göra ett sådant påstående, men herr Kristiansson gör det. Har han kommit på den befängda tanken att man skulle odla rörsocker här i Sverige? I så fall håller jag med honom om att betodling skulle ge ett bättre resultat, men det är ju inte det vi resonerar om.

Skulle det vara på det sättet, herr Kristiansson, att vi vore överlägsna även på ett sådant område som sockerodlingen, så måste folk fråga sig: Varför skall vi då behöva hålla ett gränsskydd på 300 procent för en produkt som vi skulle vara världsmästare i att producera? Påståendet faller på sin egen orimlighet. Jag tror, som sagt, att vi inte tjänar jordbruksdebatten med så våldsamma överdrifter.

Herr Gustaf Elofsson sade att vi producerar ungefär 40 procent av vårt sockerbehov. Jag är tacksam, om jag får notera att herr Elofsson är med på att vi siktar dithän. Ett faktum är ju att vi under de senaste tio åren har haft målsättningen att försöka producera två tredjedelar av vårt sockerbehov, således 66 procent. Även en sådan insiktsfull jordbrukare som herr Gustaf Elofsson är tydligen med på att resonera om 40 procents självförsörjning. Vi konsumerar litet mer än 300 000 ton socker i landet. Vi importerar alltså ungefär 100 000 ton. Importpriset är i dag 28,5 öre per kilo. Jag kan hålla med om att det är ett dumpingpris.

Emellertid vill jag i dag inte gå in på en diskussion i sockerfrågan, eftersom den har varit föremål för en utredning. Utredningsförslaget är ute på remiss, och avsikten är att kommittén sedan skall få fortsätta att förhandla kring den här frågan. Så mycket har dock redan kommit fram att det finns starka uttryck för att någonting bör göras. TCO säger t. ex. att sockernäringsen bara bör ha dumpingskydd, ungefär som andra näringar. Enligt min mening är det uttalandet mycket djärvt. Det blir väldigt svårt att gå så långt.

I den förda debatten har vår sockerproduktion kommit att framstå som orimlig; där är det nödvändigt att man verkligen tänker om. Och jag tror att vi inte minst med tanke på u-hjälpen har möjligheter att här åstadkomma någonting ganska betydelsefullt. Utredningen pekar på att man skulle kunna avsätta skillnaden mellan ett rimligt världsmarknadspris och det låga pris, som man nu betalar, till en fond som skulle kunna användas för u-hjälpen. Om vi utgår från att det rimliga priset ligger vid 60—65 öre och vi i dag kan köpa för 28 öre, betyder det att vi skulle få en rätt stor hjälpfond. Frågan om sockernäringsen får naturligtvis diskuteras vidare, men jag menar att förut-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

sättningarna är ovanligt goda för att vi här verkligen skulle kunna göra någonting positivt för u-länderna.

Så kommer jag till herr Yngve Nilsons allmänna resonemang om jordbrukspolitiken. Jag observerade att han använde en siffra i Jordbruksekonomiska Meddelanden för att visa att jordbruket skulle ha betydande svårigheter. Emellertid finns en siffra en månad senare, för september, visserligen bara i stencil men om herr Yngve Nilson i stället tagit den hade han funnit att jordbrukarnas producentpriser inte sjunkit utan tvärtom stigit. I september var nämligen siffran 132, således en förbättring från de 127 och 129 enheterna i juli och augusti. Jag tycker dock inte att vi skall bygga resonemangen på växlingar från en månad till en annan. När det gäller producentprisindex kan man inte ta en svängning från låt mig säga juni till juli eller juli till augusti som uttryck för någon förändring; lika litet som den förbättring jag talar om egentligen är värd att nämna.

Maskinanskaffningen är på samma sätt beroende av jordbrukets resultat från ett år till ett annat — har man haft ett gott år köper man maskiner året därefter, men det säger inte mycket om jordbrukarens inställning till de mera långsiktiga produktionsförutsättningarna.

Till herr Axel Kristiansson vill jag säga att den felaktiga uppgiften om 1 500 kronor blev så eftertryckligt dementerad av statsministern före valet att jag inte trodde att man skulle behöva upprepa dementien. Det var en fadäs i en publikation som kom ut i Stockholm, saken har lagts till rätta, och jag tycker nog att vi kunde låta den vara förbi vid det här laget.

Herr Kristiansson anser inte att 80 procent kan användas som en målsättning. Han vill i stället tala om ett rationellt jordbruk. Men hur skall vi mäta detta rationella jordbruk? Ja, vi måste mäta det i konkurrenskraft gent-

emot andra sysselsättningar och mot andra länders jordbruk. Gör vi det så tror jag att man ändå kommer till resultatet att det åtminstone för svenska konsumenter kan vara en fördel att man importerar vissa kvantiteter livsmedel.

Industriförbundet, som väl inte kan beskyllas för att gå socialdemokraternas ärenden, finner målsättningen med 80-procentig försörjning rimlig och riktig, framför allt mot bakgrunden av de betydande överföringsvinster som på det sättet sannolikt kan göras. Den ej obetydliga nedgången i självförsörjningsgrad som skett under de senaste åren gör det vidare sannolikt, säger Industriförbundet, att den ytterligare nedgång som utredningen föreslår skall kunna komma till stånd utan nämner skadeverkningar för jordbruket och dess utöware.

Jag skulle kunna återge åtskilligt flera remissyttranden där man förklarar att det kan vara önskvärt att åstadkomma en krympning av de totala insatserna inom jordbruksproduktionen, således både i fråga om arbetskraft och när det gäller kapital.

Herr Kristiansson kan naturligtvis påstå att världsmarknadspriserna för modligen kommer att stiga. Jag kan givetvis inte spå om framtiden med någon större säkerhet än vad han kan göra — det kan vi vara överens om — men man får ju ändå försöka att bilda sig en uppfattning och den får baseras på vad som har förekommit och på tendenser som kan ge en antydning om framtiden. Om vi bortser från krigsåren och avspärrningen har det ju under årtionden varit billigare att köpa produkter utifrån. Många av oss önskar väl i själva verket att det förhållandet skulle ändras, ty om världsmarknadspriserna på animalier och vegetabilier gick upp i nivå med priserna här i Sverige så skulle det ju vara ett uttryck för att man också i andra länder hade uppnått en hög levnadsstandard. Världsmarknadspris i höjd

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

med svenska priser förutsätter en höjning av levnadsstandarden ute i världen så att den motsvarar den svenska, men inte nog med det, utan dessa länder skulle också kännetecknas av en solidaritet medborgarna emellan så att andra grupper var beredda att för jordbrukarna åstadkomma en inkomstfölsamhet, en jämförlig standard med den som gäller för andra grupper i det samhället. Endast under förutsättning att någonting sådant kan realiseras tror jag att vi kan räkna med att livsmedlen kommer upp i den prisnivå som vi får lov att acceptera här i landet. Folk som inte har en hög levnadsstandard kan inte heller betala höga priser på livsmedel. När jag konstaterar detta är det inte därför att jag menar att vi enbart av det skälet skulle frångå den politik som vi hittills har fört och genom vilken vi har försökt att åstadkomma fölsamhet för jordbrukarna i förhållande till andra grupper. Den politiken anser jag bör fortsättas, men det är å andra sidan ett ganska realistiskt antagande att vi inte kan påräkna att den situationen inträffar så snart då världsmarknadspriserna ligger i paritet med de svenska priserna.

Jag har, herr talman, velat anföra dessa synpunkter i anslutning till de inlägg som har gjorts under den här debatten.

Herr SUNDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tar till orda därför att vår vänlige jordbruksminister påstår att några av oss har hemfallit åt den så vanliga vulgärpropagandan när det gäller jordbruket, livsmedelsproduktion och dess framtid.

För att jordbruksministern skall ha anledning att eventuellt korrigerar sig själv ber jag, herr talman, att in extenso få läsa upp vad jag sade i mitt förra anförande i den här frågan. Jag sade så här: »Jag är övertygad om att

jordbrukspolitiken har spelat en betydande roll för valresultatet. Dagens konsumenter är inte bara prismedvetna utan dessutom så klarsynta att de inte tror på de Holmqvistiska sagorna. När dessa tog sig uttryck i broschyrer som innehöll osakligheter reagerade konsumenterna inte med den Erlanderska solidariteten utan med sin egen — en sund bedömning och ett sunt förnuft.» Jag skall hoppa över mellanledet och ta avslutningen där jag säger: »Det är, herr talman, ingen agrarpolitik att i en svältande värld ha en långsiktig livsmedelsproduktion som ger beredskap såväl i fred som i ofredstid.»

Anledningen till att jag läste upp detta, herr jordbruksminister, är den här tidningen som jag hoppas att jordbruksministern känner igen. Jordbruksministern är där avbildad på första sidan och har dessutom en ledare om möjligheterna att sänka livsmedelspriserna i vårt land. Här står på första sidan den siffran som herr Axel Kristiansson nämnde. Det heter där att med den jordbrukspolitik som herr Holmqvist förordar skulle man ha möjligheter att sänka livsmedelspriserna för en familj med 1 500 kronor.

Vad är vulgärpropaganda, herr jordbruksminister, när jordbruksministern själv och statsministern distrikt efter distrikt har tagit avstånd från denna broschyr eller tidning som ni skickat ut i detta sammanhang? Skall vi föra en realistisk jordbrukspolitik, då skall vi göra det. Men av det inlägg som jordbruksministern här gjorde har jag fått den uppfattningen att han ingenting har lärt av det senaste valet. Om man gör en privat undersökning hos konsumenterna finner man att de inte tror ett dyft på vad socialdemokratien säger i detta sammanhang. Jag vill med detta framhålla att socialdemokraterna ute i länen är förnuftigare i vad det gäller livsmedelsproduktion och jordbrukspolitik än jordbruksministern kanske är.

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

Herr NILSSON, YNGVE, (h) kort genmäle:

Herr talman! Jordbruksministern kritiserade mig för den del av mitt inlägg som bland annat berörde köttförsörjningen under den tid vi hade generalstrejk här i landet när det gällde slakteriveterinärer. Jag vill då hänvisa till en artikel som står intagen i Upsala Nya Tidning. Det är ett TT-meddelande som lyder så här: »Kött och fläsk måste importeras från Danmark för att täcka den brist på färska svenska köttvaror som uppstod på grund av generalstrejken. För denna import var man tvungen att betala högre priser än gällande svenska priser. Detta säger slakteriförbundet i sin svarsskrivelse till näringsfrihetsombudsmannen som begärt information om prishöjningarna på kött.»

Vidare tog jordbruksministern upp ett resonemang om indextalen och påstod att jag hade angett en siffra för oktober månad. Detta är fullständigt felaktigt. Jag har hänvisat till Jordbruksekonomiska Meddelanden, numret för oktober månad, och klart uttalat att under regleringsåret 1965/66 var det reella producentindexet 102,7 mot 106 de två föregående åren. Det torde väl visa den situation som jordbruket nu står inför. Sedan gäller det maskinanskaffningen, där jag har påstått att man kan förmärka en stark nedgång i inköp av jordbruksmaskiner. Mitt uttalande på denna punkt torde kunna verifieras av RLF.

Herr ELOFSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr jordbruksministern började sitt anförande med att betvivla att jag visste vad jag talade om. Det kan väl hända att man tycker att det är så stora omvälvningar på detta område att man nog kan bli litet virrig ibland, men det får jordbruksministern förlåta.

När jordbruksministern sade att det var felaktigt att köttpriserna hade stigit

med 25 öre per kg vill jag bara hänvisa till kvällstidningarna i dag. Om jordbruksministern läser dem, finner han uppgiften där. Är det fel, har jag också lämnat felaktiga uppgifter. Men jag tror inte det, ty man sade dessutom i radio att höjningen skulle undersökas av den nämnd som är tillsatt för att kontrollera prisbildningen på matvaror, och jag förmodar att nämnden undersöker om det är sant.

Jordbruksministern sade att sockret här kostade 60—65 öre per kg. Det är nog riktigt. Och så köper man det på världsmarknaden för 28 öre, och då är det självklart att det är bättre att importera. Men om jag fattade jordbruksministern rätt så anser han att det aldrig kommer att uppstå några svårigheter för vårt land vare sig med krig eller annat, och därför kan man låta näringarna dö bort. Skulle det vara så, då beklagar jag oss, ty vi kan nog komma i den situationen en gång till att det blir ofred i världen och att vi behöver ha en så stor egen livsmedelsproduktion som möjligt.

Vidare förklarade statsrådet att vi odlade 300 000 ton potatis i landet och att det var för mycket. Men varför påbjöds då t. ex. 1940 att man skulle köra upp alla gångar i Stockholm och alla släta planer och sätta potatis för att dryga ut förråden? Det har både jordbruksministern och jag sett i Stockholm. Det skedde för att vi inte hade potatis. Vi fick en ersättning per tunnland för att köra upp obrukad mark och så råg på den. Samma var förhållandet med potatisen, som vi skulle odla så att svenska folket skulle kunna få vad det behövde.

Man kan tycka att sådant är onödigt och att vi kan importera. Men saken är den att om ofred utbryter, då får vi nog se att det inte är så lätt att få en skörd som täcker behovet, utan det kan bli mycket stora svårigheter. Det är därför vi anser oss behöva inom vårt land ha en beredskap som täcker det behov som anses vara nödvändigt ifall det skul-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

le komma ofred över oss en gång till. Jag håller med om att det kan bli billigare att köpa vissa saker utifrån i närvarande stund, men så snart vi har lagt ner våra möjligheter att producera stiger priserna. Det har vi lagt märke till tidigare. Jag skall inte upprepa köthistorierna. Det får vi väl läsa mer om i tidningarna i morgon. Vi kan bara se på en sak. På tre dagar skulle regeringen ställa till en sådan import! Var det nödvändigt? Jag skulle vilja fråga jordbruksministern om så var förhållandet. Visst håller jag med jordbruksministern om att växlingarna är stora från den ena dagen till den andra, men jag tror i alla fall att vi skall vara försiktiga så att vi inte utarmar vårt eget lands möjlighet att följa med i utvecklingen och även producera de produkter som vi har möjlighet att producera och göra det på ett sådant sätt att vi inte fördrar det mer än vad nöden kräver. Jag tror att svenska folket godkänner en sådan åtgärd.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Efter jordbruksministerns anförande gjorde jag den reflexionen att vi till alla rekord inom både sockerframställningen och fläskframställningen — vilka för övrigt inte tycks glädja jordbruksministern — också kan lägga det rekordet att vi har en jordbruksminister som sätter rekord i demagogi. Något bemötande i sak har han knappast presterat, i varje fall inte gentemot mitt anförande. Jag hade på vissa punkter konkreta siffror, men dem bemötte han inte annat än i allmänna ordalag.

Låt mig ta upp sockerfrågan. Där sade jag att vi har en sockerodling i detta land där skörden enligt statistiken är så hög att det endast finns två länder i Europa som ligger högre. Vill jordbruksministern bestrida detta, så får han givetvis komma med belägg. Jag bygger mitt påstående på statistik. Det

är möjligt att jordbruksministern säger att det bara är Sockerbolagets statistik och att man inte kan lita på den, men när jordbruksministern i ett annat sammanhang refererar till Industriförbundet kan det väl inte vara farligare att här referera till Sockerbolagets statistik. Om vi på något område har en skördestatistik som är riktig, är det nog den statistik som gäller sockerframställningen.

Jag sade därtill att skördarna av rösocker är mer varierande, från mindre än 2 ton per hektar upp till 10—11 ton, men på Kuba är arealskörden 15—20 procent lägre än den svenska.

Nu frågar jordbruksministern varför vi då inte är konkurrenskraftiga. Frågan är lätt att besvara, dels säljer uländerna sockret under produktionskostnaden, dels har vi betydligt högre kostnader än de. Men vi får väl någon gång ta konsekvensen av vårt kostnadsläge. Det är inte säkert att vi på grund av att vi har ett högt kostnadsläge alltid kan säga att vi inte bör producera den eller den varan.

Jag kan mycket väl sluta att nämna de 1 500 kronorna, men när jordbruksministern talar om vulgärpropaganda måste jag säga att om något är väl detta vulgärpropaganda när man sprider ett sådant påstående. Jag vet inte i hur många hundratusen exemplar broschyren spreds. Men klart är att hade inte uppgiften blivit påtalad, hade den sannolikt icke heller blivit tillrättalagd. Det var ju för övrigt mycket motvilligt som statsministern rättade den.

Vi har tidigare tvistat om självförsörjningsgraden. Jordbruksministern har bitit sig fast vid att denna låga jordbruksproduktionen måste vara framtidsmelodien, han frågar hur vi skall kunna mäta effektiviteten, han säger att det måste föreligga konkurrensbetingelser, vilket allt enligt honom talar för en lägre produktionsmålsättning. Jag tror han överdriver besvärigheterna. Om vi kommer överens om mått och form för det rationella jordbruket och

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

på grundval av detta om en viss prisnivå — vi har ju då inte skattat konsumenterna över hövan. Om jordbruket producerar till det priset, finns det ingen anledning att företa någon skärpning förrän vi riskerar få för stor produktion i landet. Det finns ingen anledning att använda 80-procentstrecket som ett riktmärke som man till varje pris skall komma till i framtiden.

Jordbruksministern refererade till Industriförbundet. Jag vill säga att detta inte är första gången som Industriförbundet kommit överens med socialdemokraterna i jordbruksfrågor.

Jordbruksministern sade till slut någonting som jag vill stanna litet vid, nämligen att världsmarknadspriserna har varit låga så länge man kan minnas. Jag tror att jordbruksministern bör läsa litet historia — gör han det, finner han att den tidigare utvecklingen upprepar sig i nuet fast i omvänd riktning. När jordbruksdepressionen utbröt i början av 30-talet föll först spannmålspriserna. Jag minns mycket väl att det när den svenska riksdagen debatterade jordbruksstöd eller icke från visst håll sades att vi inte hade någon jordbrukskris i detta land, och man gav de svenska jordbrukarna rekommendationen att liksom de danska gå över till animalieproduktion, så skulle hela problematiken vara löst. De som såg litet längre sade att det efter spannmålskrisen måste komma en animaliekris, och den kom också efter ett antal månader eller något år.

Nu har vi efter en lång följd av år med mycket låga spannmålspriser och till synes outtömliga spannmålslager fått en stark reducering av dessa lager, och vi har fått en höjning av spannmålspriserna som jordbruksministern inte bestred. Jag tror att det som tidigare skedde nu upprepas, fastän i omvänd riktning. Medan spannmålspriserna då föll först, steg de nu först, och det kommer att få till följd att animaliepriserna också stiger. Vi är inne i en trend med stark höjning av konsum-

tionsstandarden, och jag tror att jordbruksministern ganska snart får bevittna att det blir ett annat bytesvärde för jordbruksprodukterna.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Till herr Sundin vill jag bara säga att vi naturligtvis är glada över att han på nytt hållit sitt anförande inför kammaren. Jag hade emellertid en känsla av att det fanns vissa partier i det tidigare anförandet som han inte direkt citerade här. Med all respekt för de personliga penetreringar som han gör av konsumenternas uppfattning måste jag be herr Sundin förlåta mig att jag ändå fäster större vikt vid vad de organisationer säger som kanske ändå mera företräder konsumentintresset. Jag skulle kunna ange flera yttranden i det avseendet, men jag pekar bara på jordbruksnämndens konsumentdelegation, som består av representanter för inte bara de olika löntagargrupperna, utan också handel och industri. I dess yttrande finner vi tillräckligt uttryck för en uppslutning kring den princip som regeringen har rekommenderat. Jag tror att herr Sundin får svårt att i detta yttrande finna någonting som anger att man är betänksam mot det program som har föreslagits.

Sedan vill jag säga till herr Yngve Nilsson att om näringsfrihetsombudsmannen ställer Slakteriförbundet mot väggen och ber Slakteriförbundet att förklara sambandet mellan den svenska veterinärstrejken och höjningen av priserna, är det inte alldeles säkert att man utan vidare kan godtaga förbundets yttrande som en alldeles objektiv beskrivning av förhållandena. Det är klart att Slakteriförbundet har sina intressen att bevaka i sammanhanget. Vad jag har vänt mig mot är ingalunda vad Slakteriförbundet har sagt — jag har inte gått in på det. Däremot har jag vänt mig mot den beskrivning som kom fram i tidigare inlägg.

Till herr Gustaf Elofsson vill jag säga

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

att jag inte har talat om potatis, men varav hjärtat är fullt, därom talar munnen. Jag förstår att herr Gustaf Elofsson har potatisen närmast hjärtat i det här sammanhanget! Detta är dock en senare historia. Det är också en tråkig historia. Vi hade naturligtvis all anledning att fundera över hur långt man skulle sträcka sig för att producera fabrikspotatis här i landet. Det skulle emellertid föra alltför långt att dra upp detta ämne, och jag skall inte göra det mera än i denna antydning.

Herr Gustaf Elofsson ställde också en fråga till mig, huruvida den import av kött som man talar om verkligen var nödvändig. Jag har visserligen inte reda på hur stor den blev, men jag tror inte att Danmark på något sätt har kunnat tillgodose sina stora exportintressen med Slakteriförbundets medverkan. Jag har ingen anledning att tro att det på dessa tre dagar hänt så mycket — försörjningen med kött var aldrig äventyrad. Under den vecka som föregick strejken hade vi en nedslaktning som låg 30 procent högre än under motsvarande tid förra året, så jag tror inte det fanns några större risker för att vår köttförsörjning råkade i fara, och jag kan inte heller tänka mig att man behövde tillgripa så värst stor import för att täcka behovet. Tre dagar kan ju en helg vara, om den infaller på visst sätt i veckan.

Jag beklagar att jag missförstod herr Yngve Nilsson, vilket jag medger att jag tydligen har gjort. Jag tog fram Jordbruksekonomiska Meddelanden och tyckte mig känna igen några av siffrorna. Jag fastnade för de senare uppgifterna där. Nu har emellertid herr Yngve Nilsson talat om tre år och jag kan ge honom rätt i att man när man sätter producentprisindex i relation till konsumentprisindex får en serie som pekar nedåt, men om man väljer en kolumn till vänster med nominella priser, så finner man att priserna fortsatt att stiga, men inte lika kraftigt som konsumentprisindex.

Jag gick kanske också förbi vissa andra saker i herr Yngve Nilssons anlägg. Han behandlade ju kapitalfrågorna och låglöneproblemet. Jag vill inte på något sätt förringa betydelsen av dessa frågor, och jag kan säga att jordbruksutredningen har försökt att ta upp dessa frågor till prövning, både kapitalfrågorna — där utredningen gått så långt att man velat ge prioritet för finansiering av jordbruksinvesteringar, något som det kanske kommer att resas invändningar emot från annat håll — och låglöneproblemet för småbrukarna, där man föreslagit omställningsåtgärder och andra ting.

När herr Kristiansson beklagade att jag inte hade gått in på de siffror som han hade nämnt och när han tyckte att jag hade gått alltför lättvindigt förbi dem och behandlat dessa spörsmål kanske litet för schematiskt, vill jag säga att vi naturligtvis kan diskutera frågan om självförsörjningsgraden från en hel rad olika utgångspunkter. Jag kan medge att den kalorimässigt 80-procentiga självförsörjningsgrad som utredningen räknat fram delvis är en konstruktion. Det finns kanske bättre begrepp; man kan ta hänsyn till vilka produktionsresurser som finns i landet och till omställningsmöjligheter från andra utgångspunkter. Jag vill i dag inte säga att jordbruksutredningens sätt att räkna fram självförsörjningsgraden är det bästa. Det är mycket möjligt att man kan komma till något annat resultat, men kvar står att vi har åtminstone ett betydande konsumentintresse av att det kan ske en import av livsmedelsvaror till landet.

Under de senaste åren har det till följd av produktionsutvecklingen blivit allt svårare att importera jordbruksprodukter. Jag har tidigare haft anledning att framhålla att vi praktiskt taget under hela efterkrigsperioden haft en import av kött från Danmark. Denna import har numera upphört, beroende på att vi har ökat vår produktion. Jag tycker inte att detta är önskvärt ur

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

konsumenternas synpunkt, och inte heller ur jordbrukarnas synpunkt, ty vi kommer att få överskottsproblem på ytterligare ett område. Jag är litet förvånad över att man i valrörelsen, när herr Kristiansson och jag och andra diskuterade dessa frågor, inte sade någonting om det stora och svåra överskottsproblem för svenskt jordbruk som ständigt minskar lönsamheten. Jag anser således att en strävan till produktionsbegränsning också länder till fördel för jordbruket, men det är ingen som i denna debatt betonat detta. Ändå vet vi att jordbrukets förhandlingsdelegation hos jordbruksnämnden nu påyrkat ytterligare åtgärder för att klara den tyngande exporten. Man föreslår att jordbruksnämnden skall aktualisera frågan om ytterligare höjning av slaktavgiften, vilket skulle drabba det svenska jordbruket ännu mera. Den aktuella tvisten behöver egentligen inte röra sig om huruvida självförsörjningsgraden minskar till 80 procent i slutet av 1970-talet — om vi når det resultatet tidigare eller det kan bli en skillnad på ett par procent, spelar ju mindre roll — utan det viktiga är att staka ut en väg på vilken vi kan befria jordbruket från det som i dag är det stora problemet, nämligen frågan om överskottsförsörjningen. Om man alltså går förbi dessa frågor på det sätt som debattörerna här har gjort i dag, tycker jag att man bortser från det som enligt min mening borde vara vitala jordbruksintressen i detta sammanhang.

Herr SUNDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Allra först nämnde jordbruksministern att olika remissinstanser sagt så och så. Det förstår jag. Jag har tagit del av dessa remissyttranden. Jag ställde här frågan för att det eventuellt skulle bli till lärdom för vår mycket vänlige och kunnige jordbruksminister, om man inte på något sätt borde ta lärdom av det val som vi nu har bakom oss, även i denna fråga.

Jag är alldeles övertygad om att konsumenterna reagerade negativt till den giv som socialdemokratien med herr Holmqvist i spetsen presenterade på detta område.

Herr talman! Jag hoppade med vett och vilja över ett avsnitt av mitt anförande, ty jag hörde att jag skulle få tillfälle att upprepa mitt tidigare tal och ville bespara såväl jordbruksministern som kammarledamöterna att höra det i dess helhet. Jag skall nu i koncentrat ta med det som jag förut inte sade.

De statsråd som har ansvar för sina respektive departement försöker alla att göra sitt allra yttersta för att få så mycket pengar som möjligt för det område de arbetar med. Jordbruksministern går i spetsen för att om möjligt skära ned kostnaderna och skapa sämre möjligheter för den grupp som han anser sig vara arbetsgivare för i vårt samhälle.

Det är ju, ärade kammarledamöter, ändå ett sundhetstecken att statsrådet tar avstånd från den där tidningen som gick ut i massupplaga och säger att vad där skrevs var en felaktig propaganda till konsumenterna. Det hälsar jag med den allra största tillfredsställelse, och till det knyter jag den förhoppningen att man inte skall upprepa denna tanke som kanske var avsedd som en handling.

Herr ELOFSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle vilja framhålla att när jordbruksministern säger att mitt hjärta är med sockerbetsodlarna och potatisodlarna så är det nog mycket riktigt. Men jag förmodar att jordbruket och även finansministern inte skulle ha haft så mycket pengar att röra sig med om vi inte hade haft dessa sockerbeter och potatisen.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar med tacksamhet att jordbruksministern i sitt se-

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

naste inlägg inte på något sätt vederlade vare sig påståendet om sockerskörden i Sverige jämförd med andra sockerskördar eller de siffror jag angav för prisstegringar som redan har skett. Jag vill till protokollet ha antecknat detta.

Jag noterar också med tacksamhet att jordbruksministern säger sig inte vara låst i sina positioner och bedömningar. Han håller visserligen fast vid den 80-procentiga målsättningen, men motiveeringen var närmast ett konsumentintresse: att kunna importera billiga livsmedel. Detta är dock, herr jordbruksminister, endast möjligt så länge vi inte är med i en stormarknad. Sedan försvinner dessa möjligheter. Men därtill sade jordbruksministern att detta även var ett jordbrukarintresse. Men, herr jordbruksminister, det gäller ändå att hålla isär begreppen. Det är skillnad mellan en diskussion om överskottsproblem och vad man skulle kunna kalla underskottsproblem. 80-procentsnivån, som jordbruksministern siktar till som en klar och absolut målsättning och som han tydligen har varit beredd att använda vilka medel som helst för att nå, kan rimligen inte innebära någon överskottsproblematik, i varje fall inte generellt, möjligen på enskilda produkter. Men då är ju receptet ändå sämre, om vi alltså vid den låga genomsnittsförsörjningen skall ha staplar av vissa produkter som vi har överskott på.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Flera talare har varit säkra på att detta val avgjordes helt enkelt av jordbrukspolitiken. Det tycks vara det enda som har påverkat människor i valet. Då får man också ta konsekvenserna av detta, menar man. Det går inte att driva en jordbrukspolitik som har blivit underkänd.

Jag tror inte man får ta så lättvindigt på denna fråga. Det är alltid vanskligt att analysera ett valresultat och säga vad som kan ha bidragit i det ena eller andra avseendet. Jag kan gärna

erkänna att jag inte tror att jordbrukspolitiken var någonting som socialdemokraterna kunde räkna med att vinna röster på. Erfarenheterna är tvärtom när man ser tillbaka på tidigare val ganska nedslående på den punkten: man tycks inte kunna samla röster på framåtsyftande jordbruksprogram. För 20 år sedan, 1946, gjorde socialdemokraterna ett dåligt val. Det diskuterades efteråt vad som var orsaken till det. Det fanns de som då sade liksom nu: Se där, det var jordbrukspolitiken! Vad var det den jordbrukspolitiken som då presenterats syftade till? Jo, att man skulle upprätta lantbruksnämnder. Dessa skulle få ekonomiska möjligheter att köpa upp jordbruk och slå samman fastigheter till bättre bärkraft för jordbrukarna. Det var en fråga om att ställa upp en målsättning, om att bygga upp räntabla, bärkraftiga jordbruk. Hur möttes det programmet? Jo, det bemöttes med en propaganda av ungefär samma sort som har riktats mot förslaget nu.

Man sade att nu vill man tvinga oss, nu gäller det tvångsåtgärder som samhället skall vidtaga för att åstadkomma stora strukturförändringar. Det är mycket möjligt att man vann röster på det från de partier som engagerade sig i den skrämselfpropagandan. Det lades ned 1 500 jordbruk under år 1946, vilket man betecknade som en olycka. Folk stod här i kammaren och sade: Nu gäller det att vända strömmen, nu gäller det att få folk ifrån industrierna, tätorterna ut till landsbygdens näringar. Nu efteråt får vi väl säga att det var väl att riksdagen inte följde dessa rekommendationer, ty då hade vi sannolikt inte haft den höga levnadsstandard som vi har i dag.

I diskussionen i dag har vi hört att nedläggningen rör sig om 10 000 å 11 000 småbruk om året. Det är klart att situationen är annorlunda nu, men jag kan inte se annat än att det i princip är samma problem vi möter på nytt. Tanken att gå vidare, att föra

Allmän debatt i anslutning till remittering av viss kungl. proposition

utvecklingen vidare för att skapa bättre underlag, mötes med ungefär samma negativa hållning som för 20 år sedan.

Vi har aldrig från socialdemokratiskt håll räknat med att vårt program i jordbruksfrågan skulle skaffa oss röster. Däremot tror vi att på lång sikt kommer man att ge erkännande åt den politiken och säga att den är riktig. Den är hållbar, den skapar underlag för jordbrukarna att följa med i en inkomstutveckling som andra medborgare får.

Herr talman, jag skall sluta att tala härom och säga till Axel Kristiansson att om jag nu inte tar upp sockerbetorna så är det inte därför att jag kapitulerar inför hans argumentation. Men jag finner att den är rätt meningslös. Vi får inte endast utgå från vilken skörd som kan åstadkommas per hektar. Vi måste naturligtvis ta med kostnadsfaktorerna, till vilket pris vi kan åstadkomma skörden. Det är först då resonemanget blir meningsfullt. Det är möjligt att vi kan åstadkomma denna produktion. Sådana diskussioner baserade mera på botaniska och liknande förutsättningar är av mindre intresse när vi diskuterar ekonomi. Därför, herr Axel Kristiansson, ansåg jag inte att det var anledning att fortsätta debatten på den punkten.

Herr NILSSON, YNGVE, (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är förvånansvärt att jordbruksministern säger att man inte har lagt fram ett nytt förslag i jordbrukspolitiken för att vinna röster. Det förhåller sig ju så att inte mer än 10 procent av Sveriges befolkning arbetar i jordbruket. Det är alltså 90 procent av Sveriges befolkning som är konsumenter och varav en stor del missnöjda med den politik som jordbruksministern är förespråkare för.

Jag fäste mig vid en passus i jordbruksministerns förra anförande, där han sade att vi har fått en sådan köttproduktion att vi inte har behövt importera från Danmark på flera månader. Jag vill då erinra om att vi har haft en mycket stor import från Australien under detta år.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! När jordbruksministern nu i slutomgången tar upp vad som hände 1946 och drar paralleller vill jag säga att i varje fall jag aldrig har diskuterat med jordbruksministern ifrån den utgångspunkten att inte folk skall flytta ifrån jordbruket. Jag har bara hävdat att de jordbruk som blir kvar skall ha möjlighet att utvecklas rationellt och, så långt man kan, under rationella betingelser få producera och utnyttja den konsumtionsmarknad som finns i landet. Jag är inte alldeles övertygad om att vi kommer att fylla den, men vad jag däremot inte kan förstå är jordbruksministerns iver att säga att detta inte får ske utan vi skall sätta stopp för det.

Beträffande sockret vill jag säga att det väl ändå är en väsentlig faktor att kunna få fram en stor sockerskörd och att det i landet finns förutsättningar härför. Jordbruksministern vill väl ändå inte bestrida påståendet att det bara finns två länder i Europa som får en större sockerskörd. Det förhåller sig ju på det sättet.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen skulle uppskjutas till morgondagens sammanträde.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 22.16.

In fidem
K.-G. Lindelöw